Bibliographic Data

Author	ရီရီ ၊ ဒေါက်တာ	Yi Yi , Dr.	Ri¯ Ri¯ , Dok‘ ta¯	**Art.** YI0002A
Article Title	ကုန်းဘောင်ခေတ်ဦး မြို့နယ်အုပ်ချုပ်ပုံ (The Administration of the Early Konbaung period) Kon‘" bon‘ khet‘ U¯" mrui' nay‘ 'up‘ khyup‘ pum			
Title (Book/Serial)	ပြည်ထောင်စု မြန်မာနိုင်ငံ စာပေ နှင့် လူမှုရေးသိပ္ပံ ဂျာနယ် Union of Burma Journal of Literary and Social Sciences			
Issue and Volume	Vol. 1 , No. 2			
Edition				
Place/ Publisher				
Distributor				
Ed. Date	May. 1968			
Pagination	p. 343 - 395			
Annotation	An analysis of the early Konbaung administration, in three section: Section 1 deals with the officer-in-charge of provincial administrative units according to different localities, the hereditary nature of these posts, and matters pertaining to their succession and abdication. Section 2 describes the customary provincial administration - land tenure, forms of taxation, industries and other activities according to localities. Section 3 describes directives issued by the central government regarding appointments, transfers and dismissal of those in charge of districts and administrative units, taxation, maintenance of law and order, bribery and corruption, rehabilitation officers and reconstruction of rural areas, as well as other miscellaneous matters.			
Subject Terms	1. Myanmar - Politics and government 2. Myanmar - History - Early Konbaung Period 3. Taxation - Myanmar			
Key Words	1. Administration 2. Governor of a Town 3. Revenue 4. Taxes			

ကုန်းဘောင်ခေတ်ဦး မြို့နယ်အုပ်ချုပ်ပုံ

ဒေါက်တာ ရီရီ

မြန်မာနိုင်ငံ သမိုင်းကော်မရှင်၊ ရန်ကုန်

ဒေါက်တာ ရီရီ။ ။**ကုန်းဘောင် ခေတ်ဦး မြို့နယ်အုပ်ချုပ်ပုံ**။ ပြည်ထောင်စု မြန်မာနိုင်ငံ စာပေနှင့် လူမှုရေး သိပ္ပံဂျာနယ် (၁၉၆၈) ခ၊ ၃၄၃—၃၉၅။ မြို့နယ်အုပ်ချုပ်ပုံကို လူသိနည်းလှသဖြင့် ဤစာတန်းတွင် ကုန်းဘောင်ခေတ်ဦး မြို့နယ်အုပ်ချုပ်ပုံကို တင်ပြပါမည်။

ပထမခန်းတွင် မြို့နယ်အုပ်ချုပ်သူတို့ အကြောင်းကို တင်ပြပါမည်။ နယ်မြေအလိုက် မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူတို့ ကွဲပြားပုံ၊ ထိုသူတို့အုပ်ချုပ်ပုံ၊ အချို့နယ်များတွင် အုပ်ချုပ်သူတယောက်ထက် ပို၍ရှိပုံ၊ အရာဆက်ခံမည့် သားမြေးမရှိလျှင် နီးစပ်သူတို့ အရာဆက်ခံရသည်များကို ဖော်ပြပါမည်။ တခါတရံ အုပ်ချုပ်သူသည် လုပ်ငန်း တာဝန်များကို တဦးတယောက်အား လွှဲပြောင်းပေးပုံ၊ အရာခံရမည့်သူ ငယ်ရွယ်သေးသဖြင့် ရင်ခွင်ပိုက်အဖွဲ့နှင့် အုပ်ချုပ်ရပုံနှင့် အုပ်ချုပ်သူ မျိုးဗိုးပြတ်လပ်လျှင် အခြားမှ ခန့်ထားရသည်များကိုလည်း တွေ့ရ၏။ ရာထူးကို ဆက်ခံသောအခါနှင့် လွှဲပြောင်းသောအခါ လိုက်နာရသော ကျင့်ထုံးများနှင့် အရာလုဆိုမှုအကြောင်းများကို အနည်းငယ် တင်ပြပါမည်။ ယင်းနောက် အရာကို ဆက်ခံသောအခါ ပေးရသော လက်ဆောင်၊ ဘုရင့်ထံမှရရှိသော အဆောင်အရွက် အစီးအနင်း၊ နှစ်စဉ်ဆက်သရသော ကန်တော့ လက်ဆောင်များနှင့် သင်္ဂြိဟ်ထုံးများကို ဆက်လက်တင်ပြပါမည်။

ဒုတိယခန်းတွင် မြို့နယ်များမှ ပေးရသောအကောက်အခွန်များကိုသိရှိစေရန် တလုပ်မြို့၊ စလေမြို့၊ ပုဂံမြို့၊ ကျောက်ဆည်မြို့၊ မုတ္တမမြို့၊ ဟံသာဝတီမြို့ စသော မြို့များ၏ အဖူအစဉ်နှင့် စစ်လက်နက်ကိုင် တိုင်သူရင်းမင်းမှုများသည် မြို့ရွာအလိုက် ကွဲပြားခြားနားပုံများကိုလည်း တင်ပြပါမည်။

တတိယခန်းတွင် ဗဟိုမှ မြို့နယ်ကို ချုပ်ကိုင်ပုံ၊ အရာထမ်းများ ခန့်ထား၊ ပြောင်းရွှေ့၊ နုတ်ဖယ်အပြစ်ပေးပုံ၊ မြို့စား ရွာစား ပေးခြင်း စသည်များနှင့် ဗဟိုမှ အခွန်အကောက်၊ ခိုးသေးမီးပွါးနှင့် စပ်လျဉ်းသည့် ညွှန်ကြားချက် အချို့ကို တင်ပြပါမည်။ ၎င်းနောက် အရာထမ်းများ တံစိုးကြေးငွေ စားသည့်အတွက် အပြစ်ပေးပုံ၊ ဘုရင်မင်းမြတ်အား ဆက်သရမြဲ လက်ဆောင်များပြင် အလိုတော်ရှိသောအခါဆက်သရသည်များကို ဖော်ပြပါမည်။ ၎င်းနောက် တနိုင်ငံလုံးနှင့်ဆိုင်သော အမိန့်တော် အချို့နှင့် ထူးခြားသော အမိန့်တော် တရပ်ကိုလည်း တင်ပြပါမည်။

မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူများ

မြို့ရွာကိုအုပ်ချုပ်သည့် အရာထမ်းများမှာ မြို့ကို မြို့သူကြီး၊ တိုက်နယ်ကို တိုက်သူကြီး၊ ရွာကို ရွာသူကြီး စသည်ဘို့ဖြစ်ကြပါသည်။ ဤအရာထမ်းတို့ကား၊ ပုဂံခေတ်ကပင် ရှိခဲ့ကြ၏။[၁] သို့ရာဘုင် အချို့မြို့ရွာများ၌ သူကြီးအစား ပြည်စိုးဆိုသူက ရှေးကပင် အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။ အဝခေတ် ကျောက်စာများအရ ပြည်စိုးမှာ ရွာသူကြီးထက် အဆင့်အဘန်းမြင့်ပုံရသည်။

> ရွာသူကြီးစသော အသည်တိုဝ် ပြည်စိုဝ်ကိုဝ် ဆိုဝ်လေ၏၊
> ပြည်စိုဝ် ရွာသူကြီ အသည်စသော ဒီနုယ်?
> ပြည်စိုဝ် ရွာသူကြီ အသည်မျာတိုဝ် စာသောက်သကာ?
> ရွှေပြည်စိုဝ်မွစ်သာသူကြီ ?
> စကိုင်ပြည်စိုဝ် မဟာသမန် ဆင်မတစိ ရွှေထာတစင် [၂]

စသဖြင့် တွေ့ရလေရကား၊ ရွာသူကြီး ရှေ့ကပြည်စိုးကို ထားခြင်းကိုထောက်၍ ပြည်စိုးမှာ ရွာသူကြီးထက် အရာမြင့်သည်ဟု ထင်ရပေ၏။ ကုန်းဘောင်ခေတ်တွင် မြို့သူကြီးမရှိ ပြည်စိုးသာရှိသောမြို့တို့မှာ ပုဂံမြို့ဖြစ်ပေသည်။ ပုဂံမြို့ ၁၁၂၇ ခုစစ်တန်းတွင်—

> မြို့တွင်းစီရင်ရိုး မင်းသားလေး ပြည်စိုး ၄ စချီ ၄ [၃]

ဟူ၍တွေ့ရသည်။ သို့ရာဘုင် ၁၁၄၅ ခုစစ်တန်း၌ ပြည်စိုးနေရာတွင် မြို့သူကြီးဟူ၍ရင်း၊ မြေဘိုင်ဟူ၍ရင်း တွေ့ရကား၊ ပြည်စိုးနှင့် မြို့သူကြီးမှာ ထပ်ဘူထပ်မျှပင် ဖြစ်မည်ဟု ယူဆရ၏။ မြို့သူကြီးထက်အဆင့်နိမ့်၍ ရွာသူကြီးထက် အရာမြင့်သော ပြည်စိုးတမျိုးလည်း ရှိသေးသည်။ တူရွင်းတိုင်မြို့ ကျေးရွာ တောင်ဆင်းပြည်စိုး၊ တောင်နောက်ပြည်စိုး၊ တောင်ရွှေပြည်စိုးဟူ၍ ရွာအများကို အုပ်ချုပ်ရသူဘို့ရှိ၏။[၄] အချို့မြို့ရွာများတွင် စစ်

သားဆိုသူက အုပ်ချုပ်ရသည်။ ထိုအရာထမ်းတို့မှာ ပုဂံခေတ်နှင့် အဝခေတ်တွင် ပိုမိုပေါများခဲ့၏။ ပုဂံခေတ် ကသန်စစ်သား အကြောင်းကို အားလုံးသိကြပြီးဖြစ်၍ အထူးဆိုဘွယ်မရှိချေ။ အဝခေတ်တွင်—

သကရစ် (၆) ၆၆ ခုအသတ်နှစ်အာ ကဆုံမ်လွှန် ၄ ရုက် ၅ နိယ်အာ စစ်သူကြီ စစ်သာ (သမှု)(က)ဝင်စည်အရပ်နှုက် [၁၀]

ပြည်စိုဝ်စစ်သာကျောင်ကိုဝ်လှူတဝ်မူသည် [၁၁]
မင်ပြည်စိုဝ်စစ်သာခွန်တံ [၁၂]
ကိုဝ်ရံတွင် အကြိဖွစ်သော စစ်(သာသသည်)မင်ရဲကြိ ကျောင်နှိုက်ဆင်ပုသပ်ပယ်စွာ ပွုရှုယ် [၁၃]

ဟူ၍တွေ့ရ၏။ ကုန်းဘောင်ခေတ်တွင်မူ ညောင်ဦးမြို့နယ်၌သာ စစ်သားအုပ်စိုးသည်ကို တွေ့ရပေသည်။

အထောက်အထားများတွင် ညောင်ဦးမင်း စစ်သားအကြောင်းကိုတွေ့ရပုံမှာ—

လှူသေဝ် မြေအဘွင်းနှိုက်။ အပေါ်ဝန် အကောံအစားတရားကွမ်းဘိုးကို စိုးပိုင်ကြလိုရကား။ ဇေယပူရစကိုင်မြို့တည် ဖြစ်တေဝ်မူသေဝ်။ မင်းတရားကြီး စကိုင်မြို့တွင်စံနေတေ်မူစည်။ ပုဂံစည်သူနှင့် စစ်သားအခြင်းများကြလေသတေည်။ ငြင်ခုံစကားမြားတုံသည်ကား ဘုရားဇေယခုံဟူသည်။ ရွှေစည်ခုံပင်ဟုတ်သဝ်မဟုတ်သဝ်။ အပြောဝန်ကျင် ၇၀၀ နှင်နှင် မြေသည်းရွှေစည်ခုံမြေ ဟုတ်သဝ် မဟုတ်သဝ်။ သဘောကွဲပျား။ အခြင်းများကြ လေသတေည်။ မင်းတရားကြီးနာတေ် ကြားလတ်သေဝ်တုံ။ နှစ်ဦးသားကို ရေလား စီရင်တေ်မူသတေည်။ ရေသိုလားမူ စည်သူတရားရှမ်းရကား။ စစ်သားအစိုးပိုင်စေ ဖြတ်တုံပေဇည်။ တရားဖြတ်သောဝ်။ သက္ကရာဇ် ၁၁၂၄ ခု တေ်သလင်းလွှန် ၁၄ ရက်နေ့လျှင်တည်။ ။ရတနာပူရ အင်းဝမြို့တည် ဆင်ဖြူရှင် မင်းတရားလက်ထက်တေ်သည်း ပုဂံမြို့ဝန် ညောင်ဦးသူကြီးတို့နှင့် စစ်သားအငြင် ထွက်ပြန်ရကား။ မင်းတရားသည်း ၂ ဘက်အငြင်း ထွက်ကြလေသည်ကို ဖြတ်စိမ့်သောဝ်ငှါ။ ဘုံစံဘုသွတ် ဆရာတော်အား နှင်တေ်မူလေသတေည်။ ဆရာတေ်သည်းရှေးအစည်စာဘန်းရှိသည်နှင့် ညှိညွှတ်တေ်မူရှုယ်။ ရှေးနှင့်မပျား။ စစ်သားနိုင်စေ ဖြတ်တုံလေသတေည်။ တရားဖြတ်သော သက္ကရာဇ်ကား ၁၁၃၄ ခု ကဆုံလပြည့်ကျော် ၁၃ ရက်နေ့လျှင်တည်း။ အမရပူရ ရွှေပြည်ကြီးသခင်ရွှေနန်းရှင်တရားမင်းကြီးလည်း။ ပုဂံရွှေစည်းခုံ ကျောံစာကို အထက်ဖြတ်စာ ရှိသည်အတိုင်း ထိရှယ်ထူမိန်တော် မူပြန်သတေည်။ ။ဤသို့ မှတ်သားပိုင်ချားလျက် မင်းအဆက်ဆက် လှူဒါန်ကဲသည်အတိုင် ပုဂံရွှေစည်ခုံဘုရားမှာ။ ဝန်ကျင်းကလေလေးတာ ၇၀၀ စီရှင်နှင်နှင်သောဝ်မြေဇည့်အတွင်နှိုက်ဖြစ်သမျှသေဝ်။ အဘို့အခွန် အပေါ်ဝန်အကောံအစားတရားကွမ်းဘိုး ခိုးစစ်ရိုးမှု ဆိပ်တည်ပွဲကုဘို့ စျေးဆိုင်ကန္ဒား အကောံအစားများကို စစ်သားတို့က စီရင်ကောက်သိမ်ရုယ်။ ဘုရားရှင်မှာ ဆီမီးဝတ်။ သင်ပုတ်ဝတ်။ မပြတ်ပြုစိမ်သောဝ်ငှါ။ ဘုရားရှင်တွင် ပြင်စင်လုပ်ဆောင်ဘွယ် ရှိသည်များကိုလည်း ပြင်စင် လုပ်ဆောင်စိမ့်သောငှါ။ [၁၄]

အထက်ပါကျောက်စာအရ ညောင်ဦးစစ်သား၏ တာဝန်မှာ ရွှေစည်းခုံဝတ်မြေမှ ထွက်သည့်အခွန်အတုပ်နှင့် ဘုရားကို ဝတ်ပြုရန်ဖြစ်ပေသည်။ ထို့ကြောင့်တောင်ပုံတန်းအဝင်ဖေါင်ခွဲရွာမှ—

အပေါ်ဝန်တရားကွမ်းဘိုး ကျွဲဝင်နွားဝင်မှာ ညောင်ဦးမင်း စစ်သားက သိမ်းခံပါရသည်။ [၁၅]

ထို့အပြင်—

ညောင်ဦး အနောက်ရွာတွင် စစ်သားခန့်လျှင် အထက်စစ်သားတို့နည်း အစီးအနင်း အဆောင်အရွက် အသနားတော်ခံရသည် [၁၆]

ဟူ၍သည်းတွေ့ရ၏။

မြို့ရွာအချို့တို့တွင် သူကြီးအစား မြေတိုင်ဟူ၍ရင်း၊ သူကြီးအောက် မြေတိုင်ရှိသည်ဟူ၍ရင်း တွေ့ရသည်။ သမိုင်းစည်ကို ကြည့်လျှင် အဝခေတ်က မြေတိုင်မှာ ရွာသူကြီးလက်အောက်ခံဖြစ်သည်။

ပြည်စိုဝ် ရွာသူကြီ၊မြေတိုင်၊ ကာသာ။ အစဟိသ့်တိုဝ်၏ [၁၇] ဟူ၍လာရှိသည်။ ကုန်းဘောင်ခေတ်ဦးတွင် မြေတိုင် မြို့သူကြီး ချုပ်အုပ်သည့်မြို့များမှာစလေမြို့၊ မက္ခရာမြို့၊ မြစ်သားမြို့ စသည်တို့ဖြစ်၍ ရွာများမှာ စလေမြို့ကျေး ဥယျာဉ်ရွာ၊ ဆင်ခြေတိုက်အဝင် အုန်းကွမ်းရွာ၊ တူရွင်းတိုင်မြို့ကျေး ကစပိုရွာ (အမည်မသိမြို့ကျေး) တောပျားရွာ၊ ပင်းတလဲမြို့ကျေး တောင်ဦးရွာတို့ ဖြစ်ပါသည်။ ရွာသူကြီးအောက် မြေတိုင်ရှိသည့် ရွာများမှာ ပုဂံမြို့ကျေး တောင်ပုံတန်းဘဂုရွာအဝင် တောင်ပုံရွာ၊ မြစ်ခြေရွာ၊ ဖေါင်ကွဲရွာ စသည်တို့ဖြစ်၏။ [၁၈] ရွာသူကြီးလက်အောက်တွင် ကျေးကိုင်ဟူ၍လည်း အချို့ရွာများ၌ရှိသည်။ ကျေးကိုင်ရှိသည့်ရွာများ၌ မြေတိုင်မရှိချေ။ ပုဂံမြို့ကျေး၌ ကျေးကိုင်ရှိသည့် ရွာများမှာ တောင်ပုံတန်းအဝင် ဇီးကုန်းရွာ၊ ကူရွာ၊ ကျပ်ရွာ စသည်တို့ ဖြစ်ပါသည်။ အလောင်းမင်းတရားကြီး ဖြစ်မည့် ဦးအောင်ဇေယျသည် မဟာမွေရာဇာမိပတိ အမည်ခံ ဟံသာဝတီရောက် မင်းလက်ထက်က မုဆိုးဘိုမြို့တွင် ဗလနန္ဒကျော်အမည်နှင့် ကျေးကိုင်အရာကို ထမ်းရွက်ရသည်။ [၁၉]

ရွှေထွက်သည့်ဒေသများတွင် သူကြီးအစား မော်ခွင်ရွှေမှူး၊ ဂျိတောင်ရွှေမှူး၊ စက်တောရွှေမှူး စသည်ဖြင့် ရွှေမှူး ရွှေသူကြီးများရှိ၍၊ သံထွက်သည့်ဒေသများတွင် မော်လိုက်သံမှူး စသဖြင့် သံမှူးများက စီရင်ရသည်။ အချို့ဒေသများတွင် ထောင်မှူးများက အုပ်ချုပ်သည်။ ဥပမာ ကျောက်ပန်းတောင်မြို့ကျေး

အင်ပျိုရွာနှင့် ပုဂံမြို့ကျေး တောင်ဖက်တန်း အဝင် ဒရာရွာတို့တွင် ထောင်မှူးများက မှူးကြီးသည်။ ဟုံမြို့ကျေးတွင် တန်းခေါင်း ဟူသည့် အရာထမ်းများကိုလည်း တွေ့ရ၏။ ၎င်းတို့မှာ တောင်ဖက်တန်း ၂၇ ရွာ၊ တောင်ပုံတန်း ၁၇ ရွာ၊ ငကျော်တန်း ၁၀ ရွာတို့ကို ခေါင်းကြီးစီရင်ကြရသည်။ မြင်းမြေ၊ မြင်းရွာများမှာ မြင်းစီး၊ မြင်းခေါင်းများက အုပ်ချုပ်ရသည်။ ပုံဆိုသော် ကျောက်ဆောက်မြို့အဝင် ကျောက်ကာတိုက်တွင် မြင်းစီး၊ စင်တီးရွာတွင် မြင်းစီး၊ စလင်းသူ တိုက်တွင် ရွာစားမြင်းစီးစသည်တို့ ဖြစ်ပါသည်။ ကျောက်ဆည် ဘိုးခရိုင်မှစ၍ အစုအမှထမ်းများကိုလုပ်မြေနေမြေ ချပေးထားသည့် ဒေသများတွင် သွေးသောက်ကြီးများက အုပ် ချုပ်ရသည်။ ဥပမာ တလုပ်မြို့ကျေးသင်ပြန်းရွာတွင် ရွာသူကြီး သွေးသောက်ကြီးရှိ၏။ ဆည်မြောင်းများရှိသည့် နေရာများတွင် ဆည်ကြီး ဆည်ဆော် စသည်ဖြင့် ရွာကိုချုပ်ကိုင်သူများလည်း ရှိသည်။

မြို့ရွာအုပ်ချုပ်စီရင်သူတို့သည် အများအားဖြင့် မျိုးဂိုး အလိုက် အုပ်ချုပ်လေ့ရှိကြသည်။ ဤသို့ မျိုးဂိုးနှင့် ကြီးစိုးစီရင်ပုံကို စစ်တန်းများ၌ တွေ့ရှိရပေသည်။ ယင်းတို့ကား—

> အနိမ့်ရွာကိုကျွန်တော် ဘေးငနှောင်း ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် သား စေ့ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် သား ထိုး ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် သား ကျွန်တော် ရေနဲအောင် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ [၂၀]

ဟူ၍ တွေ့ရ၏။ အခြို့ဒေသများတွင် ကြီးစိုးစီရင်သူတို့မှာ မျိုးဂိုး အလိုက် မိန်းမများဖြစ်ကြပါသည်။ ထိုအခါမျိုးတွင်—

> တောင်နောက်ရွာကိုဘွားမ မိုဇွမ်း ကြီးစိုးသည်။ မရှိလျှင် သမီး မိုဇွမ်းရာ ကြီးစိုးသည်။ မရှိလျှင် သမီး ကျွန်တော်မ မိနှန်း လင်ငယ်ညိုတို့ ဆက်ခံကြီးစိုးပါသည်။ [၂၁]

ဟု တွေ့ရပြန်သည်။

ရံဖန်ရံခါ မိန်းမရိုးမှ ယောကျ်ားဂိုးသို့ပြောင်းသွားပုံကို ၎င်း၊ ယောကျ်ားဂိုးမှ မိန်းမဂိုးသို့ ပြောင်းသွားပုံကိုလည်း တွေ့ရ၏။ ဥပမာ—

> မြေတိုင်ဂိုး မမှတ် ကြီးစိုးတိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် မိအိန်လို ကြီးစိုးတိုင်ဆော်သည်။ ဒို့ရွမ်းလျှင် ကျွန်တော် သား ကျော်လှ ကြီးစိုးဘိုင်ဆော်သည်။ [၂၂]

ဟူ၍လည်း၊

> တောင်ပလူရွာကို ဘွားမ မိတွက် မိဝက်တို့ကြီးသည်။ မရှိလျှင် မိကောင်းညို မိချင်းတို့ ကြီးသည်။ မရှိလျှင် ကျွန်တော် ငပင် ဆက်ခံကြီးစိုးသည်။ [၂၃]

ဟူ၍လည်း တွေ့ရသည်။

အခြို့မြို့ရွာများတွင် သူကြီးတဂိုးထက်ပို၍ရှိသည်။ ဥပမာ ပုဂံမြို့တွင် မြို့သူကြီး ၄ ဂိုး၊ ပုသိမ်မြို့နှင့် ပြင်စည်မြို့များတွင် မြို့သူကြီး ၂ ဂိုး၊ လှိုင်ရွာ၊ ဖေါင်ဒွဲရွာ၊ လက်ပြရွာ၊ ပျဉ်ရွာ၊ စဉ်းရွာ၊ ရေမျက်ရွာတို့တွင် သူကြီး ၂ ဂိုးစီရှိကြ၏။ ယင်းတို့တွင် လှိုင်ရွာနှင့် ရေမျက်ရွာတို့၌ ယောကျ်ားသူကြီးတဂိုး မိန်းမသူကြီး တဂိုးရှိကြသည်။ လှိုင်ရွာတွင်—

> သူကြီး ငသူ နံ ဝ အသက်၃၀သူ ၎င်းမယားမိထွားနံ ၆ အသက် ၎၃ နှစ် သူတို့ကို စစ်မေးသော် ထွက်ဆိုသည်။ လှိုင်ရွာကို ကျွန်တော်ဘိုး ငဧအိုး ကြီးစိုးသည်။ မရှိလျှင် ဘ ငအောင် စီရင်သည်။ မရှိလျှင် ကျွန်တော် ၁၁၆၆ ခုနှစ် ကသည်ယခုတိုင် စီရင်ပါသည်။ ၎င်းသူကြီးမ မိထွားဘွားမ မိတော် စီရင်သည်။ မရှိလျှင်ဇာမိ မကြိုင်စီရင်သည်။ မရှိလျှင် ကျွန်တော်မ ၁၁၆၆ ခုကသည်ယခုတိုင် စီရင်ပါသည်။ [၂၄]

ဤကဲ့သို့ သူကြီး ၂ ဂိုးလက်ဆက်ကြပြီးနောက် သူကြီးတဂိုးတည်း ဖြစ်မည်ဟု ယူဆရန်ရှိသော်လည်း ၁၁၎၅ ခု စစ်တန်းခံယူချိန်တွင် သူကြီး ၂ ဂိုး ရှိမြဲရှိနေပါသည်။ [၂၅] ရေမျက်ရွာသူကြီး ၂ ဂိုးမှာ တဦးနှင့်တဦး ဇာမိသင့်ခြင်း မရှိ ဘီးခြားဖြစ်ပါသည်။ [၂၆]

ဂိုးရာအလိုက် ဆက်ခံကြီးစိုးကြရာတွင် သားမရှိ၍ ညီက အရာဆက်ခံရသည်ကို ရံဖန်ရံခါ တွေ့ရပါသည်။ ပုဂံမြို့ကျေး တင်ကပ်ရွာတွင်—

> ဘ ငထွ စီရင်သည်။ မရှိလျှင် ဇာစ်ကို ငမွေး စီရင်သည်။ မရှိလျှင် ကျွန်တော် ၁၁၎၉ ခုနှစ်ကကို ယခုတိုင်စီရင်ပါသည်။ [၂၇]

ဟုလာရှိလေသည်။ အခြို့ရွာများတွင် ညီသားမရှိ၍ အုပ်ချုပ်သူ အရာကို သမက်သော်၎င်း၊ ယောက်ဖသော်၎င်း ဆက်ခံရသည် မှာလည်း ရှိသည်။ ဥပမာ ညောင်ဦးရွာတွင်—

> ဘေး ငထင်စီရင်သည်။မရှိလျှင် ယောက်ဖ ငခြဲး စီရင်သည်။ မရှိလျှင် သမက် ငရဖြိုး စီရင်သည်။ [၂၈]

ဟုပေါ်ပြထားသည်။

အုပ်ချုပ်သူ တယောက်လွန်မှ အရာခံ သားမြေး ဆက်ခံရသည်ချည်းမဟုတ်ပေ။ တခါတရံ သူကြီးစသည်တို့သည် အမှုတော်ကို ကုန်တင်အောင် မထမ်းရွက်နိုင်လျှင် အရာကို လွှဲပြောင်းပေးအပ်ရပါသည်။ ဤကဲ့သို့ လွှဲပြောင်းပေးအပ်သည့် အရာတို့၌ အိုမင်း မစွမ်းရှိခြင်း၊ နာမကျန်းဖြစ်ရှိခြင်း အရာလွှဲပြောင်းပေးရသည်ကို အကြိမ်ကြိမ် တွေ့ရပေသည်။ ယင်းတို့ကား—

> ငရွဲ ဆက်ခံကြီးစိုးပါသည်။ ဒို့မစွမ်းအမှုတော်ကို မထမ်းဆောင်နိုင်သည်ဖြစ်၍ သား ကျွန်တော် ငငယ်ကို လွှဲအပ်လျှင် အမိန့်တော်နှင့် ကြီးစိုးစီရင်ရပါသည်။

ဟု ကျောက်ဆောက်မြို့ ၁၁၎၅ ခု စစ်တန်း (ဦးဝန်) တွင် တွေ့ရပါသည်။ စလေမြို့ကျေးတွင်လည်း အသက်ကြီပိစုသူကြီးသည် သမက်ကို အရာလွှဲအပ်ပုံကို—

> ကျွန်တော် ယောက္ခမ တံဆိပ်တော်ရ လှကျော် အသက် ၆၀ ကျော် အိုကြီး၍ ရပ်ရွာကို မကြီးစိုးနိုင်

သားယောကျ်ား အရာကို ဆက်ခံသူမရှိ ကျွန်တော်သမက် ငရွှေဝကို (၁၁) ၅၉ ခုနှစ် မြို့သူကြီး မဟာသမန် ရွှေတံဆိပ်စာချွန်တော်များကို အပ်၍ရွာနေသည့်ငယ်သားတို့ကို ကြီးစိုးထမ်းရွက်ပါရသည်။ [၂၉]

ဟုပါရှိသည်။ အရွယ်ကြီးရင့်၍ ယောက်ဖအား လွှဲအပ်ရပုံကို လည်း—

ဘိုး ငရဲဖြူ၊ဘကြီး ငပန်းကျော်၊ သား ငရွှေအောင် အိုမစွမ်း အသက်ရှင်ဆယ်ကျော် သားမြေး ဆက်ခံတိုင် ဆော်သူမရှိလျှင် ၎င်းနှမ မိငြိမ်းတုတ်လင် ကျွန်တော် ငတုတ်ပိုင် ဆက်ခံတိုင်ဆော်ကြီးစိုးစီရင်သည်။ [၃၀]

ဟုတွေ့ရပြန်ပေ၏။

မမာမကျန်းသောကြောင့် အဘသူကြီး အရာကို သားဆက်ခံ လွှဲပြောင်းယူရသည်ကိုလည်း တွေ့ရပါသည်။

ကျွန်တော် ဘ ငဘိုးတူ ကြားစိုးစီရင်သည်။ ငဘိုးတူ မကျန်းမမာလျှင် သား ကျွန်တော် ဆက်ခံကြားစိုး စီရင်ပါသည်။ [၃၁]

မိန်းမသူကြီး ရိုးမှ ယောကျ်ားရိုးသို့ ပြောင်းခါ သူကြီးအိုမင်း မစွမ်းရှိလျှင် အရာခံသား စိတ်မကောင်းသောကြောင့် ညီက ဆက်ခံရသည်လည်းရှိ၏။

စကြူးရွာကိုကျွန်တော်ဘေး မိစိန် ကြီးစိုးစီရင်ပါသည်။ မရှိလျှင် ကျွန်တော် ဘွားမ မိအောင် ကြီးစိုးစီရင်ပါသည်။ မရှိလျှင် ကျွန်တော် ဘ ငချမ်း ကြီးစိုးစီရင်ပါသည်။ ငချမ်း အိုကြီး၍ မဆောင်မရွက်နိုင်လျှင် စာရင်းကျသားကြီး ငအိမ်မင်း စိတ်မကောင်း၍ မဆောင်နိုင်လျှင် ကျွန်တော် ညီငသာလှ ဆက်ခံကြီးစိုးစီရင်ပါသည်။ [၃၂]

ဟု စိတ်ဝင်စားဘွယ် တွေ့ရ၏။

တခါတရံ ဘုရင်မင်းမြတ်က အခြားရာထူးတခုခုကို ပေးသောကြောင့် မြို့သူကြီးအရာကို မထမ်းမရွက်နိုင်၊ အရာလွှဲပြောင်းပေးရသည့် အထောက်ထားတိုလည်း ရှိ၏။ မြေစွန်းရွာ သူကြီးမှာ မြို့အစီရင်ခန့်ထားခြင်း ခံရသောကြောင့် သားကို သူကြီးအရာ လွှဲအပ်ရသည်။

ဘ ငရွဲ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ ဘ ငရွဲကို မြို့သူကြီးက မြို့အစီရင် အရာနှင့် ခန့်ထား၍ မြို့ကို စီရင်လျှင် မြေစွန်းရွာကို ၆၀ နှစ် ၆၄ ခု စာရင်းတော် ဆက်ပေး၍ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ [၃၃]

ဟု တွေ့ရ၏။ ဘုရင်မင်းမြတ်က အမိန့်တော်ရ ခန့်သောကြောင့် မြို့သူကြီး အရာကို စွန့်လွှတ်ရသည်ကို—

ငလျင်းသား ကျွန်တော့အစ်ကို ငကျော်သူ ကြီးစိုးသည်။ အမိန့်တော်ရ ခန့်တော် မူသည်တွင် ကျွန်တော် ငအင်ကို လွှဲအပ်၍ ကြီးစိုးစီရင်ရသည်။ [၃၄]

မြို့သူကြီး အရာခံသားသည် အမှုထမ်းကြီးဖြစ်၍ မြို့သူကြီး အရာကို မလုပ်ဆောင်နိုင်လျှင် ညီကဆက်ခံရသည်ကို စည်ပုတ္တရာ မြို့ ၁၁၂၇ ခု စစ်တန်းတွင်—

စည်ပုတ္တရာမြို့ဝ်ကိုဝ် ကျွန်တော် ဘေး သမန္တဘတ္တရာဇာ ကြီးစိုးသည်။ မရှိလျှင် သား ဇေယျသမန္တဗိုလ် ကြီးစိုးပါသည်။ ဇေယျသမန္တဗိုလ် သက်ရှယ်ကြီး၍ ကျွန်တော် သီရိသူရသကြီးကို အမှုထမ်းကြီး ဖြစ်၍ မြို့သူကြီးအရာကို မကြီး မစိုးလျှင် သား ကျွန်တော် ငမြတ်သာဦး ဆက်ခံ ကြီးစိုးပါသည်။ [၃၅]

တနေရာတွင် မြို့သူကြီးက ရဟန်းဘောင် ဝင်လေသောကြောင့် ညက အရာဆက်ခံရသည်ကို—

အစ်ကို ငလှောက် တံဆိပ်တော်နှင့် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ ရဟန်းပြုလျှင် ကျွန်တော်ကြီးစိုး စီရင်ပါသည်။ [၃၆]

ဟု တွေ့ရပါသည်။

အရာခံရမည့် သားမြေးသည် ငယ်ရွယ်နေသေးလျှင် အရာမခံရသေးဘဲ ဆိုင်းငံ့နေရသည်များ ရှိ၏။ ပုဂံမြို့၌ ၁၁၂၇ ခု တွင်—

စချီတရိုးမှာ ငယ်သည်ဖြစ်၍ အရာကို မခံပါရသေး [၃၇]

ဟု စစ်တန်း ထွက်ဆိုထားသည်။ အချို့ ဒေသတို့တွင် အရာဆက်ခံရမည့်သူသည် ငယ်ရွယ်နေပါက ရင်ခွင်ပိုက်ခန့်သည်ကို လည်း တွေ့ရသေး၏။ [၃၈] မျိုးရိုး ပြတ်လပ်လျှင် အခြားမှ ခန့်ထားရပုံကို၎င်း၊ မြို့သူကြီးက စီရင်ပေးရပုံကို၎င်း တွေ့ရ၏။

ကမ်းဖြူရွာသည် သူကြီးရိုး ပြတ်လပ်သောကြောင့် ကျွန်တော် ငတာကို မြို့သူကြီး ခန့်ထား၍ နောင်တော် ဆင်ဖြူရှင်ဘုရား လက်ထက်တော်က သည် ယခု ဘုရား ရွှေလက်ထက်တော်တိုင် ကြီးစိုးသည်။[၃၉]

ဟု တွေ့ရသည်။ ပုဂံမြို့တွင် မင်းသား ၄ ရိုးအဝင်အပါ ပျံချီရိုး ပြတ်လပ်လေ၍ အခြားက ခန့်ကြောင်းကို—

ပျံ ချီ ခံ ငဘနံစနေ အသက် ၁၀ နှစ်သူမှာ အရိုးသား မဟုတ် ပျံချီရိုးပြတ်၍ ဘ မောင်ကြီးက နုတ်၍ ခန့်အပ်တော်မူလျှင် ၁၁၁၆ ခုက သည် ယခုတိုင် စီရင်ပါသည်။ [၄၀]

ဟု ဖော်ပြလေ၏။ ထို့အပြင်ယင်းစစ်တန်း၌ပင်—

စိုးခဲရိုး သိင်္ဂပစ္စည်းနံ ၅ တေး အသက် ၅၆ နှစ်သူမှာ အရိုးသားမဟုတ်၊ အပေါင်းကြီးက ၁၁၂၄ ခုနှစ် ခန့်အပ်တော်မူခဲ့၍ ခဲအရာကို စီရင်ပါသည်။ (စိုးခဲ) နှစ်ရိုးမှာ အရာခံမရှိ၍ တိမ်မြုတ်ပါသည်။[၄၁]

ဟု တွေ့ရ၏။ တူရွင်းတိုင်မြို့အဝင် ချောင်းရှည်ရွာတွင် သူကြီး ရိုးသားမြေးအရာခံ မရှိသောကြောင့် ၁၁၆၄ ခု စစ်တန်း စစ်သိမ်းချိန်တွင် တူရွင်းတိုင်မြို့ သူကြီးက စစ်တန်း ထွက်ဆိုရသည်။[၄၂] ရွာသူကြီး၌ သားသမီး ကျေးရွာတွင် မရှိလေသောကြောင့် မြို့သူကြီးက ၎င်းရွာကို အုပ်ချုပ်ရသည်လည်းရှိ၏။[၄၃] ထိုနောက်

ရွာသူကြီးသည် စစ်တန်း စစ်သိမ်းချိန်တွင် ကျေးရွာမှ ထွက်ပြေး၍ တရပ်တကျေး၌ တိမ်းရှောင် နေသည်ကိုလည်း တွေ့ရပါသေးသည်။ ၁၁၆၄ ခု စစ်တန်း သိမ်းယူချိန်ကတူရွင်းတိုင်မြို့ကျေးဒရာ ရွာ နဘဲရွာနှင့် ရေနှံ့သာ ရွာများမှ သူကြီးတို့သည် တရပ်တကျေး တိမ်းရှောင် နေသောကြောင့် တူရွင်းတိုင်မြို့ သူကြီးက စစ်တန်း ထွက်ဆိုရပေသည်။

မြို့ရွာကို အုပ်ချုပ်သူတို့ သေလွန်လျှင် စာရင်းကျ အရာခံ သားမြေးသည် ဆက်ခံနှင့်သော်လည်း သားမယားတို့က အကြီး အကဲ သေဆုံးကြောင်းကို ကေရာဇ်မင်းနှင့်လွှတ်တော်သို့ အဆင့်ဆင့် အကြောင်းကြားရသည်။ ဘုရင်မင်းမြတ် လွှတ်တော်နှင့် ဆိုင်ရာဝန်တို့ထံမှ အမိန့်စာ တံဆိပ် စာချန်များ ရမှသာ အကြီး အအုပ်ဖြစ်ပြီဟု အခိုင်အမာ ယူရပေမည်။ အောက်တွင် မြို့သူကြီးမယားက လင်သေပြီးနောက် မြို့သူကြီးအရာ သားများ ဆက်ခံရပါမည့်အကြောင်းကို လျှောက်ထားပုံ—

> ရမည်းသင်း မြို့သူကြီးမယား ဘုရားကျွန်တော်မ မိအဲ ရှိခိုး သံတော်ဦး တင်ပါသည်ဘုရား၊ ကျွန်တော်မလင် သေလွန်သည့်နောက် အရာခံသားငအေးကိုလျှောက်ထား ဆက်ခံ ကြီးစိုးပါစေသည်။ ငအေး နာမကျန်း ရူးသွတ်၍ မြို့ရွာကို မအုပ်မထိန်း မဆောင်မရွက်နိုင် ရှိသောကြောင့် သားအလတ် ငမင်းကို သူကြီးအရာ လျှောက်ထား၍ တံဆိပ် စာ ချန်တော်နှင့် ကြီးစိုးပါသည်။ မြို့သူကြီး ငမင်း တပ်တော်မှာ သေဆုံးပါသည်။ ငအေး ငမင်းတို့တွင် သား မြေး အဆက်အခံမရှိပါ။ ညီငမှုံကို ရိုးရာမပျက်ဆက်ခံ ကြီးစိုးပါရမည့် အကြောင်းကို ရှိခိုးသံတော်ဦး တင်ပါ သည်ဘုရား။[၄၄]

ဆိုင်ရာဝန်က စာရင်းကျ အရာခံ သားမြေးကို သူကြီးအရာ ခန့်ပါမည့် အကြောင်းနှင့် လွှတ်တော်သို့ လျှောက်ထားပုံ—

> ဘုရားကျွန်တော် ကျီဝန် ရှိခိုး သံတော်ဦး တင်ပါသည် ဘုရား။ ရွှေကျင် ၁၃ ရွာကို ၄၅ ခုနှစ် စာရင်းတော် ဆက် သွင်း၍ ဒေဝရန်အောင် တံဆိပ် စာချန်တော်နှင့် မှူးကြီးပါ သည်။ မရှိလျှင် အရာခံမြေး ငပေးကို ခန့်ထား သနား တော်မူပါမည့် အကြောင်းကို ရှိခိုးသံတော်ဦး တင်ပါသည် ဘုရား။[၄၅]

ဟု တွေ့ရဘူးပေသည်။ စာရင်းကျ အရာခံသား ကိုယ်တိုင်က အဘအရာကို ဆက်ခံပါရမည့် အကြောင်း လွှတ်တော်တွင် လျှောက်တင်ချက်နှင့် လွှတ်တော်မှ အမိန့် ချမှတ် ဆောင်ရွက် ပုံများကို အောက်ပါအတိုင်း တွေ့ရပြန်သည်။

> ဘုရားကျွန်တော် မြေစွန်းတော် အဝင် မင်းရွာ သူကြီး ငသူ သား ငပိုးနီ ရှိခိုး သံတော်ဦး တင်ပါသည် ဘုရား။ ကျွန်တော့်ဘ ငသူသည် အမိန့်တော်ရင်းနှင့် အညီ သူကြီး တကာနည်း အမှုတော် ကောင်းရာလိုက်ထမ်း၍ မိုးနဲ တပ်တော်မှာ သေဆုံးပါသည်။ အဘမရှိလျှင် ကျွန်တော် သား ငပိုးနီ ရိုးရာမပျက် ဆက်ခံ၍ မင်းရွာ သူကြီးအရာနှင့် ကြီးစိုးဆောင်ရွက်ပါရအောင် သူကြီးတံဆိပ်စာချန်ကယ်မ သနားတော် မူပါမည့်အကြောင်းကို ရှိခိုး သံတော်ဦးတင်ပါ သည်ဘုရား။

ရင်းလျှောက်ထားချက်အရ လွှတ်တက်မင်းသားများက—

> ၆၇ ခု ခံဝန်ချက် စာရင်းကိုထုတ်၊ အဘ အမှုတော် ကောင်းရာသေ၊ သားစာရင်းပါ မှန်လျှင် အမိန့်တော် အတိုင်း သူကြီးခန့်။ ။နန်းစံ ၂၅ နှစ် တေရဿမိ မာသ်သုဒ္ဓဒိန် ၆ ဒုတိယ တပို့တွဲလဆန်း ၆ ရက်နေ့[၄၆] ပုဂံမင်း ပုခန်းမင်း အမိန့်တော်။

ထိုနေ့ ငသူ၏အဖ ငစံလှ၏တံဆိပ်တော်ကို စာရေး ငရွှေမြအား ပေး၍ ၎င်း တံဆိပ်ကို တံဆိပ်ဝန်စာရေး ငပိန်ကို ပေးအပ် သည်။ ၆၇ ခု သူကြီး ခံဝန်ချက်ကို ထုတ်ကြည့်ပြီးနောက် ထပ်မံ၍ အမိန့်တော် ချမှတ်ရသည်။

> ၆၇ ခု မင်းရွာ သူကြီး ခံဝန်ချက် စာရင်းထွက် ငသူ ၀ ၄၀။ မင်းရွာသူကြီး မြင်းနှင့်ထမ်း။ ၁၁၆၇ ခု နယုန်လဆန်း ၁၁ ရက်နေ့[၄၇] သွင်း။ မယား မိလုံ ၁။ ၃၅။ သား ငပိုးနီ ၅။ ၁၀ စာရင်း ပါဝင်သည့် အတိုင်း ငပိုးနီကို မင်းရွာ သူကြီးခန့်။ တံဆိပ်စာချန် ပေးမြဲပေး။ ။သုဒ္ဓဒိန် ၉ ဒုတိယ တပို့တွဲလဆန်း ၉ ရက်နေ့ ပုဂံမင်း အမိန့်တော်။

၎င်းအမိန့်တော်ကို မြေစွန်းဝန်မင်းက ဆင့်၍ ၁၁၆၉ ခု ပြာသို လဆန်း ၉ ရက်နေ့[၄၈] စာရေးကြီး ကျော်ထင်ရာဇာ လုင်ငမှိုင်း က ချမှတ်ရသည်။[၄၉]

မြင်းစီးတဦးကမိမိအရာကိုလွှဲပြောင်းပေးလိုကြောင်း လျှောက်ထားပုံ—မြောက်ဖက် ၉ သင်းမြင်းအဝင် ညောင်စောက်မြင်းစီး ဦးသူသည် ၁၁၆၈ ခုရောက်သောအခါ သားထောက် မြေးခံသည်း မရှိ၊ကိုယ်တွင်လည်း ဝေဒနာစွဲကပ်သောကြောင့် မင်းမှုတော်ပေါ် ထွက်ရှိသည်များကို ပြေကုန်အောင် မဆောင်မရွက်နိုင်ရှိသည်။ ထို့ကြောင့် မြင်းခွင်ကို စီးကြီး၍ မင်းမှုတော်များကို ထမ်းဆောင် နိုင်မည့်သူ ရွာနေမြင်းပေါင်ကြီး ဦးရွှေရွဲကို ရိုးရာနှင့်တကွ မြင်း ခွင်ကိုပါ လွှဲအပ်လိုကြောင်းလွှတ်တော်တွင်လျှောက်ထားလေ၏။ ထိုအခါ လွှဲအပ်မည့်သူ အလွှဲခံရမည့်သူ နှစ်ဦးကို မျက်နှာစုံညီ မင်းစာရေးတို့နှင့် ရွှေမေး၍ လျှောက်ဟု လွှတ်တက် မင်းသား ကြီးများဖြစ်သော စကိုင်းမင်း၊ ပြည်မင်း၊ တောင်ငူမင်း၊ ပုဂံမင်း၊ ပုခန်းမင်းနှင့် မိုးမိတ်မင်းတို့က လွှတ်တော်တွင် ၁၁၆၈ ခု ဝါဆို လပြည့်ကျော် ၁ ရက်နေ့[၅၀] အမိန့်တော် ထုတ်ပြန်သည်။ ထို အမိန့်ကို ဒိုင်းဝန် ကဆင့်၍ လုင်မောင်ညွှင်းက ချမှတ်သည်။ လပြည့်ကျော် ၃ ရက်နေ့တွင် လွှဲအပ်သူ ဦးသူနှင့် လွှဲအပ်ခံရမည့်

သူ ဦးရွှေရွဲတို့ကို မျက်နှာစုံညီခေါ်၍ မေးသော် ဦးရွှေရွဲက စစ်ချက်ထွက်သည်ကား ညောင်ပင်စောက်ရွာ မြင်းစီး ဦးသူက မြင်းခွင်ကို လွှဲအပ်သည့်အတိုင်း မင်းမှုတော် ပေါ်ထွက်သမျှကို ပြေကုန်အောင် ဆောင်ရွက် ထမ်းရွက်ပါမည်။ နောင် မင်းမှုတော်ကို မဆောင်ရွက်နိုင် မြင်းခွင်ကိုမစီး မကြီးလိုဟု လျှောက်ထားလျှင် ရာဇဝတ်တော်ကို ခံပါမည်ဟုဆို၏။ ဤစစ်ချက်အရ ၁၁၆၈ ခု ဝါဆိုလပြည့်ကျော် ၉ ရက်နေ့[၁၁] တွင် စကိုင်းမင်း၊ ပြည်မင်း၊ တောင်ငူမင်း စသည့် မင်းသား ၆ ပါးတို့က ၂ ဦး စစ်ခံချက်အတိုင်း အရာကိုလွှဲအပ်စေ။ စစ်တန်းစာရင်းများကို လဲ၍သွင်း၊ ဦးရွှေရွဲကို မြင်းစီးစာအပ်၊ ဦးသူတွင်ရှိသည့် မြင်းစီး စာကိုသွင်းဟု မိန့်မှတ်ကြ၍ ဒိုင်းဝန်မင်းက ဆင့်ရသည်။ ၎င်းကို လုင်မောင်ညွှင်းက ချမှတ်၍ ၎င်းမှတ်ချက်ကို မြေစွန်းစာရေး မောင်ရွှေပင်က ချရပြန်သည်။ မြင်းစီးသူကြီး ဦးရွှေရွဲကို ထိုနေ့ပင် မောင်ရွှေပင်က တံဆိပ်စာချွန်ကိုလည်း အပ်ရ၏။[၁၂]

အရာခံသားမြေးဖြစ်သူသည် အရာမဆက်ခံလိုသဖြင့် အခြားတယောက်ကို လွှဲအပ်ပေးပုံများလည်း တွေ့ရပေသည်။ ကျီဝန်ဝန်စု ရွှေအရှေ့ကြောင်းမော်ခွင် ၄ ရွာ ရွှေမှူးသူကြီး ဦးဘညို ၁၁၅၃ ခုတွင် သေလွန်လျှင် အရာခံသား ဦးစံပွင့်သည် အရာကို မဆက်ခံလိုသောကြောင့် အသည်ကြီးစာရင်းဝင် ဦးကြံအေးအား ရပ်ရွာ သဘောဘူချက်အရ လွှဲပြောင်းလိုသည်ကို ဆိုင်ရာကျီဝန်သို့ အကြောင်းကြားရသည်။ထိုစာအရ ကျီဝန်က ဦးကြံအေးအား သူကြီးအရာနှင့် ထမ်းရွက်စေခဲ့ရာမှ ကြီးရိုး စိုးရိုး၊ရိုးရာမှုများကို လွှဲအပ်လိုလျှင် လွှတ်တော်မှာ လွှဲအပ်စေဟု အမိန့်တော်ထုတ်ပြန်သောကြောင့်[၁၃] သူကြီးအရာကို လွှဲအပ်ခံယူကြရန်ဦးစံပွင့်နှင့် ဦးကြံအေးတို့ အမရပူရမြို့တော်သို့ သွားကြ၍ လွှတ်တော်၌ အရာလွှဲပြောင်းရေး လျှောက်ထားကြရ၏။ အောက်တွင် ဦးစံပွင့်၏လွှဲအပ်ချက်ကို ဖေါ်ပြပါမည်။

သက္ကရာဇ် ၁၁၅၇ ခု ပြာသိုလဆန်း ၉ ရက်နေ့[၁၄] တွင် ကျီဝန်ဝန်စု မော်ခွင် ၄ ရွာ ရွှေသူကြီး ငဘညို သားငစံပွင့် ထွက်ဆိုချက်။ မော်ခွင် ၄ ရွာကို ကျွန်တော်ဘ ငဘညို ရွှေမှူးသူကြီးအရာနှင့် ၁၁၄၅ ခုနှစ် စာရင်းတော်ဆက်သွင်း၍ တံဆိပ်စာချွန်တော်နှင့် ကြီးအုပ်စီရင်ပါသည်။ ၁၁၅၃ ခုနှစ် ကျွန်တော်ဘ ငဘညို သေလွန်လျှင် အရာကိုကျွန်တော် မဆက်မခံ မဆောင်မရွက်နိုင်၍ ကျွန်တော်ရွာနေ အသည်ကြီး စာရင်းတော်ဝင် ငကြံအေးကို လွှဲအပ်ဆောင်ရွက် ကြီးအုပ်ပါစေသည်။ အရိုးအရာကို လွှဲအပ်လိုလျှင် လွှတ်တော်ရုံးတော်တွင် လွှဲအပ်စေ အမိန့်တော်ဘန်းနှင့် အညီ ယခုလွှတ်တော်တွင် ငကြံအေးကို လွှဲအပ်ပါသည်။ ငကြံအေး သားမြေးတိုင် ဆက်ခံကြီးစိုးပါစေတော့။ ကျွန်တော် ကြီးစိုးရကောင်းသည် ဖေါက်ပြန်၍ မလျှောက်မထားပါပြီ။ ကျွန်တော်ဘ ငဘညိုတွင်လည်း ကျွန်တော်ပြင် သားမြေးမရှိ၊ ကျွန်တော်တယောက်သာရှိပါသည်။ ကျွန်တော်လွှဲအပ်လျှင် ဖေါက်ပြန်မည့်သူ မပေါ်မရှိပြီ။ စာချုပ်စာတမ်းခံ၍ ရွှေသူကြီး ငဘညိုသား ငစံပွင့်၊ ငကြံအေးတို့မျက်နှာစုံညီမော်ခွင်ရွာသူကြီးရိုးကို ရွှေလွှတ်တော်တွင် လွှဲအပ်သည်။ ။၄၅ ခုနှစ်စာရင်းတော်ဝင်ရွှေသူကြီး ငဘညိုသား ငစံပွင့်က ငကြံအေးသို့ အရာကို လွှတ်တော်တွင် လွှဲအပ်သည့်စာလက္ခံ။[၁၅]

ဤကဲ့သို့ လွှတ်တော်၌ လွှဲအပ်ပြီးနောက် ၇ ရက်ရှိလျှင် ဘုရင်မင်းမြတ်က ဦးကြံအေးကို မော်ခွင် ၄ ရွာသူကြီး ခန့်အမိန့်တော် ထုတ်ပြန်လိုက်သည်။

သက္ကရာဇ် ၁၁၅၇ ခု ပြာသိုလပြည့်ကျော် ၁ ရက်သောကြာနေ့[၁၆] ဘုန်းတော် အလွန်တရာ ကြီးမြတ်တော်မူလှသော ဆင်ဖြူများသခင် အသျှင် ဘဝရှင် မင်းတရားကြီးဘုရား ကျီဝန် ဝန်စု ရွှေခွန်တော်ဆက် မော်ခွင် ၄ ရွာသူကြီး ငဘညို သား ငစံပွင့်က လွှဲအပ်သူ ငကြံအေးကို မော်ခွင် ၄ ရွာသူကြီးခန့်တော်မူသည်။ အသည်ငယ်သားတို့ အမှုတော်ကို ထမ်းကုန်နိုင်၍ လုပ်စားဆောင်စားစီးပွါးဖြစ်အောင် မစစီရင်။[၁၇]

ဘုရင်မင်းမြတ်က အမိန့်တော် ထုတ်ပြန်ပြီးနောက် ကျီဝန်မင်းက လွှတ်တော်သို့ အစီရင်ခံရပါသည်။

ကျီဝန် အစီရင်တော်ခံပါသည်။ ဝန်စုမော်ခွင် ၄ ရွာကို သက္ကရာဇ် ၁၁၄၅ ခုနှစ် စာရင်းတော် ဆက်သွင်း၍ ကြီးစိုးသူ ငဘညိုသေ၊ နောက်ငကြံအေးကို ဝန်စာပေးအပ်၍ ကြီးစိုးစီရင်စေသည်။ ကြီးစိုးရိုးရာမှုများကို လွှဲအပ်လိုလျှင် လွှတ်တော်ရုံးတော်တွင် လွှဲအပ်စေ အမိန့်တော်မြတ်ရင်းအတိုင်း၊ ငဘညိုသား ငစံပွင့်က အရာကို မဆောင်မရွက်နိုင်ပါ၊ လွှဲအပ်ချက်ကို စာဆက်သွင်းတော်မူသည်။ သွင်းချက်အတိုင်း အမိန့်တော်မြတ်ထုတ်သည်။ ငကြံအေးကို မော်ခွင် ၄ ရွာသူကြီး တံဆိပ်စာချွန် ပေးအပ်တော်မူ၍ စာရင်းလဲ ပြောင်းရပါမည့်အကြောင်းကို အစီရင်ခံပါသည်။ ဆိုင်ရာကျီဝန်က လွှတ်တော်မှာ အစီရင်လျှောက်ချက်လက္ခံ။[၁၈]

အထက်ပါ ကျီဝန်၏ အစီရင်ခံစာကိုရလျှင် လွှတ်တော်ဝန်ကြီးများက ဘုရင်မင်းမြတ်ထံ အောက်ပါအတိုင်းတင်ပြ၍ သင့်ပြီဟု သောမှတ်ချက်ကိုရ၏။

ကျီဝန်က ရွှေခွန်တော်ဆက် မော်ခွင် ၄ ရွာ ရွှေမှူးသူကြီး ငဘညို ၁၁၄၅ ခုနှစ် စာရင်းဆက်သွင်း၍ တံဆိပ်စာချွန်နှင့် ကြီးအုပ်သည်။ ၁၁၅၃ ခုနှစ် ငဘညိုသေလျှင် အရာခံသား ငစံပွင့် မကြီး မအုပ် မဆောင်မရွက်နိုင်ပါ။ အသည်ကြီး စာရင်းတော်ဝင် ငကြံအေးကို လွှဲအပ်၍ ရွှေခွန်တော် မင်းမှုတော် ရပ်များကို ငကြံအေး ဆောင်ရွက်ပြေကုန်သည်နှင့် ကြီးစိုးရိုးရာ မှုများမှာ လွှဲအပ်လိုလျှင် လွှတ်တော်ရုံးတော် လွှဲအပ်စေ အမိန့်တော်ရင်းအတိုင်း ငဘညိုသား ငစံပွင့်က လွှတ်တော်မှာထပ်၍ လွှဲအပ်ပါသည်။ ငစံပွင့်

ကလဲ့အပ်သူ ကြေးအေးကို မော်ခွင်သူကြီး တံဆိပ်စာ ပေးပါမည့်အကြောင်း စာရင်းတော်ဝင် တံဆိပ်ရ သူကြီး ဘဲညို သေ သားစဲပွင့်က အရာကိုမဆက်မခံ မဆောင် မရွက်နိုင်ပါ။ အသည်ကြီး စာရင်းတော်ဝင် ကြေးအေးကို ကြီးစိုး ဆောင်ရွက်ပါစေတော့ လှတ်တော်ဘွင် မျက်နှာ ညီ လွဲအပ်ရှိသည်။ ကြေးအေးကို သူကြီးတကာနည်း၊ စစ်တန်းစာရင်းလွှဲပြောင်း၍ တံဆိပ်စာ ပေးအပ်မည်။ ဝန်တို့က ဆက်သွင်းသည့်အတိုင်း သင့်ပြီ။ [၁၉]

ဟူ၍တွေ့ရ၏။ ၎င်းကဲ့သို့ ဘုရင်မင်းမြတ်၏ ခွင့်ပြုချက်ကိုရလျှင် လှတ်တော်မှ အောက်ပါသူကြီးခန့်တံဆိပ် ၂ ကြောင်းစာချွန် ကိုထုတ်ပြန်ရသည်။

သက္ကရာဇ် ၁၁၅၇ ခု ပြာသိုလပြည့်ကျော် တရက်နေ့ ဘုရားအမိန့်တော်မြတ်ကို ဦးထိပ်ထက် ဆင်ရွက်ရသည့်အ တိုင်း ကျိဝန်ဝန်စု -ရွှေခွန်တော်ဆက် မော်ခွင် ၄ ရွာမှာ ဘဲညိုသေ သား ဇစ်ပွင့် လွဲအပ်သူ ကြေးအေးကို တံဆိပ် စာချွန်တော်ပေးအပ်၍ တဝဘဲး ကြီးစိုးစီရင်စေသည်။ မော်ခွင် ၄ ရွာကို တံဆိပ်သူကြီး ကြေးအေးက တဝတဲး ကြီးစိုးစီရင်စေ။

၂ ကြောင်းတံဆိပ် စာချွန်လက္ခံ။ [၆၁]

၎င်းနောက် ရွှေတိုက် စာရင်းများတွင် အပြောင်းအလဲ များ ပြုသုပ်ခန် အဘွင်းဝန် များသို့ လှတ်တော် ဝန်ကြီးများက ဆင့်ဆိုရသည်။ ဆင့်ဆိုပုံမှာ—

အဘွင်းဝန်မင်းတို့ ကျိဝန် ဝန်စု ရွှေခွန်တော်ဆက် မော်ခွင်၄ရွာသူကြီး ဘဲညိုသား ဇစ်ပွင့်က လွဲအပ်သူ ကြေး အေးကို သူကြီးဘကာနည်း စစ်တန်း စာရင်း အင်းများ တွင် ဘဲညိုကို ဘုရားအမိန့်တော်မြတ် ဦးထိပ်ထက်ဆင် ရွက်ရသည့် အတိုင်း ၄၅ ခုနှစ် ဘဲညို ဆက်သွင်းသည့် ပုရပိုက် ထန်းဘူးတင် စစ်တန်း စာရင်း များတွင် ဘဲညို ကို သိမ်း၍ ကြေးအေး စာရင်းလဲပြောင်းဆက်သွင်းစေ ရမည်မှာ ရွှေတိုက်စိုး၊ ရွှေတိုက်ကျပ် ရွှေတိုက်စာရေး တို့ကို ဆင့်ဆို စေချင်သည် အတွင်း ဝန်မင်းတို့။ ။လှတ်တော် မင်းကြီးများက အတွင်းဝန်များထံ ဆင့်ဆိုသည့်စာ လက္ခံ။

သက္ကရာဇ် ၁၁၅၇ ခု ပြာသိုလပြည့်ကျော် ၅ ရက်နေ့ [၆၂] ဝန်ရွှင်တော် သုံးပါး မင်းကြီး [၆၃] မှာ ဝန်ထောက်တော်မင်း နန္ဒမိတ်ကျော်စွာ အစီရင်ခံ၍ သင့်ပြီ မိန့်ချက်နှင့် ဝန် ထောက်တော်မင်း နေမျိုးဆုဇကျော်ထင် စာရေးဇော ဇရတို့ရေးသွင်းသည်။ ။စာရေး ဇော ဇရတို့ ရေးသွင်း သည် မှာတမ်းလက္ခံ။ [၆၄]

အထက်တွင် ဖေါ်ပြဆားသည့်အကြောင်းအရာကိုကြည့်လျှင် မြို့ရွာ အုပ်ချုပ်သူတို့ အရာကို ဆက်ခံရေး လွှဲပြောင်းရေး တို့မှာ မသွယ်ကူသွားချေ။ ရှေးဦးစွာ တဦးသေ၍ တဦးဆက်ခံလျှင် ဆိုင် ရာသို့ အကြောင်းကြား ရသည်။ ၎င်းမှ တဆင့် ဘုရင်နှင့် လှတ်တော်သို့ အရောက် သတင်းပေးပို့ရပါသည်။ အရာ ဆက်ခံ စေကြောင်းကိုသည်း ဘုရင်နှင့် လှတ်တော်မှ အမိန့်တော်များ ကို သက်ဆိုင်ရာ ဝန်တို့ဆီသို့ပင်၊ ယင်းကမှ သက်ဆိုင်ရာ မြို့ရွာ အုပ်ချုပ်သူတို့ထံ အမိန့်တော်များ ထုတ်ပြန် ရသည်။ ဤကဲ့သို့ အရာခန့်ပုံ အရာလွှဲပြောင်းပုံတို့ကို စံနစ် တကျ ဥပဒေသတို့ဖြင့် သာ လွှဲပြောင်း ဆက်ခံ ကြရသည်မှာ ထင်ရှား လှပေသည်။ သို့ရာတွင် နိုင်ငံခြားသားတို့သည် မြန်မာမင်း လက်ထက် အုပ် ချုပ်ပုံ ညှဉ့်ဖျင်းကြောင်း၊ စံနစ် အတိအကျ မရှိကြောင်း စသည် ဖြင့် ပြစ်တင်ရှုတ်ချခဲ့ကြသည်။ ယင်းတို့၏ အယူအဆမှာ တက် တက်စင် လွဲမှားသည်ဟု ယူဆရပေမည်။

ဤကဲ့သို့ အရာလွှဲပြောင်း ပေးကြရာမှ ကာလ ကြာမြင့်လျှင် မိမိအရာကို မိမိ ပြန်လည် ရရှိ လိုသောကြောင့် အရာလုဆို မှုများ ရံဖန်ရံခါ ပေါ်ပေါက် လာတတ်ပေသည်။အထက်တွင် ဖေါ် ပြခဲ့ပြီးသည့် မော်ခွင်ရွှေမူး သူကြီး ဦးဘညိုသား ဦးစံပွင့်သည် ၁၁၅၇ ခုနှစ်တွင် အသည်ကြီး စာရင်းဝင် ဦးကြေးအေးအား လှတ်တော်တွင် စာချုပ်စာတမ်းနှင့် သူကြီးအရာကို ရိုးရာနှင့်တကွ ဆက်ခံကြီးစိုးပါဟူ၍ လွှဲပြောင်း အပ်နှံပြီးလျှင် နောင် ရကောင်း စေဟု ဖေါက်ပြန်၍ မပြောဆို ပါမည့် အကြောင်း လျောက်ချက် တင်ပြီးမှ ၁၁၆၀ ခုနှစ် ဆောက်သော အခါ ဘုရင်မင်းမြတ် ကြား အောင် မြေနန်းတော်တွင် ဟစ်အော်သည်ကား—

ကျွန်တော် ငယ်ရွယ်သူကို အနောက်ဝင်းတော်မှူး မင်းနေမျိုးသခ်ိုးယာနှင့် ပူးပေါင်း ပြီလျှင် ကျွန်တော်ကို အနောက်သစ်တပ်တွင်းမှာထား၍ အရာကို လွှဲအပ်ရမည် ဆိုသောကြောင့် လွှဲအပ်ရပါသည်။

ဟူ၍ ဟစ်အော်သည်တွင် ဘုရင်မင်းမြတ် ကြားတော် မူ၍ လှတ်တော်မှ စစ်ချင်း အမိန့်တော်ရှိသောကြောင့် စစ်ဆေး ပြီးလျှင် ဖြတ်စာနှင့် လွှဲအပ်ကြောင်းကို သုံးပါးမင်းကြီးနှင့် ပုခုန်းမင်းကြီး [၆၅] တို့က လျောက်တင်သဖြင့် ဖြတ်စာကိုဖေါက် ဖျက်သူဖြစ်သည်။ ထိုကြောင့်

ဖြတ်စာကို ဖေါက်ဖျက်သူ ဖြစ်သည်။ ကြိမ် ဆုဇဏ်အချက် ၆၀ ခတ်၍ ကြေးအေးသို့ အပ်ဟု အမိန့်တော် ချမှတ်ရသည်။ ယင်းအမိန့်တော်မြတ် အရ ဦးစံပွင့်အား ကြိမ်ဆုဇဏ် အချက် ၆၀ ရိုက်ပြီးလျှင် သူကြီး ဦးကြေးအေးထံ သားမြေးမြစ်တိုင်အောင် ကျွန်ခံစေရန် အပ်လိုက်ရ၏။ ဦးစံပွင့်သည် ကျွန်ဘဝနှင့်ပင် ၁၁၇၂ ခုမတိုင်မီ သေဆုံးလေသည်။ [၆၆] ဤသည်ကား သူကြီး အရာလုဆို့မှု ဥပမာ တရပ်တည်း။

အဝေးမြို့ရွာ စော်ဘွားတို့ သေလွန်လျှင်လည်း သေလွန် ကြောင်းကို မယား သားတို့က လှတ်တော်သို့ အစီရင်ခံ ကြရ သည်။ ထိုသို့ အစီရင်ခံ ရောက်လျှင် လှတ်တော်နှင့် အိမ်ရှေမင်း တို့က သေသူစော်ဘွားအား သင်္ဂြိဟ်ရန် အခန့်အ ထား အစီ အရင် ပြုလုပ်ကြရသည်။ ယင်းသို့ ခန့်ထား စီရင်သည့်အခါ သင်္ဂြိဟ်ခန့်သူ အကူတော်နှင့် အမှာစာများလည်း စော်ဘွား

သေလွန်ရာသို့ ပေးပို့ရသည်။ ၎င်းအမှာစာမှာ စော်ဘွား သေလွန်၍ အရာလစ်လပ်သည့် မြို့တွင် မြို့အစီအရင် ခန့်ထားလျက်၊ ထိုမြို့မှစော်ဘွား အမွေများကို ဘုရင်မင်းထံ ဆက်ပို့ ကြရမည့် အကြောင်း ဖြစ်သည်။ ဘုရင့်ထံ အမွေ ဆက်ပို့ ပြီးနောက်မှ အရာခံ စော်ဘွားသားကို စော်ဘွားကြီး အရာခန့်၍ အဆောင်အရွက် အစီးအနင်းပေးခါ မြို့နှင်းအပ်ရသည်။ [၆၇] ကျိုင်းရုံးကြီးနှင့် ကျိုင်းတုံ စော်ဘွားတို့ကို ခန့်ထားလျှင် အမိန့်တော်စာချန်ကို ထန်းရွက်တွင် ၃ ကြောင်း သတ်စုံ ရေး၍ ဝန်ထောက် အမိန့်တော်ရေးတို့က ပြသာဒ်တော် အလယ်ကွန်းစင်တွင် စာ အရင်းအဖျားကို နာမံတော်တံဆိပ် ခတ်ရသည်။ ယွန်းစာလည်း တစောင် ရေး၍ ယင်းနည်းတူ နာမံတံဆိပ်ခတ်ခါ ကျည်ပျံတွင် သွတ်ပြီးမှ နီပါးထည်အိတ်သွတ်၍ တံဆိပ်ခတ်သည်။ [၆၀]

ဗဒုံမင်းလက်ထက် စော်ဘွားခန့် အမိန့်တော်ကို အောက်ပါ အတိုင်း တွေ့ရ ပါသည်။

လက်မိုင် စော်ဘွားရိုး ငစံဆင် လျှောက်ချက် အစစ်ခံချက်ကို ထောက်၍ ငစံဆင်ကို လက်မိုင်မြို့ ကရင်၅ ခေါင်း လ၀ ၉ ခေါင်းနှင့်တကွ စော်ဘွား ခန့်ထားမည် အစစ်ခံချက်ရင်းအတိုင်းလည်း စစ်(ကိုင်း)မင်း ကျွန်တော်မျိုးခံ အမှုတော်ကိုထမ်းရွက် စေမည်။ စစ်ကိုင်းမင်း၊ ပြည်မင်း၊ ပုဂံမင်း၊ ပုခန်းမင်း၊ မိုးမိတ်မင်းတို့ ဆက်သွင်းချက် အတိုင်းသင့်ပြီ။ [၆၉]

အုပ်ချုပ်သူတို့ အရာကို ဆက်ခံလျှင် ဆိုင်ရာသို့ လက်ဆောင် ဆက်ရကြောင်းကို သိရသော်လည်း ၎င်းကိစ္စနှင့် ဆိုင်သည့် အထောက်အထားမှာ အနည်းငယ်သာ တွေ့ရသေးသည်။ တူရွင်းတိုင်မြို့ ၁၁၆၄ ခု စစ်တန်းတွင်—

မြို့သူကြီးသေသော် အရာကို ဆက်ခံလျှင် ကြေး ၂၀ ပြည်စိုးတို့ အရာခံလျှင် လက်ဆောင်ကြေး ၁၀ ဆက်ရိုး။ သူကြီးငယ်တို့ အရာဆက်ခံလျှင် ဖျင် ၁ စုံ မြို့သူကြီးကို တိုင်ရိုးရှိပါသည်။ [၇၀]

ဟုပါ၍ တောင်ဆင်းမြို့၊ ပြည်စိုးနှင့် သူကြီးငယ်တို့ အရာဆက်ခံကြလျှင် ပေးရသည့် လက်ဆောင်အကြောင်းကို ၁၁၄၅ ခု စစ်တန်းတွင်—

သားအရာခံလျှင် ငွေဖလား ၅ လုပ် လဘက်ချောင်း ခါသာနှင့် ရွှေလက်တော်မှာ ဆက်သ၍ အရာခံရပါသည်။ သူကြီးတို့သေ၍ သားဆက်ခံလျှင် ဖျင်တစုံနှင့် ကျွန်တော် ပြည်စိုးမှာ တိုင်ကြားရသည်။ [၇၁]

ဟူ၍ တွေ့ရှိရပါသည်။ မြင်းစီးတို့အရာဆက်ခံလျှင် မြင်းစာရေးကို လက်ဆောင်ပေးရပုံကို—

တကြိုးပြတ် တကြိုးဆက် မြင်းသောက် မြင်းပေါင်းတို့ ဆက်ခံ စီးထမ်းလျှင်မြင်းစာရေးမှာ ဖျင် ၂ [၇၂] အုန်း၊ လဘက် ၅၀ ကြေး ၂၅ ပေးရပါသည်။ [၇၃]

ဟူ၍ကျောက်ဆောက် ၄၄ စီ အဝင် စလင်္ဂသူ ၁၁၄၅ ခု စစ်တန်း၌ တွေ့ရှိရ၏။

မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူတို့မှာ ရာထူးနိမ့်မြင့်အလိုက် ဘုရင်မင်းမြတ်က ချီးမြှင့်ထားသည့် အစီးအနင်း အဆောင်အရွက်များ ရရှိကြပေသည်။ အုပ်ချုပ်သူအားလုံးတို့ အဆောင်အရွက်ရကြမည် ဖြစ်သော်လည်း မည်သို့သော အဆောင်အရွက်များ ရကြသည်ကို မူ အတိအကျအနေဖြင့် အနည်းငယ်သာ သိကြရပေသည်။ ထို့ကြောင့် ကျောက်ဆောက် မြင်း ၄၄ စီး၊ အဝင်စလင်္ဂသူတိုက် ရွာစား မြင်းစီးရရှိသည့် အဆောင်အရွက် အစီးအနင်းများနှင့် အချို့ရရှိသော အဆောင်အရွက် အစီးအနင်းများကို အောက်တွင်ဖော်ပြလိုက်ရပေသည်။

စီးနင်းဆောင်ရွက် လိုက်ထမ်းရိုးမှာထား မြင်းနင်းက သံကိုင်းငွေဇဝါ ၅ ပွင့် အုပ်ခက်ထိပ်ဆောင်း မြီးပြန်းရင်ပတ် သက္ကလတ်ကြိုး အပြာကွပ် ခတောင်ရွှေအ နားသတ်၄ မြင်းမှတ်အလံနီ လကွင်းအင်းချ အဲမောင်းအရိုး ရ် ရာဇမှတ်ခက် တောင်ပြည့်ဆင် ကြေးဝါချင်ပု လှံသွား ၁ [၇၄] မောက်တိုအနီ ဟသ်ပတားသုတ် အရပ်နှင့်အတွတ် ၄ ရွှေချမောက်ရူပါးကာနားကာ အနက်ဖဲပြားကွပ် မျည်းတို မျည်းရှည် ဖဲနက်ပိုးစုံသတ် ဝတ်ဆင်စီးနင်းလိုက်ထမ်းရသည်..... နေရသည့်အိမ်မှာ ကြမ်းပြင်နေရောင်ကာ မြောက်နှာယောင် ဆောင်ထည့်လှေခါး ၂ ခွေးတက် ၂ နှင့် လုပ်ဆောင်နေရပါသည်။ [၇၅]

ဟူ၍၎င်း၊ ပုဂံမြို့သူကြီးတို့ ညောင်ရမ်းဆက် တနင်္ဂနွေမင်းနှင့် ၎င်းသား မဟာမေမှရာဇာဓိပတိမင်းများ လက်ထက်က ရခဲ့သည့် အဆောင်အရွက်များမှာ—

ရွှေကျပ် လဖက်အိုး တကောင်းပိတ် ကျိုင်းဆင်စွယ် ၄ သစ်ခန့် ရွှေထား ငါးပတ်ခံတွင်း၊

ဟူ၍၎င်း ဖြစ်ပါသည်။ [၇၆] မြို့သူကြီးတို့နှင့် အရည်တူသည်ဟု ယူဆရသော ရွှေမှူးတို့ရသော အစီးအနင်း အဆောင်အရွက်ကို မော်ခွင် ၄ ရွာ ၁၁၂၇ ခု စစ်တန်းတွင် ၎င်း၊၁၁၄၅ ခုနှစ် စစ်တန်းတွင် ၎င်း တွေ့ရသည်။ ၁၁၂၇ ခု စစ်တန်းထွက် ရွှေမှူးရသည့် အဆောင်အရွက်မှာ—

ထားငါးပတ်ခံတွင်း ဆောက်ပြည့်အိမ်ပြည့်။ မြင်းက ကိုင်း ရွှေဇဝါ စာမရီပန်းခက်ကိုက် အနားသံလေးသစ် ရွှေပိန်း နှင်းနှင်းသိပ် ရွှေဇဝါ ရွှေကြယ်တပ်။ ထွေးအင်။ တကောင်းဖုံး။ လဖက်အိုး။ ကျိုင်းအထွတ် ဆင်စွယ်ချက်ပြည့်။ ဆင်ပေါက်မ ၂ စီး။ ရွှေထီး အကွပ်အနား လေးသစ်ရွှေချထည့်။

ဖြစ်သည်။ [၇၇] ၎င်းနောက်ရွှေမှူးတို့ရသည့် အဆောင်အရွက် အစီးအနင်းများ ပြောင်းလွဲသွားဟန်ရှိသည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် ၁၁၄၅ ခုနှစ် စစ်တန်းတွင် ရွှေမှူးတို့ရသည့် အဆောင်အရွက်မှာ ပိုသည်လည်းရှိ၍ လျော့နည်းသည့် အရာများလည်း ပါရှိပေ၏။

ထားအိမ်ငါးပတ်ခံတွင်း ဆောက်ပြည့်အိပ်ပြည့် ရွှေသမ္ဘာရာခွံ ရွှေခွေးတန့် ရွှေနန်းငါးစည် ငါးကန့် ခွေးမနောက်ပိတ် ရင်းဖျား ရွှေလေးသစ် သမ္ဘာရာခွံအိပ်နီစွပ်။ မြင်းကကိုင် ငွေဇဝါကတောင် ရွှေရေးစာမရီပန်းခက်ကိုက်အနားသံလေးသစ် ရွှေပိန်းအုပ်ခက် ကြယ်စီညောင်ရွက်ဆွဲ သက္ကလပ် ရွှေကြယ်တပ်။ ထွေးအင် တကောင်းဖုံး၊ ကွမ်းချပ်၊ လဖက်အိုး။ ထီးရိုး ၇ တောင်။ တကျွန်းပုဆိုး အနားပါ

ဟူ၍တွေ့ရလေရာ ထားမှာ ပိုမိုအဆင့်အတန်းမြင့်လျက် မြင်းကမှာ အဆင့်နိမ့်၏။ ကွမ်းချပ်များပိုလာသော်လည်း ကျိုင်းနှင့် ဆင်မပါတော့ချေ။ ထီးမှာမူအဆင့်အတန်းတိုးလာဟန်ရှိသည်။[၇၄]

ညောင်ရမ်း နှောင်းခေတ်တွင် ရှမ်းပြည်စော်ဘွားတို့သည် အောက်ပါ အဆောင်အရွက် အစီးအနင်းများမှ အရာနိမ့် မြင့်အလိုက်—

စည်စ၍ ပေးသည်ကား စည်ဖြူ ၅ လုံးပေးသည်။ နောက်ထပ်၍ စည်ဖြူ ၇ လုံးပေးသည်။ သည်နောက်ထပ်၍ စည်နီ ၇ လုံးပေးသည်။

ရှမ်းပြည်မြို့စုစားတို့ကို စည်ပေးလျှင် စည်ဖြူ ၅ လုံး၊ ပုံ့သာ ၁၊ ပလုတ် ၁၊ လင်းကွင်း ၁၊ နှဲကြီး ၂၊ နှဲငယ် ၂၊ ခရာ ၂ ပေးသည်။[၇၅]

ရှမ်းပြည် သိန်းနီမြို့၊ သီပေါမြို့၊ ညောင်ရွှေမြို့၊ မိုးမိတ်မြို့၊ မိုးနဲမြို့၊ ဗန်မော်မြို့၊ မိုးကောင်းမြို့၊ သည် ၇ မြို့ စော်ဘွားတို့နှင့် ယွန်းပြည် ကျိုင်းချိုင် စော်ဘွားတို့မှာ ထီးဝါအမိုးနီ အချက် ရွှေ ၂ စင်းပေးသည်။ ရှမ်းပြည် မိုးညှင်းမြို့မှာစော်ဘွားကိုထီးဝါအမိုးနီအချက်ရွှေတစင်း ပေးသည်။

ခေမာရဋ္ဌတိုင်း ခုန်ပြည်၊ ကျိုင်းတုံမြို့၊ ဇောတိနဂရတိုင်း ဝယ်ကျိုင်းရုံးမြို့မှာ ရှေးအစည်အဆက်ဆက် နန်းအိမ်ဦးတွင် ရာဇပလ္လင်တည်သည်။ ထီးဖြူ ၄ စင်း ဆောက်ကျင်းသည်၊ ယပ်မားသံလျက် ကျင်းသည်။[၈၀]

ရှမ်းပြည် ယွန်းပြည်စော်ဘွားတို့မှာ ကွမ်းခွက်အဝန်းပေးသည်။ သည်နောက် တဆယ့်နှစ်ရာသီကွမ်းခွက်ပေးသည်။ နောက် ကျောက် ပတ္တမြားစီကို ပေးသည်။ သုံးဆယ်စား လဲချားစားတို့မှစ၍ မြို့စုစားတို့မှာ ရွှေကျပ်လက်ဘက်အိုး အဝန်းစ၍ပေးသည်။ သည်နောက် ကွမ်းခွက်အဝန်းပေးသည်။ ဣန္ဒဂီရိ ဘုမ္မဂီရိ ၂ မြို့ကို အဆောင်ပေးလျှင်ငွေကျပ် ငွေလက်ဘက်အိုးစ၍ ပေးသည်။ သည်နောက်မိုးကြိုးကျပ် မိုးကြိုးလက်ဘက်အိုးပေးသည်။ သည်နောက်ရွှေကျပ် လက်ဘက်အိုးပေး၍ ဆောင်ရသည်။[၈၁]

အဝေးမြို့ စော်ဘွားတို့တွင် လှေမှတ်ပေးသည်ကားပန်မော် စော်ဘွား၊ ညောင်ရွှေ စော်ဘွားတို့ကို လှေစက္ကဝက်ရုပ် လှေဟယ်ာရုပ် ခေါင်းအမြီး အတောင် ရွှေတစုအနီတစုကိုပေး၍ စီးနင်းရသည်။[၈၂]

စသည်ဖြင့် ချီးမြှင့်ခြင်းခံကြရပေသည်။

ဗဒုံမင်းလက်ထက် လက်မိုင်းစော်ဘွားအား အဆောင်အရွက် အစီးအနင်းပေးသည်ကို အပြည့်အစုံ ဖော်ပြပါမည်။

လက်မိုင်စော်ဘွား ငစံဆင့်ကို ထီးနီ ၂ စင်း ညောင်ရွက် ၃ ဆင့် ထီးချက် ထီးလက် ထီးရိုး ရွှေပိန်း။ကွမ်းခွက် ၁၂ ရာသီ။ လက်ဖက်အိုး တကောင်းပိတ် ကွမ်းလိပ် ၃ မြှာ ကြုတ်ခွက်အစုံ၊ငွေထွေးအင်။ နားတောင်းဘော့ခြယ်။ စလွယ် ၉ သွယ်။ ရှမ်းဗေါင်းဖြူရွှေသားပိန်း ၉။ တမာရွက် ၄ မျက်နှာထောင်။မြင်းကကိုင် ညောင်ရွက် ၉ ရွှေဇဝါ ပိန်း နှင်းနှင်းသိပ်အိမ်မြောင် ရင်ပတ်ကွင်း ငွေဇဝါကတောင်ရွှေပိန်း။မြင်းကြိုးခတ္တီပါရွှေကြယ်တပ်။ စီးနှီးတင်ရန်း ခတ္တီပါ။ စက်ရွှန်း ၃ ဆင့်။ဆင်ပေါင်းဝန်း။ ကခွက်ရွှေ ၂ စု အနီတစု။ တိုင်ထုပ်လျောက် ရွှေပိန်း။ အုံးနီ ယပ်နီ။ ချင်ပိတ်ရွှေ ၂ စု အနီ ၁ စုအထွတ် ရွှေပိန်း။ အလံကျည် လှံကျည် ရင်းဖျား ရွှေ ၁။ ထား မိုးကြိုးဆင် ရွှေချည်စုံ အိမ်ဖြူ သက္ကလတ် အိမ်နီသွပ်။ စုံတံဆိပ် ထားလိုက် အရိုးရွှေကွပ် အိမ်ဖြူ ၆ စင်း။ ဟော် အဆောင်မ အဆောင်ဦး လည်ပေါ် ပြတင်းရွှေချ။ လက်ဝဲဆောင်၊ လက်ျာဆောင် နောက် ၃ ဆောင် စကြောတပွင့် ခြင်ပိတ် အမွမ်း လှီပြောက်။ တိုင်အနီသုတ်။ စည်နီ ၇ စည်ပုတ် ၁ ပုံသာ ၁ နှဲကြီး နှဲငယ် ၂ ခ ရာ ၁ တံပိုး ၁ လင်ခွင်း ၁။ ဆောင်ထီး အထွတ် မှော်ပွင့် ရွှေထည့် ထီးရွက် အနားပတ်လည် သံ ၂ ရွှေထည့်။ ဆင်ပေါက် ၁ ဆင်မ ၁။ သနားတော်မူသည်။ စာချန်ရေးမြဲရေး၍သွင်း ။[၈၃]

ဘုရင် မင်းမြတ်သည် နှစ်စဉ် သတင်းကျွတ်လတွင် ဥကင်းတော်ဖွင့် ဝါကျွတ်ကန်တော့ ဆက်ခံမြဲဖြစ်သည်။ ထိုအခါတွင် မြို့ရွာအသီးသီးမှ ဝါကျွတ်ကန်တော့လက်ဆောင်များ ဆကသကြရ၏။ ကန်တော့ ဆက်သရာ၌ တမြို့နှင့်တမြို့ တရွာနှင့်တရွာ ကွဲလွဲချက်များရှိပါသည်။ ကန်တော့ဆက်သရာ၌၊ အချို့ရွာသူကြီးများက ဖျင်တစင်း ဆက်ရသည်။[၈၄] ပုဂံမြို့ကျေး တန်းခေါင်း သူကြီးငယ် စချီ မြစ်ရိုးတိုင် ကုတို့ရိုး တည်ပွဲကောက်တို့သည်လည်း ရွာသူကြီးများ နည်းတူ ဖျင်တစင်း စီ ဆက်ကြရ၏။[၈၅] အချို့ရွာသူကြီးများက ဖျင်တောင်မှီ ထွာမှီ ဆက်ကြရပေသည်။[၈၆] မြင်းစီးတို့မှာ မြင်းတစီး ဖျင်တစင်း မြင်းစာရေးတို့ နည်းတူ ကန်တော့ ဆက်ကြရ၏။[၈၇] မြို့သူကြီးတို့မှာ မြို့ကြီးငယ်ကို လိုက်၍ကန်တော့ ဆက်ရဟန်တူသည်။ တူရွင်းတိုင်မြို့သူကြီးမှာ ငွေဖလား ၂ ခုတ်နှင့် ဖျင်တစင်း ပုဂံမြို့သူကြီးနှင့် ရွာသာ မြို့သူကြီးတို့မှာ ငွေဖလား ၅ ခုတ်နှင့် ဖျင်တစင်း၊ ပုဂံမြို့ မင်းသား၊ ၄ ရိုးတို့မှာ ရွှေဖလား ၅ ခုတ်နှင့် ခါသာအုပ် ပေးဆက်ကြရ၏။ စော်ဘွားတို့သည် လည်းဝါကျွတ်ကန်တော့ဆက်ကြရလေရာကျိုင်းရုံးသေည် ဝိဘွားက တနှစ်လျှင် ရွှေဖလား ငွေဖလား ရွှေပန်းခိုင် ငွေပန်းခိုင် ရွှေပေါက်ပေါက် ငွေပေါက်ပေါက် တရုပ်ပုဆိုး နီပါးထည် ပုဆိုး ခါသာ ဖျင် ပုဆိုးဖြူနှင့် မြင်းများ ဆက်သရ၏။[၈၈]

မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူများနှင့် ၎င်းတို့ မိဘ သားမယားတို့မှာ သင်္ဂြိုဟ်ထုံး သီးခြားရှိကြလေသည်။ ဤအကြောင်းအရာကို အထောက် အထား အနည်းငယ်သာ တွေ့ရပါသေးသည်။ မြင်းစီးတို့ သင်္ဂြိုဟ်ထုံးမှာ—

သေလွန်လျှင် ဗိတန်သံညှင်း ပျဉ်အဖုံးသတ် သင်္ဂြိုဟ်ရပါသည်။

ဟု စလင်္ဂသူဘိုက်စစ်တန်း၌ တွေ့ရ၏။ မြို့သူကြီးတို့ သင်္ဂြိုဟ်ထုံးမှာ မြို့အလိုက် ဖြစ်ဟန်တူသည်။ စဉ်ကူးမြို့သူကြီးတို့သေလွန်လျှင်—

ပျဉ်အဖုံး ကမ္ပတ် ရွှေပြည့် ပန်းစစ် ဗိတန် ညောင်ရွက်ဆွဲသမြင်းတိုင် ချင်ပုရွှေထည့် ဖိတုံးထင်း စန္ဒား ယမား အိုး ပချုပ်မြူတာ ရွှေထည့် ငွေထည့် ငှက်ပျော ပလ္လင် မြင်းတား ကျိုင်းဆောင်၍ မီးလောင်တိုက် ငှက်ချေး ခံနှင့် သင်္ဂြိုဟ်ရပါသည်။

တလုပ်မြို့သူကြီးတို့မှာ—

သေလျှင် စင်နိမ့် စင်မြင့် အောက် စန္ဒား ယမား ဖိထင်းစမြင်းတိုင် ငှက်ချေးခံ မီးလောင်တိုက် ၄ ပေါက် ပျဉ်ခုံ ချင်ပုဖြူ အဖုံးရွှေချပ္ပဲကျင်း၍ သင်္ဂြိုဟ်ပါသည်။

ပုဂံမြို့အဝင် တောင်ဖက်တန်းခေါင်း သင်္ဂြိုဟ် ပုံကို ၁၁၂၇ စစ်တန်းတွင်—

ကျွန်တော် ခေါင်းသူကြီး သေလွန်လျှင်၊ တလား ဗိတန်နီပါးထည် က မတ်ကုန်အောင် ရွှေပြည့် ငှက်ချေးခံ မီးလောင်တိုက် ပျထံ ချည်သွား စဏ္ဍား ယပ် ခမောက် ထုတ်လျှော် တင်မယင်း အထွတ် ရွှေထည့် မီးယပ်ပေါင်နှင့် သင်္ဂြိုဟ်ရပါသည်။ [၀၉]

တန်းခေါင်းခြင်း [တူသော်လည်း တောင်ပုံတန်းခေါင်းတို့ သင်္ဂြိုဟ်ပုံမှာ တောင်ဖက်တန်းခေါင်းတို့ သင်္ဂြိုဟ်ပုံလောက် အဆင့်အတန်း မြင့်ဟန် မတူချေ။

တန်းခေါင်းတို့] မိဘ သားမယား သေလွန်လျှင် ပျဉ်အဖုံး ကပတ်ရွှေ ပတန်း ချည်းသွား စန္ဒား ယမါး ဝါး ခမောက် မြင်းဘောင်နှင့် ငှက်ချေး ကန် မီးလောင်တိုက် ထင်းဖရင်းအပျား ရွှေထည့် သင်္ဂြိုဟ်ပါသည်။[၉၀]

ပုဂံမြို့ မင်းသားလေးရိုးနှင့် အခြား အရာထမ်းများ၏ သင်္ဂြိုဟ်ထုံးကို မသိရသော်လည်း ပုဂံမြို့သူကြီးတို့၏သင်္ဂြိုဟ်ထုံးကို ၁၁၄၅ ခု စစ်တန်းတွင် တွေ့ရ၏။

မြို့သူကြီးတို့ သားမယား မိဘတို့ သေလွန်လျှင် အဆောင် အရွက်ကို ကျင်းပ၍ ပျဉ်သလွန်ခြေ အဖုံး ကမ္ပတ် ရွှေဖဲနီ ပန်းစစ် .ရွှေမှော်ကြဲ ချင်ပုနီပါးထည်မှမ်း ရွှေမြူတာ ဗိတန် ရွှေညောင်ရွက်ဆွဲ ခြေ ၆ အိပ်ရာ ဝတ်လဲ စားပွဲ ထင်းမီး ရင်း စန္ဒား ယမား ရွှေမြူတာ ငွေမြူတာ ရွှေပချုပ် ငွေပချုပ် ငှက်ချေးခံ မီးလောင်တိုက်နှင့် သင်္ဂြိုဟ်ရိုးရှိသည်။

ရွှေမှူးတို့ သင်္ဂြိုဟ်ထုံးကို မော်ခွင် ၄ ရွာ ၁၁၂၆ ခု စစ်တန်းတွင်—

ရွှေမှူး အစီရင်တို့ သေလွန်လျှင် ပျဉ်ဖုံး ချင်ပု အဖုံး အပိတ်ရွှေထည့်၍ မီးလောင်တိုက်ငှက်ချေးခံ စန္ဒား ယမားနှင့် သင်္ဂြိုဟ်ရပါသည်။[၉၁]

စော်ဘွား မြို့စား၊ မြို့ဝန် စသော မြို့ရွာ အုပ်ချုပ်သူတို့ သင်္ဂြိုဟ်ထုံးကို အတိ အကျ မသိပါ။ **လောကဗျူဟာ** တွင် ၎င်းတို့ သေလွန်လျှင် ဘုရင်မင်းမြတ်က ဆောင်ရွက်ရပုံကို သာ ဆိုထားသည်။ [၉၂]

အစူအစဉ်ထမ်းရိုးရွက်ရိုး

ကုန်ဘောင်ခေတ်ဦး မြို့နယ်များကို အုပ်ချုပ်ရာ၌ "အစူအစဉ်ထမ်းရိုးရွက်ရိုး" ဟူ၍ မြို့နယ်အလိုက်ရှိပေသည်။ အစူအစဉ်ထမ်းရိုးရွက်ရိုး၏ အဓိပ္ပါယ်မှာ ဘုရင်မင်းမြတ် လွှတ်တော် မြို့စား မြို့ဝန်စသည်တို့က ခိုင်းစေသည့် အရေးပေါ် ကိစ္စမဟုတ်သော အမြဲတစေ ဆောင်ရွက်ရသည့် လုပ်ငန်းမျိုးကို ဆိုလိုသည်။ ၎င်းတွင် လယ်ယာကိုင်းကျွန်း အခွန် ကောက်ခံပုံ၊ တံငါခွန်၊ အင်းခွန်၊ ရွှေခွန်၊ ငွေခွန် စသော အကောက် ကောက်ပုံများ စသည်တို့ပါရှိသည်။ သတိပြုရမည့်အချက်ကြီးမှာထိုခေတ်အခါက ယခုကဲ့သို့ ငွေကို အင်္ဂါးခတ်သုံးစွဲခြင်း၊ ငွေစက္ကူရိုက်နှိပ်သုံးစွဲခြင်း* မရှိသောကြောင့်ငွေကြေးကို အလေးချိန်ဖြင့်သာ သုံးစွဲလေ့ရှိကြခြင်းဖြစ်ပေသည်။ ထို့ကြောင့် အခွန်ကောက်ခံရာ၌ ငွေကြေးနှင့်ပေးဆောင်ရသောအခါတွင် ကျပ်ချိန်ဖြင့်ပေးကြရ၍၎င်းကဲ့သို့ မပေးလျှင်မူထွက်ကုန်နှင့်ပေးရပါသည်။ **တမြို့နှင့်တမြို့ တနယ်နှင့်တနယ် လုပ်ငန်းဆောင်တာ မတူလေရကား အစူအစဉ်ထမ်းရိုးရွက်ရိုးမှာလည်း ကွဲပြားလေ၏။ ထို့ကြောင့် ၎င်းကို မည်သည့်မြို့ရွာတွင် မည်ကဲ့သို့ရှိသည်ဟူ၍ တမြို့တရွာစီ မြို့ရွာအလိုက်ဖေါ်ပြရပေမည်။

တလုပ်မြို့

အစူအစဉ်ထမ်းရိုးရွက်ရိုးများကို ဖေါ်ပြရာ၌ရှေးဦးစွာတလုပ်မြို့အကြောင်းကိုဆိုပါမည်။[၉၃] တလုပ်မြို့တွင် မြို့သူကြီးတရိုးတည်းသာရှိ၏။[၉၄] တလုပ်မြို့၏ နယ်မြေအပိုင်းအခြားကို—

တရုပ်မြို့နယ်ကား အရှေ့ကိုလားသော် ယုန်ထိုးတောင်။ တောင်ကိုလားသော် ကြိန်ကျမြင်းသည်ရွာ။ အနောက်ကိုလားသော် ညည့်ရွာ ပလင်း။ မြောက်ကိုလားသော်ငမြာကြီးမြေနှင့် ကျောခိုင်း။[၉၅]

ဟု ဆိုထားသည်။ တလုပ်မြို့တွင် မြို့မဥပစာနယ်မြေ၊ တောင်လက်၊ မြောက်လက်ဟု ခွဲထားပါသည်။ တောင်လက်၌ကျေးရွာ ၆၉ ရွာ အနက်အသည်လူမရှိရွာ ၂၇ ရွာတစု၊ အသည်လူရှိ

* Currency.

** in kind.

၂ ရွာတစု၊ အသည်လူမရှိ ၁၀ ရွာတစု၊ မြင်းလူရှိရွာ ၂၉ ရွာတစု၊ မြင်းရွာလူမရှိ ၁ ရွာ တို့ဖြစ်ပါသည်။ မြောက်ဘက်တွင်ရွာပေါင်း ၇၄ ရွာအနက် လူရှိ ၃၅ ရွာ၊ လူမရှိ ၁၂ ရွာ၊ ကလေးသိန္နီဒိုင်းတော်သားတို့ နေမြေ ၇ ရွာ၊ မြင်းရွာလူမရှိရွာ ၂၀ တို့ဖြစ်ပါသည်။

တလုပ်မြို့နယ်တွင် ဝတ်မြေ၊မင်းစားမြေ၊ မြင်းမြေ၊ အသည်ရွာဒိုင်းမြေ၊ မြို့သူကြီးစားမြေစသည်ဖြင့် မြေအမျိုးမျိုးရှိပေသည်။ မြို့မ ဥပစာနယ်တွင် သုံးပန်လှ ဘုရားကို နားတောင်းများမင်းနှင့် သတိုးမမ္မရာဇာမင်းတို့ လှူသောဝတ်မြေ၊ ရာဇသကြ်ံမြောက်ရွှေကျောင်းကို လှူသည့်ဝတ်မြေ၊ ကန်တော်ကျောင်းကို ဒုတိယမင်းခေါင် လှူသည့်ဝတ်မြေနှင့် ဆီမီးခုံကျောင်းကို နရပတိ လှူသည့်ဝတ်မြေများရှိ၍ ပယ် ၁၀၁ (ဧက ၁၇၅) ခန့်ဖြစ်မည်ထင်ရပါသည်။ မြို့နယ်ပါ ကျေးရွာများ၏ စစ်တန်းလေးငါးခုသာတွေ့ရှိသေးသောကြောင့်ရွာတိုင်း၏ အကြောင်းအရာကိုမသိရပါ။ အနိမ့်ရွာ၌ ကျောင်းဖြူသိမ်ဝတ်မြေနှင့် တလုပ်ကန်တော်ကျောင်းဝတ်မြေ၊ ပျိုးကန်ရွာ၌ ခွေးချိုဘုရား ဝတ်မြေနှင့် စည်းခုံဘုရား ဝတ်မြေများရှိသည်ကိုသာသိရပါသည်။ တလုပ်မြို့စစ်တန်း၌ ကျေးရွာများကို ခြုံ၍၊

စီရင်စု ကျေးစု ကျေးလက်ရွာများတွင် ကျောင်းဘုရား ဝတ်မြေများမှာ ဆိုင်ရာသူကြီးမြင်းစီးမြေတိုင် ငယ်တို့က အသီးသီး စာရင်းတော်ကို ဆက်သွင်း ကြပါသည်ဟူ၍၎င်း၊ တောင်လက် မြောက်လက်ရှိရာ ကျောင်းဝတ်မြေများမှ မြေခွန်ကို ဝတ်သိမ်း သင်္ဃာတို့က စားရသည်။ ဟူ၍၎င်းဆိုဏ်။ မြို့မဥပစာနယ်ရှိ ဝတ်မြေများမှ လုပ်သားတို့သည် စပါးတင်း ၁၀၀ ထွက်လျှင် ခွန်မ ၁၀ တင်း သူကြီးစား ၂ တင်း၊ စာရေးစား ၂ တင်း ပေးရသောကြောင့် အခွန်မှာ တင်း ၁၁၀ လျှင် ၁၄ တင်းဖြစ်ပါသည်။ ခွန်မ ၁၀ တင်းကို ဆိုင်ရာဘုရားကျောင်း သင်္ဃာတို့က စားသုံးရပါသည်။ ကိုင်းလုပ်သူတို့မှာလည်း ၎င်းနည်းတူဖြစ်၏။ အပိုအကဲကား မပေးရချေ။ ယာလုပ်သူတို့မှာ နှမ်းမျိုး ၁ တင်းကျကို ခွန်မငွေ ၁၊ သူကြီးစား ၁ူး စာရေးစား ၁ူး ပေးရသည်။ ထို့ကြောင့် အခွန်မှာ စုစုပေါင်း ၁ ၂ူး ဖြစ်ပါသည်။ ခွန်မငွေ ၁ ကို ဆိုင်ရာဘုရားကျောင်းစသည်ကို ပေးရ၏။ အနိမ့်ရွာရှိ ဝတ်မြေမှလုပ်သားတို့သည် စပါး ၁၀၀ လျှင် ခွန်မ ၁၀ တင်း၊ တိုင်စား ၂ တင်း ပေးသွင်းရသည်။ ခွန်မကို ဝတ်သိမ်းသင်္ဃာတို့ကို ပေး၍ တိုင်စားကို သူကြီးမြေတိုင်တို့ကို ပေးရ၏။

မင်းစားအခွန်တော်ဝင်ငွေမှာ မြို့မဥပစာတွင် သံရောင် ၆၂ ပယ်မိုးကောင်းခြေကြောက်လယ် ၉၆ စပါးတင်း ၃,၀၁၀ ထွက်နှင့်ကုန်းယာနှမ်း ၁၂ တင်းခွဲကြဲရှိပါသည်။ အနိမ့်ရွာတွင်လည်း ပယ်ဖွဲ့ရေးရိုး ခြေကြောက်ရေးရိုး မင်းမြေ ၂ မျိုးရှိ၏။ ပယ်ဖွဲ့ရေးရိုးတွင်မြို့ဥပစာမှ—

လုပ်သူတို့မှာ လယ်တပယ်ကိုခွန်မစပါး ၂ လယ်ဖိုးကြေး ၁၆၀ အကဲကြေး ၈၆ ချင်တို စပါး ၂ အဆောင်ကြေး ၄၈ ၂ ရေး ၁ မြို့သူကြီးတဝက် ရေးသူလုလင်တို့ တဝက် စားယူရပါသည်။

ဟု စစ်တန်းထွက်ရှိလေရာကား လုပ်သားတို့မှာ လယ်တပယ် လုပ်လျှင် စုစုပေါင်း ပေးဆောင်ရသည်မှာ စပါး ၄ တင် ၁ စိတ်နှင့် ကြေး ၂၉၄ ၂ ဖြစ်ပါသည်။ အနိမ့်ရွာ၏ ပယ်ဖွဲ့ရေးရိုးမှာ—

တပယ်လျှင် ခွန်မ ၃ အဖိုးကြေး ၃၀ အကဲ ၃၀ ပို ၁၅ ဆောင် ၉၀ တိုင်စား ၁ ဖြစ်သောကြောင့် အခွန်မှာ စပါး ၄ တင်း ကြေး ၁၆၅ ဖြစ်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် မြို့မဥပစာနယ်ထက်၊ အခွန်လျော့နည်းဟန်ရှိ၏။

မြို့မ ဥပစာမြေမှ ခြေကြောက်ရေးရိုးမှာ စပါး ၁၀၀ လျှင် ခွန်မစပါး ၁၀ တင်းအပို ၁ တင်း ကြီးစား ၃ ၂ ရေးစား ၃ ၂ ဖြစ်၍ အပိုကြီးစား ရေးစားတို့ကို မြို့သူကြီးနှင့် ရေးစစ်သူတို့က စားရ၏။ ထို့ကြောင့် လုလင်တို့မှာ စပါး ၁၀၀ ထွက်လျှင် စပါး ၁၁ တင်းနှင့် ငွေ ၇ ခွန်မနှင့် သူကြီးစား စသည် ပေးရသည်။ အနိမ့်ရွာမှ ခြေကြောက်ရေးရိုးမှာ စပါး ၁၀ လျှင် အခွန် ၁ တင်း ၂ စိတ် အပိုကြေး ၂၀ အကဲကြေး ၂၀ ရေးစား ၇၀ ဆောင် ၆၀ ဖြစ်သောကြောင့် လုပ်သားတို့မှာ စုစုပေါင်းစပါး ၁ တင်း ၂ စိတ်နှင့် ကြေး ၁၇၀ ပေးရ၏။ ထို့ကြောင့် ဥပစာမြေထက် အခွန်လျော့နည်းသည်၊ ဥပစာမြေတွင် နှမ်းစိုက်လျှင် နှမ်း ၁ တင်းကျကိုခွန်မငွေ ၁ ကြီးစား ၃ူး ၁ ရေးစား ၃ူး ၁ စုစု ၁ ၈ူး ပေးဆောင်ရသည်။ အနိမ့်ရွာမှ နှမ်းအကြောင်းကို "မင်းမြေမှာ မင်းမြေနည်း" ဟုသာ ဆိုထားလေ၏။ တလုပ်မြို့သူကြီးမှာ စပါး ၁,၀၀၀ ထွက်လယ်များကို လုပ်စားရ၍ အခွန်တော် မဆောင်ရပါ။

မြင်းမြေများမှာ အခွန်လွတ်ငြိမ်း၏၊ မြင်းစီးတို့၌ တိုင်သူရင်း မင်းမှုအပေါ်ဝန် *တရားစကား အရှုပ်အထွေးရှိလျှင် ဒိုင်းခေါင်းအဝှန်းတို့က စီရင်ရ၍ အမှုမပြီးပြတ်သောအခါ မြို့ရုံးသို့တင်လျက် မြို့သူကြီးက စီရင်ရသည်။ မြင်းရွာများမှာ တိုင်သူရင်း မင်းမှုမင်းခင်း ရာဇဝတ်နှင့် ဆိုင်သည့် တရားစကားများကို မြို့သူကြီးက ခွဲခန့် စီရင်ရသည်။ မြင်းရွာအစုရင်းသားတို့ နှုတ်ကြူးနှုတ်လွန် အမှုများကို မြင်းစီးတို့က စီရင်ရသော်လည်း မပြီးမပြတ်လျှင် မြို့သူကြီးကစီရင်ရ၏။ ဒိုင်းအစုသားတို့နှင့် အသည်အလာ ဝင်နေကပ်ပါးတို့ကို မြို့သူကြီးက ခန့်ခွဲစီရင်ရသည်။ တလုပ်မြို့ ဥပစာနယ်မှ အပေါ်ဝန် တရားစကားရှိလျှင် မြို့ရုံးသို့ မြို့သူကြီးကတက်၍ စီရင်ရသည်။ ရသည့်ကွမ်းဘိုး တဝက်ကို အရာတော် ဆက်သွင်း၍ တဝက်ကို မြို့သူကြီးနှင့် အခြားရုံးအမှုထမ်းများ ဝေစားကြရသည်။ တလုပ်မြို့ ကျေးစကြူးရွာမှတရားကွမ်းဘိုးကို တလုပ်မြို့ရုံးအား တဝက်ဆက်၍ တဝက်ကို သူကြီးစားရသည်။ မြို့ရုံးတွင် ဆက်သည့် တဝက်မှာ အရာတော်အတွက် ဖြစ်ဟန်တူသည်။ ဥပစာနယ်တွင် ကျွန်းမြင်းဝင်တို့မှာ ၁၂ လစေ့၍ အရှင်မပေါ်

* အဓိပ္ပါယ်မသိပါ။

လျှင်ရောင်းချလျက် အရာတော်တဝက် ပေးဆက်ခါ ကျန်တဝက်ကို မြို့သူကြီးနှင့် ထိန်းကျောင်းသူတို့ ဝေငှစားကြရ၏။ စကြူးရွာကျ ဝင်နွားဝင်မှ ရရှိသည့် ဝင်ငွေတဝက်ကို တသုပ်မြို့ရုံးသို့ဆက်၍ ထက်ဝက်ကို သူကြီးစားရသည်။ ဥပစာနယ်တွင် ကျွန်းသေလျှင် မြို့သူကြီးကို အနံတဘက် ပေးရသည်။ စကြူးရွာတွင် ကျွန်းသေလျှင် နံသားတဘက် လက်တဖက်သူကြီးက စားရသည်။

တသုပ်မြို့မှာ အင်းတိုင်၊ ရည်းတိုင်၊ ဆိပ်တည်ပွဲ၊ ကင်းကူတို့ လုပ်သူများရှိသည်။ ၎င်းတို့၏ လုပ်ခိုးမှာ အင်းခွန်နှင့် စပ်လျဉ်း၍—

> အင်းတိုင်ခိုးမှာ ရေဆီရေခွန် အဖိုးငွေ ၁၀၀ ရလျှင် ခွန်မ ၁၀ အပို ၁ ကြိုးစား ၂ ပေါ် ရေးစား ၁ အင်းတိုင်မှာ ရေးစစ်၍ ခွန်မကို အရာတော်မှာ ဆက်သွင်းရပါသည်။ အပိုကြိုးစား ရေးစားမှာ ဝေငှစားကြပါသည်။ ၎င်းအရာရှိတို့ပြတ်သျှင် ကျွန်တော် မြို့သူကြီးက ခန့်ထား၍ အရာတော် ဆက်ရပါသည်။

ဟု ဆိုထားသောကြောင့် အင်းသုပ်သူတို့မှာငွေ ၁၀၀ ဖိုးရောင်းရလျှင် စုစုပေါင်း အခွန်ငွေ ၁၄ ပေးသွင်းရသည်၊ သုံးပန်းသုံ ဝတ်မြေဘုင်ရှိသော ကြိုးသေအင်းမှ ငါးကို မြို့ရွာနေသူတို့ ဖမ်းယူကြလျှင် အခွန်မဆောင်ရ။ ရသည့်ငါးမှ သဿ်းစား တပည့်စား လုံသောက်ရုံသာ ပေးရ၏။ တသုပ်မြို့တွင် ရက်ကန်းလုပ်ငန်းရှိသောကြောင့် အိမ် ၁၅၀ လျှင် ရည်းတိုင် ၄ ဖျမ်းမျှထွက်၍ ရည်းတစာရင်းလျှင် ဖျင်တစင်း အပို်က် ဖျင်တစင်းကောက်ခံ၍ မိဝင်သက ရေးစစ်သိမ်းခံခါ အရာတော်အဖို့ကို ဆိုင်ရာသို့ ပေးသွင်းပြီးလျှင် အပို်အကမှာ ရေးစစ်သူတဝက် ရည်းတိုင်တဝက် စားကြရသည်။ မဲနယ်သုပ်ငန်းသည်း ရှိသည်။ သို့ရာတွင်ထိုခေတ် မြန်မာတို့ မဲနယ်ကိုခံအောင် မပြုတတ်ကြ သေးသောကြောင့် အရည်အဖြစ်သာ အသုံးပြုကြရရှာသည်။[၈၇] ထို့ကြောင့် မဲနယ်အခွန်ကောက်ရန် ခွန်မှန်းသည်မှာ အိမ်ခြေ ၁၅၀ လျှင် မဲအိုး ၄ လုံးတွက်၍ ၁ လုံးလျှင် မရည်ချိန် ၅၀ အပို်အက ၅၀ စုစုပေါင်း ချည် ၁ ပိဿာပေးရသည်။ မြစ်ဆိပ်တွင် အခွန်ကောက်ပုံကို "ဆိပ်မှာ မြို့သူကြီးက ကောက်ခံ ရပါသည်။" ဟူ၍ သာမည ဆိုထား၏။ အနိမ့်ရွာမှ ဆိပ်ခွန်မှာ ဝါး ၁၀၀ လျှင် ၁၀ နှင့် သစ်ပျဉ်မှာ ငွေ ၁၀ ဖိုးရောင်းရလျှင် ရောင်းသူထံမှငွေ ၁ ဝယ်သူထံမှငွေ ၁ ကောက်ခံ၍ ပွဲစားလုလင်တဝက် သူကြီးတဝက် စားသုံးရသည်။ တည်ခွန်မှာ အနိမ့်ရွာတွင် ရှိဟန်တူသည်။ ၎င်းရွာစစ်တန်း၌—

> ချိန်ခွန်မှာ ၁၀၀ ရလျှင် ခွန်မ ၁၀ အပို်ငွေ ၁ ရေးစား ၃၂ား က ၃၂ား ကောက်ခံ၍ ခွန်မ ရေးစားများကိုရေးစစ်သူတို့ကိုပေးရသည်။ ပို်င်စားကို မြေတိုင် စားရပါသည်။

ထို့ကြောင့် ကုန်သည်တို့မှာ ငွေ ၁၀၀ ဖိုးရောင်းရလျှင် စုစုပေါင်း ငွေ ၁၁ ဖြား ပေးရဟန်တူသည်။ ၎င်းစစ်တန်းတွင် တိုင်စားကို မြေတိုင်က စားရသည်ဆိုသော်လည်း တိုင်စား မည်မျှဟု မတွေ့ရပါ။ အကဲစား ဆိုသည်မှာအကြီးအကဲ၏ အဝေဖြစ်ဟန်တူသည်။ မြို့မတွင် ပွဲခကောက်စားပုံမှာ ဆိပ်ခွန်ကဲ့သို့ ဖြစ်မည်ဟု ထင်ရ၏။ ငွေ ၁၀ ဖိုးရောင်းရလျှင် ဝယ်သူထံမှငွေ ၁ ရောင်းသူထံမှငွေ ၁ ကောက်ခံ၍ တဝက်ကို အရာတော် ဆက်သွင်းခါ တဝက်ကို ပွဲစားသုလင်တို့ ဝေစားကြရသည်။ ကူးတို့ပို့ရာတွင် မြို့မနေသူတို့ ကူးလျှင်လူခ မပေးရသော်သည်း တကျွေး တရွာသားတို့ကူးလျှင် လူတယောက်လျှင် ပို်က်ဆံ ၁ ကျ ပေးရ၏၊ ကျွန်းကူးလျှင် တကောင်ကို ငွေ ၁၂၊ မြင်းတကောင်လျှင် ငွေ ၂ ကျပေးရသည်။ မြို့နယ်အတွင်း မြေရောင်း မြေပေါင်ရှိလျှင် ရောင်းပေါင်သူထံမှ ငွေ ၁၀ ဖိုးလျှင် ငွေ ၂၊ ပေါင်ဝယ်သူထံမှငွေ ၁ မြို့သူကြီးသို့ ပေးရသည်။ အနိမ့်ရွာတွင် တောထိုးမြက်ခတ်ဆိုသည့် အခွန်မျိုးလည်းရှိ၏။ ၎င်းတွင် လုပ်သား တယောက်က အခွန်ကြေး ၁၀ စီပေးရ၍ တိုင်စား ၃ တင်းနှင့် တင်းနှီးသက်ခုတ်ကို မြေတိုင်စားရပါသည်။ မြင်းရွာများမှ အင်းအိုင် ဆိပ်တည်ပွဲ ကင်းကူးတို့ကို မြင်းစီးများကသာ စီရင်ရပါသည်။

တသုပ်မြို့နယ်အလုံးကို ခြုံ၍ ကြည့်လိုက်လျှင် ဝတ်မြေ၊ မင်းမြေ၊ မြင်းမြေ၊ သူကြီးစားမြေ စသည်ဖြင့် မြေအမျိုးမျိုး၌၏။ မြေနှင့်ဆိုင်သည့် အခွန်မှာ ဝတ်မြေနှင့် မင်းခမြေများမှသာ ကောက်ခံရသည်။ ဝတ်မြေမှာ မြေခွန်များကို ဆိုင်ရာဘုရား ကျောင်း သဿ်းများက စားသုံးရ၍ မင်းမြေမှ မြေခွန်ကိုအရာတော် ပေးရသည်။ ၎င်းမြေတို့မှ မြေခွန်ကောက်ပုံမှာ ပယ်ဖွဲရေးရိုး၊ ခြေကြောက်ရေးမိုးနှင့် နှမ်းတတင်းကြဲလျှင် အခွန်မည်မျှဟူ၍ ဖြစ်သည်။ လယ်ယာသုပ်ငန်းအပြင် အခြား လုပ်ငန်းတို့မှာ တံငါ၊ ရက်ကန်းနှင့် မဲနယ်သုပ်၊ မဲနယ်ဆိုး လုပ်ငန်းများလည်း ဖြစ်ပါသည်။ ကုန်ကူးသန်း ရောင်းဝယ်ရေးလည်း အတော်အတန်ပင် ရှိသောကြောင့် ၎င်းမှ ကူးတို့ခွန်၊ ဆိပ်ခွန်၊ တည်ခွန်၊ ပွဲခွန်၊ ရောင်းခွန်တို့ကို ပေးဆောင်ကြရပါသည်။ တသုပ်မြို့သူကြီးစားမှာ တနှစ်လျှင် အနည်းဆုံး စပါးတင်း ၁,၁၃၀ နှင့် ငွေ ၁၁၀ ခန့်ရှိ၏။ ဤသည်ကား မြေမှရသည့် သူကြီးစားသာတည်း။ တရားကွမ်းဖိုး ဆိပ်တည်ပွဲများမှ သူကြီးစား မပါသေးချေ။

စလေမြို့

စလေမြို့နယ်၏ အစုအစည် ထမ်းရိုးရွက်ရိုးကို စလေမြို့ ၁၀၅၅ ခုစစ်တန်း၊ ၁၁၆၄ ခုစစ်တန်း၊ စလေမြို့ ကျေးဥယျာဉ်ရွာစစ်တန်း၊ ကြေးနီရွာ စစ်တန်း၊ တညောင်ရွာ စစ်တန်း၊ ပျဉ်ရွာစစ်တန်း၊ ပြင်းပင်ရွာစစ်တန်း၊ ရွာငယ်ရွာစစ်တန်း၊ သွေးနက်ရွာစစ်တန်း၊[၉၀] တို့မှ ထုတ်နုတ်ဖေါ်ပြပါမည်။ စလေမြို့တွင် မြေတိုင် မြို့သူကြီး တရုံးတည်းသာရှိ၍ မြို့သူကြီး အရာကို ဆက်ခံလျှင် မဟာသမန် ဘွဲ့ကို ယူကြရ၏။[၉၉] စလေမြို့၏နယ်မြေ အပိုင်းအခြားကို—

> အရှေ့ကိုလားသော် ကျောက်မဆင်း။ တောင်ကိုလားသော် ကျောက်မော။ အနောက်ကိုလားသော် မြေနီတောင် မိုက်တောင် မုံးတောင်။[၁၀၀]

ဟုဆိုထားသည်။ စလေမြို့သူကြီးပို်င်နယ်တွင် ကျေးလက်ရွာငယ် ၂၀ ရှိရာမှ လူရှိရွာ ၁၆ ရွာနှင့် လူမရှိရွာ ၄ ရွာရှိပါသည်။

စလေမြို့နယ်တွင် ဝတ်မြေ သူရဲမင်းမြေ သူကြီးစားမြေဟူ၍ အမျိုးမျိုးရှိပါသည်။ မြို့မဉ်ပစာမြေတွင်ရှိ ဘုရားကျောင်းဝတ်မြေများမှာ ဘုရင်မင်းခေါင် ကျောင်းဝတ်မြေ၊ ညစုဘုရားဝတ်မြေနှင့် စကြိဘုရားဝတ်မြေများဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းတို့တွင် အခြောက်တောင်ယာနှမ်းအတင်း ၁၃၀ ကြဲနှင့် အစုတ်လယ်ကျဲရှင်း ၆၀ လုပ်ရှိပါသည်။ ကျေးရွာများမှ ဝတ်မြေမှာ ဥယျာဉ်ရှာဌ် စကြိဘုရားဝတ်မြေ နှမ်းအတင်း ၃၀ ကြဲနှင့် ကိုင်းကျဲရှင်း ၃၀ လုပ်၊ ခွေးချိုရွာတွင် စကြိဘုရားဝတ်မြေ တောင်ယာနှမ်း အတင်း ၅၀ ကြဲ၊ မထွင်တောနှမ်းအတင်း ၆၀ ကြဲနှင့် အစုတ်လယ်စပါး အတင်း ၃၀၀ ကြဲများရှိလေရကား[၁၁] စလေမြို့နယ်တွင်၊ စုစုပေါင်းဝတ်မြေမှာ တောင်ယာနှမ်းအတင်း ၁၈၀ ကြဲ မတွင်တော နှမ်းအတင်း ၆၀ ကြဲ အစုတ်လုပ်ကျဲရှင်း ၉၀ နှင့် အစုတ်စပါး တင်း ၃၀၀ လုပ်ရှိပါသည်။ ဥယျာနယ်ရှိ ဝတ်မြေမှ မြေခွန်မှာ ခြေကြောက်ရေးရိုးဖြစ်သည်။ အတင်း ၁၀၀ ရလျှင် လုပ်သားတို့က ခွန်မ ၁၀ တင်းတန်း တိုင်စား ၁ တင်း ရေးစားငွေ ၁ ဆေးတထုပ် ပေးငှိုးဖြစ်သည်။ အပိုအကဲ မပေးရချေ။ ခွန်မကို ဝတ်သိမ်းသင်္ဃ တို့အား ပေးသွင်းရသည်။ ထို့ကြောင့် လုပ်သားတို့သည် ၅တင်းတရာလျှင် စုစု ၁၁ တင်းငွေ ၁ နှင့် ဆေးဘထုပ် ပေးရပါသည်။ ဥယျာဉ်ရှာရှိဝတ်မြေမှတင်း ၁၀၀ လျှင်ခွန်မ ၁၀ တင်းနှင့် မြေတိုင်စား ၁ တင်းပေးဆောင်ရသည်။ ခွေးချို ဘုရားဝတ်မြေမှ အတင်း ၁၀၀ လျှင် ခွန်မ ၁၀ တင်း သူကြီးစား ၁ တင်း၊ တင်းနှီး ၁ စိတ် ၁ တင်းချင်လျှင် အမှတ်တလက်ခုတ် ပေးရသည်။ ထို့ကြောင့် လုပ်သားတယောက်မှာ တင်း ၁၀၀ လျှင် ၁၁ တင်း ၁ စိတ်နှင့် လက်ခုတ် ၁၀၀ ပေးရပေမည်။ စလေမြို့ကျေးရွာ အခြားရွာများ၌လည်း ဘုရားကျောင်းဝတ်မြေရှိကောင်းရှိမည်ဖြစ်သော်လည်း ထိုရွာတို့၏ စစ်တန်းများကို မတွေ့ရှိသေးရသောကြောင့် မသိရပါ။

မြို့မဉ်ပစာတွင် သူရဲမင်းမြေ၌ အခြောက်နှမ်းတင်း ၁၀၀ ကြဲနှင့်အစုတ်ကိုင်းကျဲရှင်း ၂၀ လုပ်ရှိသည်။ ၎င်းမြေမှ မြေခွန်မှာ တောင်ယာနှမ်း နွားတရှဉ်းလုပ်လျှင် ခွန်မကြေး ၇၅ အပို ၇ ၂ အကဲ ၇ ၂ ပတ်ဖိုးကြေး[၁၂] ၇ ၂ ရေးစားလက်ဆောင် ၁ ပေးရသည်။ ထို့ကြောင့် နှမ်းနွားတရှဉ်းလုပ်လျှင် လုပ်သားမှာ ကြေး ၁၀၆ ပေးဆောင်ရသည်။ ဤသည်ကား ၄၅ ခု စစ်တန်း အရတည်း။ ၆၄ ခုစစ်တန်း၌ အခွန်ရေးစစ်ပုံမှာ ပြောင်းလဲသွားဟန်ရှိသည်။ ထိုအခါ၌ အခြောက်တောင်ယာ နွားတရှဉ်း လုပ်ကိုခွန်မကြေး ၁၅၀ အပို ၁၅ ရေးစား ၁၅ ပတ်ဖိုးကြေး ၂ ၂ လက်ဆောင်ဘန်း (။) ၁ ဖြစ်လေရကား လုပ်သားမှာ စုစုပေါင်း ၁၉၇ ၂ ပေးဆောင်ရသည်။ ထို့ကြောင့် ၄၅ ခုနှစ်နှင့် စာနာသော် ၉၂ ၂ ပိုလာတော့သည်။ မြို့သူကြီးတို့ လုပ်စားငှိုးစဲ့ အခြောက်တောင်ယာ နှမ်း တင်း ၁၀၀ ကြဲရှိရာ ၎င်းမှ အခွန်ပေးရသည် လွတ်ငြိမ်းသည်ကိုမသိရပါ။

စလေမြို့ကျေးတွင် မင်းမြေ၌ နှမ်းခင်းရှိသည်တို့ကို သိသည်ရှေ့ ဆိုရလျှင် ကြေးနီရွာ၌ အခြောက်တောင်ယာ နှမ်းအတင်း ၁၀၀ ကြဲနှင့်မထွင်တော နှမ်းတင်း ၅၀ ကြဲတို့ရှိပါသည်။ မြေတိုင်က ထို့မြေများကို လုပ်သားများအား လုပ်ဆောင်စေ၍ လုပ်စာမှ ဆယ်ခိုင်တခိုင်ကို ကောက်ယူပြီး မြို့သူကြီးသို့အပ်ခါ တိုက်တော် ကျတော်တွင် ဆက်သင်းရပါသည်။ ပျရွာတွင် သူရဲငင်းမြေအခြောက်တောင်ယာနှမ်းတင်း ၆၀ ကြဲနှင့် မြေတိုင်လုပ်ရိုးစဲ့ခွန်မ ၁၀ တင်း ကြဲရှိသည်။ ၎င်းမြေတွင် နွားတရှဉ်းလုပ်လျှင် လုပ်သားက ခွန်မကြေး ၇၅ အပို ၇ ၂ အကဲ ၇ ၂ ပတ်ဖိုးကြေး ၂ ၂ မြေတိုင်စား လက်ဆောင်ဆေး ပေးရပါသည်။ မြေတိုင်က အခွန်ကို၊ မြို့သူကြီးအား ပေးအပ်၍ အရာတော်ဆက်သင်းရိုးဟု ဖေါ်ပြရာ လုပ်သားကကြေး ၁၀၀ ပေးရသည်နှင့်ညီမျှ၏။ ၁၁၆၇ ခု စစ်တန်းအရ မထွင်တောနှမ်းလည်း တင်း ၁၀၀ ကြဲရှိသည်ဟု ဆို။ ပြင်းပင်ရွာတွင် အခြောက်တောင်ယာ နှမ်းအတင်း ၆၀ ကြဲရှိရာ လုပ်သားတို့ကို သူကြီးကချပေး၍ လုပ်ဆောင်စေရသည်။ အခွန်တော်အတွက် ဆယ်ခိုင်တခိုင်ကို သူကြီးကကောက်ခံ၍ မြို့သူကြီးသို့ တိုက်တော်မှာသွင်းရန် အပ်ရသည်။ စလေမြို့စားရှိလျှင် မြို့သူကြီးထံတွင် မဆက်သွင်းဘဲ မြို့စားထံ ဆက်သွင်းရသည်။ ရွာငယ်ရွာတွင် အခြောက်တောင်ယာ နှမ်းအတင်း ၃၀ ကြဲနှင့် မထွင်တော နှမ်းအတင်း ၄၀ ကြဲရှိရာ အခွန်ပေးဆောင်ရရသည်မှာ ပြင်းပင်ရွာနည်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ သွေးနက်ရွာတွင် တောင်ယာနှမ်းအတင်း ၈၀ ကြဲနှင့် မထွင်တော နှမ်းတင်း ၅၀ ကြဲရှိရာ အခွန်ပေးဧိုးမှာ ပြင်းပင်ရွာနှင့် ရွာငယ်ရွာတို့နည်း ဖြစ်ပါသည်။ အထက်တွင်ဖေါ်ပြပါ ရွာများ၌ သူရဲမင်းမြေအပြင် အခြားမြေရှိဟန်မတူချေ။

မြို့မဉ်ပစာတွင် အစုတ်လယ်ယာ ကျဲတရှဉ်းလုပ်လျှင် ခွန်မကြေး ၁၅၀ အပို ၁၅ အကဲ ၁၅ ရေးစား ၁၅ ပတ်ဖိုးကြေး ၂ ၂ လက်ဆောင်ဘန်း ၁ လုပ်သားကပေးရသည်။ ထို့ကြောင့် အခွန်စုစုပေါင်း ၁၉၀ ၂ ဖြစ်သည်။ ကြက်သွန်လုပ်သူတို့မှာ တမောင်းလျှင် ခွန်မကြေး ၇၅ အပို ၇ ၂ အကဲ ၇ ၂ ရေးစား ၇ ၂ ပတ်ဖိုးကြေး ၂ ၂ လက်ဆောင်ကြက်သွန် ၁ ပေးဆောင်ရသောကြောင့် ပေးရသည်မှာ ကြေး ၉၇ ၂ နှင့် ကြက်သွန် ၁ တင်းဖြစ်သည်။ ဆေးကိုင်းလုပ်သားတို့မှာ ကျဲတရှဉ်းလုပ်ကို ခွန်မကြေး ၁၅၀ အပို ၁၅ အကဲ ၁၅ ရေးစား ၁၅ ပတ်ဖိုးကြေး ၂ ၂ လက်ဆောင်ဆေး ၂၅၀ ဖြစ်၍ စုစုပေါင်း ၁၉၇ ၂ နှင့် ဆေး ၂၅၀ ဖြစ်သည်။

စလေမြို့ ဥပစာနယ်နှင့် ကျေးလက်အချို့တို့တွင် အခွန်ဆောင်ရသော ထန်းပင်များရှိသည်။ မြို့မတွင် ထန်းတပင်တက်လျှင် ခွန်မကြေး ၇၅ အပို ၇ ၂ ရေးစား ၇ ၂ လက်ဆောင်ထန်းလျက် ၂ မြို့နှင့် ၂ ကလပ်ပေးကြရ၏။ စုစုကြေး ၉၀ နှင့် ထန်းလျက် ဖြစ်သည်။ ခွေးချိုရွာဝတ်မြေတွင် ထန်းခွန်မှာ ထန်းတရင်း တက်လျှင် ခွန်မကြေး ၇၅ အပို ၇ ၂ အကဲ ၇ ၂ ရေးစား ၇ ၂ လက်ဆောင် ထန်းလျက်တမြို့ ၂ ကလပ်စုစု ၉၇ ၂ ဖြစ်သည်။ အခွန်ကို ဝတ္ထုကံသိမ်းတို့အား ပေးသွင်းရ၏။ ပျရွာတွင်သူကြီးစားထန်းပင် ၆၀ နှင့် အခြားထန်းများရှိသည်။ ယင်းမှ ထန်းတရင်းတက်လျှင် ခွန်သေကြေး ၇၅ အပို ၇ ၂ အကဲ ၇ ၂ ရေးစား ၇ ၂ ပတ်ဖိုးကြေး ၇ ၂ လက်ဆောင်ထန်းလျက်

၂ မြူနှင့် ၂ ကလပ်အခွန်ဆောင်ရသည်။ စုစုကြေး ၁၀၀ ဖြစ်သည်။ စလေမြို့မတွင် အိုးလုပ်ငန်းနှင့် ရက်ကန်းလုပ်ငန်းများလည်းရှိသေးသည်။ အိုးတဖိုလုပ်လျှင် လုပ်သားက ခွန်မကြေး ၇၅ အပို ၇၂ အကဲ ၇၂ ရေးစား ၇၂ ပတ်ဖိုးကြေး ၂၂ လက်ဆောင် အိုး၂ လုံး စုစုကြေး ၁၀၀ အခွန်ပေးဆောင်ရသည်။ ရောင်းတန်းရည်တစင်းရက်လျှင် ခွန်သေပုဆိုးဖြူ အတောင် ၁၀၀ နှင့် လက်ဆောင် လက်ဖက်တထုပ်ပေးဆောင်ရသည်။ စစ်တန်းတွင် ပိုးရက်သည် ချည်ရက်သည်ဟု ခွဲခြား၍မဆိုသော်လည်း အခြားအထောက်အထားများမှာ စလေမြို့မှ ပိုးလုပ်ငန်းသည် နာမည်ကြီးကြောင်း ပိုးနှင့်ချည်ရော၍ ရက်သည့်အထည်များလည်းရှိကြောင်း အနံ ၅ တောင် အလျား ၂ တောင်ရှိသော ပိုးတစကို ငွေ ၁၅ တောင်းဆိုကြောင်း ထိုပိုးများသည် ယူနန်နယ်မှ အမရပူရသို့ ပိုးစိမ်းဘဝနှင့် ရောက်ရှိကြောင်း၊ ထိုမှတဆင့် စလေမြို့သို့ သည်ပိုးခဲ့၍ ရက်လုပ်ကြောင်း၊ စလေပိုးထည်မှာ အိန္ဒိယနှင့် တရုပ်ပြည်ပိုးထည်များထက် ခိုင်ခန့်ကြောင်းများကို ဖော်ပြထားသည်။[၁၀၃]

ဧရာဝတီမြစ်ကမ်း၌ တည်ရှိနေသော စလေမြို့တွင် တံငါလုပ်ငန်းလည်း ရှိလေ၏။ စလေမြို့ပိုင် မြစ်ရိုးမှာ အတော်အတန်ပင်ရှည်လျား၏။[၁၀၄]ယင်းတွင် တံငါခွန် အမျိုးမျိုး ရှိသည်။ ပိုက်တန်းတဖေါင်လျှင် ခွန်သေကြေး ၃ ပိဿာအပို ၃၀ အကဲ ၃၀ ရေးစား ၃၀ ပတ်ဖိုးကြေး ၂ ၅၂း လက်ဆောင် ငါးကြင်းတမ ပေးရသောကြောင့် ပိုက်တန်းတဖေါင်ကို စုစု ၃၉၂ ၅၂း ပေးရပါသည်။ တပသိပိုက်တဖေါင်လုပ်လျှင်ခွန်သေကြေး ၂၅၀ အပို ၂၅ အကဲ ၂၅ ရေးစား ၂၅ ပတ်ဖိုးကြေး ၂ ၅၂း လက်ဆောင် ငါးကြင်းတခု စုစုပေါင်းကြေး ၃၀၂ ၅၂း ပေးဆောင်ရသည်။ ၃ လွှာကွန်လေးတစင်းလျှင် ခွန်သေကြေး ၇၅ အပို ၇၂ အကဲ ၇၂ ပတ်ဖိုးကြေး ၂၂ လက်ဆောင် ငါးတပက်ခန့် စုစုကြေး ၉၂၂ ပေးသွင်းရပါသည်။

စလေမြို့နယ်ရှိ အခြားအခွန်အကောက်များမှာ---

ချိန်ဝန် ၁၀၀ လျှင် ၁၀ ကို မြေတိုင်စားရိုး။[၁၀၅]

ကျွန်ရောင်းလျှင် ရောင်းသူက ငွေ ၂ ဝယ်သူက ငွေ ၂ သူကြီးစားပေရိုး။[၁၀၆]

မြင်းရောင်းလျှင် ရောင်းသူကငွေ ၂ ဝယ်သူကငွေ ၂ သူကြီးစားပေးရရိုး။[၁၀၇]

ကျွဲရောင်းလျှင် ရောင်းသူက ငွေ ၁ ဝယ်သူကငွေ ၁ သူကြီးစားပေးရရိုး။[၁၀၈]

နွားရောင်းလျှင် ရောင်းသူငွေ ၁၂း ဝယ်သူငွေ ၁၂း သူကြီးစားပေးရိုး။[၁၀၉]

မြေရောင်းလျှင် ရောင်းသူက ငွေ ၁၀ ဖိုးလျှင် ငွေ ၂ ဝယ်သူကငွေ ၂ နှင့်နှမ်းတတင်းကြဲရလျှင် ငွေ ၁ သူကြီးမြေတိုင်တို့ကိုပေးရရိုး။[၁၁၀]

ကိုင်းကျွန်းကျွဲ တရှဉ်းလုပ်ကို လက်ဆောင်ဖျင်တစင်မြေတိုင်အားပေးရိုး။[၁၁၁]

ကျွဲနွားသေလျှင် အနံကို မြေတိုင်သူကြီးတို့ စားရရိုး။[၁၁၂]

ကျွဲဝင်နွားဝင် တနှစ်လည်၍ အရှင်မပေါ်လျှင် အရာတော်အဖြစ် မြို့သူကြီးကိုအပ်ရိုး။[၁၁၃]

ဆင်သေလျှင် အစွယ်ကို အရာတော်အဖြစ် မြို့သူကြီးကို အပ်ရိုး။[၁၁၄]

သစ်ကြီးဝါးကြီးရှိလျှင် သူကြီးက တဝတည်း ဆိုင်ပိုင်ရိုး အခွန်ကို မြို့သူကြီးသို့ ပေးအပ်၍ ဆက်သွင်းရိုး[၁၁၅] တို့ဖြစ်ပါသည်။

စလေမြို့နယ်အလုံးကို ခြုံ၍ကြည့်လိုက်လျှင် ဝတ်မြေ သူရဲမင်းမြေ သူကြီးစားမြေဟူ၍ အမျိုးမျိုးရှိသည်။ ဝတ်မြေမှ မြေခွန်မှာ ခြေကြောက်ရေးရိုးဖြစ်၍ ဝတ်သိမ်းသင်္ဃာတို့ကိုပေးသွင်းရသည်။ မြို့မရှိ သူရဲမင်းမြေတွင် နှမ်း နွားတရှဉ်းလုပ်ကို ကြေး ၁၀၆ အခွန်ပေးသွင်းရသည်။ ကျေးရွာရှိ နှမ်းခင်းများမှ အခွန်တော် ဆယ်ခိုင်တခိုင် ပေးပို့ရိုးနှင့် နွားတရှဉ်းကို မည်မျှဟူ၍ ပေးရိုး ၂ မျိုးလုံးရှိသည်။ မြို့မဥပစာ အစွတ်လယ်ယာများတွင် ကျွဲတရှဉ်းလုပ်ကိုကြေး ၁၉၇ ၂ ပေးရသည်။ကြက်သွန်လုပ်သူတို့မှာ ကြက်သွန် တမောင်းလျှင် မည်မျှ၊ ဆေးကိုင်းလုပ်သူတို့မှာ ကျွဲတရှဉ်းလုပ်ကို မည်မျှဟုပေးကြရ၏။ စလေမြို့ကျေးတွင် သူရဲမင်းမြေနှင့် ဝတ်မြေများတွင် ထန်းပင်များရှိ၍ အသီးသီး အခွန်ပေးဆောင်ကြရ၏။ စလေမြို့ကျေး အခြားလုပ်ငန်းများမှာ အိုးလုပ်ငန်း၊ ပိုးရက်ကန်း လုပ်ငန်း၊ တံငါ လုပ်ငန်းများ ဖြစ်ပါသည်။ တံငါလုပ်ငန်းမှာ ခွန်သေပေးရ၍ ရောင်းခွန် အမျိုးမျိုးလည်းရှိပေသည်။

ပုဂံမြို့

ပုဂံမြို့နယ်၏ အစူအစဉ် ထမ်းရိုးရွက်ရိုးကို ပုဂံမြို့ ၁၁၂၇ ခုစ်တန်း[၁၁၆]၊ ပုဂံမြို့ ၁၁၄၅ ခုစစ်တန်း၊ ပုဂံမြို့ကျေးအဝင် စကမ္ဘန်ရွာ၊ စဉ့်ကူမြို့၊ ညောင်များရွာ၊ တောင်ဘီလူးရွာ၊ တွင်းရွာ၊ ဒန့်ကျင်ရွာ၊ ပျန်ရွာ၊ ရွာသာမြို့၊ စစ်တန်းများ[၁၁၇] မှ ထုတ်ဖော်ပြပါမည်။ ပုဂံမြို့အုပ်ချုပ်ပုံမှာ အခြားမြို့ရွာများနှင့်မတူသည့် ကွဲပြားဆန်းကြယ်သည့် အချက်များရှိလေသည်။ အခြားမြို့ရွာများတွင် မြို့သူကြီး တရိုးနှစ်ရိုးသာ ရှိကြသော်လည်း ပုဂံမြို့တွင် မျိုးရိုးအလိုက် အုပ်ချုပ်သူပေါများ၏။ ပုဂံမြို့တွင်း စီရင်စုတွင် (၁) မင်းသား ၄ ရိုး၊ (၂) ပြည်စိုး ၄ ရိုး၊ (၃) စချီ ၄ ရိုး (၄) စိုးကဲ ၄ ရိုး၊ (၅) မော်ကွန်းထိန်း ၁ ရိုး၊ (၆) စစ်ပင်စည်ပင် ထုံးသပြား ၄ ရိုး၊ (၇) တည် ၂ ရိုး၊[၁၁၈] (၈) ပွဲ ၁ ရိုး၊(၉) ကူတို့ ၄ ရိုးတို့ဖြစ်ပါသည်။ဤရာထူးများကားပုဂံကောင်းစားစဉ်အခါမှ ကြွင်းကျန်ရစ်ခဲ့သည့် အထိမ်းအမှတ်များ ဖြစ်တန်ရာသည်။

မင်းသား ၄ ရိုးတို့မှာ ရဲဂသူ [၁၁၉] စည်သူ [၁၂၀] ပုံချီ [၁၂၁] နှင့် တွက်ရှုကာ [၁၂၂] တို့ဖြစ်ပါသည်။ မင်းသားတို့ အစဉ်လုပ်ကိုင်ဆောင်ရွက်ကြရသည်များမှာ—

၁။ လက်အောက်ငယ်သားတို့ ပျော်ပါးရာမှ ပေါ်ပေါက်သည့်တရားစကားကို စီရင်ရခြင်း။
၂။ စစ်မှုပေါ်ရှိလျှင် အပေါင်းငယ်သားတို့နှင့် ပုဂံမြို့စားခန့်ထားသည့် လက်နက်ကိုင်တို့ကို အုပ်ကွပ်၍ လိုက်ပါရခြင်း။
၃။ ကျေးရွာတန်းသားတို့ ပျော်ပါးရာမှ ဖြစ်လာသည့်တရားစကားကို စီရင်ရခြင်း။
၄။ မြို့ဝန်မြို့ကိုင်မရှိလျှင် ခိုးမှုနှင့် ယိုးစွပ်မှုတို့ကို စီရင်ရခြင်း။
၅။ စီရင်စုမြို့နယ်အတွင်း အိမ်ဆောက်လျှင် ထမင်းတပွဲ ဆုံတည်လျှင် ဆီတပိဿာ စားပိုင်ခွင့်ရှိခြင်း။
၆။ မြို့တွင်းပြည်စိုး တန်းခေါင်တို့ စီရင်ရသည့် ကွမ်းဘိုးများမှာ တဝက်ကို ကောက်ခံ၍ ခေမင်္ဂဆရာတော်ကို အလှူတော်ရောက်လျှင် ဆွမ်းလုပ်ကျွေး၍ သုံးကုန်သမျှကို မြို့လပ်ဝန်အား တွက်ချက်တင်ပြလျက် ကျန်သည်များကို အရာတော် ဆက်သွင်းရခြင်း။
၇။ မင်းသားတို့ စီရင်ရရှိသည့် ကွမ်းဘိုးများမှ တဝက်ကို စားသုံး၍ တဝက်ကို အလှူတော်ဖြစ်စေခြင်း။
၈။ နှစ်စဉ် ဝါကျွတ်ကန်တော့တွင် လက်ဆောင် ၅ ခုတ်ရွှေဖလား ခါသာအုပ် ၁ ဆက်သခြင်း။

တို့ဖြစ်သည်။ မင်းသားတို့၏ အပေါင်းငယ်သားများကို မြို့သူကြီးတို့က ချောထမင်း မခန့်မစေရခေ။

ပြည်စိုး ၄ ရိုးတို့မှာ ဇေယသင် [၁၂၃] သရေနံသူ [၁၂၄] နရသင်သူ [၁၂၅] နှင့်မင်းလျင် [၁၂၆] တို့ဖြစ်ပါသည်။ ပြည်စိုး ၄ ရိုးတွင် မင်းလျင်ရိုးက အကြီးအကဲ ဖြစ်ကြ၍ မင်းလျင်ခွဲခန့်ရာကို ကျန်ပြည်စိုးများက နာခံကြရ၏။

ပြည်စိုးတို့လုပ်ငန်းမှာ—

၁။ တိုင်သူရင်း မင်းမှုကို စီရင်ရခြင်း။
၂။ တိုင်ထောင်တိုင်ဆော် ရောက်လျှင် ရုံးတော်မှာစု၍ တန်းခေါင်တို့နှင့် အမိန့်တော်ကို ထောက်ခါ ပြည်စိုးမင်းလျင်က ပြည်စိုးစချီ တန်းခေါင်တို့ကို အစုကျခွဲခန့်စီရင်ရခြင်း။
၃။ ပြည်စိုးမင်းလျင်က ပြည်စိုး စချီ တန်းခေါင်များမှာ အစုသင့်ကျသည်ကို တဝတည်းစုရုံး၍ ပေးရခြင်း။
၄။ တန်းခေါင်းသူကြီးငယ်တို့ ရိုးရာတရားစကားရှိလျှင် မင်းလျင်က စီရင်၍ တဝက်ကို အရာတော်ဆက်သွင်းပြီးလျှင် တဝက်ကို ပြည်စိုးတို့နှင့် ဝေငှစားရခြင်း။
၅။ ချောသံတမန်ရောက်လျှင် ပြည်စိုးနှင့် စချီတို့ ချောထမင်းအလှည့်သင့် ပို့ရခြင်း။
၆။ ကျွဲဝင်နွားဝင် မြင်းဝင်များမှာ ၁၂ လစေ့၍ အရှင်မပေါ်က မင်းလျင်သိမ်းလျက် တဝက်ကို အရာတော်ဆက်သ၍ တဝက်ကို ပြည်စိုးတို့ ဝေစားရခြင်း။
၇။ ကျွဲနွားသေလျှင် ပြည်စိုးတို့က ဆင်ကုန်း တင်သားကောက်ယူရိုး။
၈။ ဆင်သေလျှင် အစွယ်အရာတော်ဆက်ရိုး။
၉။ ဥကင်တော်ဖွင့်လျှင် ငွေဖလား ၅ လုပ်နှင့် ဖျင် ၁ ဆက်ရခြင်း

တို့ဖြစ်ပါသည်။

စချီ ၄ ရိုးမှာ နရပတေ့ သီဟပကြံ [၁၂၇] မဟာသမန် [၁၂၈] နာဂဝတ္တနာ [၁၂၉] နှင့် နန်သူ [၁၃၀] တို့ဖြစ်ပါသည်။ စချီတို့ဆောင်ရွက်ရိုးမှာ ပြည်စိုးတို့၏ လုပ်ငန်းတွင် ကူညီထောက်မရန်ဖြစ်ပါသည်။ စချီ တို့တွင်ပြည်စိုးများကဲ့သို့အပေါ်ဝန် အကောက်အစားစသည်များမှာ အဝေမရသောကြောင့် မြို့မဥပစာတွင် စချီ စားလုပ်မြေ ချီးမြှင့်ထားသည်။ ထိုမြေ၏အပိုင်းအခြားမှာ—

အရှေ့ကို အလံပကံ၊ တောင်ကို ကျုံးရိုးချောင်းအနောက်ကို ဘွားစောရွာ၊ ကျောက်တန်း မြောက်ကို မင်းနန်သူ ကျောင်းဝတ်မြေအစပ် သည် နယ် ၄ ရပ်အရှေ့အနောက်တတိုင် တောင်မြောက် ၅ ရာတွင်းခန့် ရှိပါသည်။

ဟင်းမြေတွင် တောင်ယာလုပ်သူတို့ထံမှ လုပ်စာ ဆယ်ခိုင်တခိုင်ကို ကောက်ခံ၍ စချီ ၄ ယောက်ဝေငှစားကြရပါသည်။

စိုးကဲ ၄ ရိုးမှာ သိင်္ဂပစ္စည်း [၁၃၁] မနော်ရာဇာ [၁၃၂] သိင်္ဂရာဇာ [၁၃၃] နှင့်မနော်သိမ်းစည်း [၁၃၄] တို့ဖြစ်သည်။

စိုးကဲတို့၏ တာဝန်ဝတ္တရားများမှာ—

၁။ ရာဇဝတ်ခိုးသေး မီးပွါးရှိလျှင် စစ်ကြောရှိ၍ ရုံးတော်သို့ မြို့ကိုင် မြို့ကွပ်တို့ စီရင်စေရန် ပို့အပ်ခြင်း။
၂။ စစ်ဝတ် [၁၃၅] ကြေးငွေကို စားပိုင်ခွင့်ရှိခြင်း။
၃။ မြို့တွင်းမောင်းနှင့် တနေ့သုံးကြိမ် လှည့်၍ မီးနှိုးဆော်ရခြင်း။
၄။ ထိတ် ကြိုး ကြိမ်ခြေချင်း ထောင်တန်းနှင့် စောင့်နေရခြင်း။
၅။ ရာဇဝတ်ကြီးကျယ်လျှင် နေပြည်တော်သို့ ကြပ်မပို့ဆောင်ရခြင်း။
၆။ ကံကျွေးလေကြိုး ထိုးဝါးစားဖန်များမှ မြို့ဝန်အား ခွဲခန့်ပေးပါရသည်။

အထက်ပါ တာဝန်ဝတ္တရားများကို ကြည့်ရှုလျှင် စိုးကဲမှာ ယခုခေတ် ရဲဖက်ဆိုင်ရာ အရာရှိနှင့်တူတန်ရာသည်။

မော်ကွန်းထိန်း တရိုးသာရှိ၍ ဥတ္တနရာဇာ အမည်ခံသည်။ [၁၃၆] မော်ကွန်းထိန်း၏ တာဝန်မှာ မော်ကွန်းစာရင်း ကျောက်စာများကို ထိန်းသိမ်း၍ မြေမှုအခြင်းများကြလျှင် မော်ကွန်းကျောက်

စာ စာချင်းများကို ထုတ်ပြခါ အင်တန်ရုံစားနုပါသည်။ မော်ကွန်း ထိန်းဘို့မှာ မြို့မ ဥပစာနယ်ဘင်းစားမြေရှိသည်။ ၎င်းမှာ—

အရွှေကို ထနောင်းကန် ရွှာမြေစပ် ဘုရားကုန်းထိ၊ တောင်ကို မန်ကျည်းခါးလှ အခြား အနောက်ကို ကျောက် ကျုံနှဖူးအထိ၊ မြောက်ကို မင်းလမ်း စခရီမြေစပ် ဖြစ်သည်။ နယ် ၄ ရပ်မှာ အခွှအနောက် တဘိုင်ခန့်၊ တောင်မြောက် တဘိုင်ခန့်ဖြစ်ပါသည်။

၎င်းမြေကို မော်ကွန်းထိန်းတို့ကိုယ်တိုင် လုပ်စားသည် သို့မဟုတ် သူငှါးရှ လုပ်စားသည်ကို အတိအကျ မသိရပါ။

မြစ်ရိုး တိုင် ၄ ရိုးမှာ စစ်ပင် စည်ပင် ထုံးနှင့် သပြာရိုးများ ဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းတွင် စစ်ပင်ရိုးနှင့် ထုံးရိုးတို့မှာ တိမ်မြုပ်ရှိ စည်ပင်ရိုးမှာသည်း ပြတ်လပ်နေ၏။ သပြာရိုးမှာ ဦးစံညွှန့်ဖြစ် သည်ဟု ၁၁၂၇ ခု စစ်တန်းက ထွက်ဆိုသည်။ ၎င်းတို့မှာ တံငါ လုပ်ငန်းမှ အခွန်အကောက် ကောက်ခံသူများဟု ဆိုရပေမည်။ ၎င်းတို့ ကောက်ခံရသည့် အခွန်များမှာ—

ပိုက်တဖေါင်မှ တနှစ်လျှင်	....	ငွေ ၂၀ ၂
ခြေလှည့်ပိုက်တဖေါင်မှ တနှစ်လျှင်		ငွေ ၂၀
စုံကွန်ကြီး ၁ မှ တနှစ်လျှင်	....	ငွေ ၂၀
၃ လွှာကွန် ၁ မှ တနှစ်လျှင်	....	ငွေ ၁၀
ပိုက်တန်းမှ တနှစ်လျှင်	....	ငွေ ၁၀ ၁
မြုံးတခုမှ တနှစ်လျှင်	....	၃၊

စသောက်ခံ၍ တနှစ်လျှင် ခွန်သေငွေချော ၆၀ ကို ကသောင်း မြောင်းတိုက်တော်သို့ ဆက်သွင်းရသည်။

တည် ၂ ရိုး ကုန်းတည်နှင့် ကျင်းတည်ရှိသည်ဟု ၁၁၂၇ ခု စစ်တန်းကဆိုသည်။ ၎င်းစစ်တန်း သိမ်းခံချိန်က ဒေါ်လွမ်းပေ သည် ကုန်းကျင်း၊ ၂ တည်လုံးကို ကောက်ခံသည်။ ၁၁၄၅ ခု စစ်တန်းရေးစစ်ချိန်က တည်ရိုးမရှိဘဲ ပြတ်လပ်နေလေပြီ။ ကုန်းတည်ကောက်ရိုးမှာ—

လှည်း ၁ လျှင် ၂ တင်း ဝန်တင်ကို ငွေ ၂၊ ကျစီနှင့် ပခုံးထမ်း ခေါင်းရွက်တို့ကို အင်တန်ရုံ ကောက်ခံ၍ တနှစ်ကို ခွန်သေငွေ ၄၅ အရာတော် ဆက်သွင်းရသည်။

ကျင်းတည်မှာ—

လှေ အချိန် ၃၀၀ ဝင်လျှင် ငွေ ၁။
လှေ အချိန် ၆၀၀ ဝင်လျှင် ငွေ ၁။

လှေအရွယ်အစားကိုလိုက်၍ ကောက်ခံရသည်။ ချင်ဝန် ဆောင်းဝယ်လျှင် ဝယ်သူ တတင်းလျှင် တဆုတ်စီ ကောက် ခံ၍ တနှစ်စေ့လျှင် အခွန်သေငွေချော ၄၅ အရာတော် ဆက်သွင်းရပါသည်။

ပဲရိုးမှာဘရိုးသာရှိပါသည်။[၁၃] ၎င်းဘို့အခွန်ကောက်ခံပုံမှာ—

ငွေ ၁ ပိသာဖိုးရောင်းလျှင် ရောင်းသူ ငွေ ၂ ဝယ်သူ ၂၊
ဖျင်ရောင်းလျှင် ရောင်းသူ ၁ ဝယ်သူ ၁၊
ကျန်းခေါင်း ငွေ ၁၊
ကျဲ နွားမြီး ငွေ ၁၊

စီကောက်ခံ၍ တနှစ်စေ့လျှင် အရာတော်သို့ ခွန်သေကြေး ၇၅ဝ ဆက်သွင်းရပါသည်။ ၄၅ ခု စစ်တန်းယူစုံက ပဲရိုးမှာ ပြတ်လပ် လျက်ရှိသည်။ ရိုးရာအလိုက် ကူးတို့ ၄ ရိုးရှိသည်ဟု တွေ့ရသော်လည်း အမည်အားဖြင့် ၃ ခုသာတွေ့ရ၍၊ ဂင်္ဂါ၊ ငကောင်းမည်နှင့် အောင်သာတို့ ဖြစ်ကြပါသည်။ အောင်သာ ကူးတို့ရိုးမှာ တိမ်မြုပ် နေ၍ ဦးကလေးဆိုသူက ၁၁၂၆ ခုက စ၍ ပို့သည်။ ငကောင်းမည် ကူးတို့မှာ ဆက်ခံသူမရှိသောကြောင့် နီးစပ်သူ ဒေါ်ပြည့်စုံကပို့ သည်။ ဂင်္ဂါကူးတို့မှာ အထိန်းမင့်၍ မပို့ရချေ။ ကူးတို့ခမှာ—

လူတယောက်လျှင် ဆန်တစလယ်၊ နွား ၁ လျှင် ငွေ ၁ ပဲ၊
မြင်း ၁ လျှင် ငွေ ၁ မတ်

တို့ဖြစ်ပါသည်။

ဤကဲ့သို့ ကူးတို့ခများကို ကောက်ခံ၍ တနှစ်လျှင် ကြေး ၂၅ဝ ခန်သေ ကသောင်းမြောင်တိုက်မှာ ဆက်သွင်းရသည်။

ပုဂံမြို့ကို အုပ်ချုပ်ရာ၌ လွယ်ကူစိမ့်သောငှါ မြို့မကို တာဝန်၍ အုပ်ချုပ်ပါသည်။ ဝေပုံမှာ အရွှေ အနောက် တောင် မြောက် ၄ မျက်နှာဝန်၍ တမျက်နှာလျှင် မင်းသား ၁၊ ပြည်စိုး ၁၊ စချီ ၁၊ စိုးကဲ ၁ တို့က အုပ်ချုပ်ရပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ အုပ်ချုပ်ရသည့် မြို့ဥပစာတွင် ၆ ရွာရှိရာကား၊ ၎င်းတို့မှာ (၁) တန်ကြီးရွာ၊ (၂) ဆဲရွာ၊ (၃) ကုရွာ၊ (၄) ရွာနောင်၊ (၅) ကုန်းစင်ကြယ်၊ (၆) ညောင်လှ တို့ဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းအပြင် ပုဂံမြို့ကျေးတွင် တောင်ဖက်တန်း ၂၇ ရွာ၊ တောင်ပုံတန်း ၁၇ ရွာ၊ ငကျော်တန်း ၁၈ ရွာ၊ အကြေ ၉ ရွာနှင့် အညာ ၉ ရွာတို့ရှိပေသည်။[၁၄]

စဉ့်ကူမြို့နှင့် ရွာသာမြို့တို့သည်လည်း ပုဂံမြို့ စီရင်စု အပါအဝင် များဖြစ်ကြသည်။ စဉ့်ကူမြို့တွင် မြို့သူကြီးတရိုးတည်းရှိသည်။[၁၅] စဉ့်ကူမြို့တွင် ပြည်စိုးရိုးမရှိသော်လည်း မြေတိုင် ၁၄၀ ရိုးအများနှင့် အင်တိုင် ကိုင်းတိုင် မြစ်ရိုးတိုင် များရှိသည်။[၁၆] ရွာသာမြို့တွင် မြို့ သူကြီး တရိုးနှင့် ရွာငယ်များတွင် သူကြီးငယ်နှင့် မြေတိုင်များ ရှိကြသည်။

ပုဂံမြို့ စီရင်စုတွင် ဝတ်မြေ မင်းမြေ စသည်ဖြင့် မြေ အမျိုးမျိုး အစားစား ရှိပေသည်။ ရွှေဦးစွာ ဝတ်မြေများ အကြောင်းကို ဖော်ပြပါမည်။

မြို့မဥပစာတွင် မင်္ဂလာစေတီ၊ လောကနန္ဒာစေတီ၊ ဆံ တော်ရှင်၊ စကားကျောင်း၊ စည်သူကျောင်း၊ ပင်လယ် ကျောင်း၊ တရွှင်စွယ်တော်ရှင်၊ပင်လင်ရန်အောင်ကျောင်း နှင့်ရွှေကျောင်းဝတ်မြေများ ရှိပါသည်။ တောင်ဖက်တန်း ၂၇ ရွာတွင် တရွှင်းစွယ်တော်ရှင် ဘုရားဝတ်မြေ-ကုက္ကိုရွာမ ကုန်းပြာရွာ၊ ကဲ့မိုးရွာ၊ ညောင်ချစ်ရွာ၊ ပင်လင်ရွာ၊

တောင်ဖက်တန်း ဝတ်မြေများတွင် တောင်ယာ ပဲခင်း လူးပြောင်းဆပ် စိုက်ပျိုးကြသည်။ ဆပ်ကို ပျှန်ရှာ၊ ကန်စောင်ရှာ နှင့် ညောင်များရှာ တို့တွင်သာ စိုက်သည်။ ပြောင်းမှာ အများဆုံး စိုက်ပျိုးကြ၍ ပဲခင်းနှင့် လူးများကိုမူ ပြောင်းလောက် စိုက်ပျိုးခြင်း မရှိပေ။ ၎င်းစိုက်ခင်းများ အပေါ်တွင် ကောက်ခဲသည့်အခွန်မှာ အများအားဖြင့် ဆယ်ခိုင်းတခိုင်း ဖြစ်၍ ရေးစား တိုင်းစား အမျိုးမျိုးရှိသည်။ အချို့ရွာများတွင် ရေးစား ၁ တိုင်းစား ၁။ ၁၄၉ အချို့တွင် ရေးစား ၁ တိုင်းစား ၀။ ၁၅၀ အချို့ရွာ များတွင် ရေးစား ၁ တိုင်းစား ၁။ ၁၅၁ အချို့တွင် ရေးစား ၀ တိုင်းစား ၁။ ၁၅၂ ရေးစား ၁ ဆော်စား ၁ ၁၅၃ စသည်ဖြင့် အမျိုးမျိုးရှိသည်။ အချို့မြို့ရွာများ၌မြေခွန် မရှိချေ။[၁၅၄] တရွာတွင် ယာတခင်းလျှင် ကြေး ၇၅ ရေးစား ၂၅ တိုင်စား ၂၅ စုစုပေါင်း ၁၂၅ ဖြစ်သည်။ ၁၅၅ လက်ထုပ်ရွာတွင် အစုပ်လယ် ၁၀ တွင်းရှိရာမှ မြေခွန်မှာ ဆယ်ခိုင် တခိုင်နှင့် ရေးစား ၀ တိုင်စား ၃ ဖြစ်ပါသည်။

တောင်ပုံတန်း ၁၇ ရွာတွင် ဝတ်မြေအပြင် အခြားမြေများ မရှိချေ။ ဝတ်မြေများမှာ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်ပါသည်။

သခ်ၤယာကျောင်းမြေ	.... တောင်ပုံရွာ။
စာသင်တရာကျောင်းမြေ	.... ညောင်လှရွာ။
စကားကျောင်းမြေ	.... ကျပ်ရွာ၊ မြစ်ချေရွာ၊ ရေမျက်ရွာ၊ ရေလားရွာ၊ လက်ပြရွာ၊ ရေကြည်ရွာ၊ ပျဉ်ရွာ နှင့် စပေရွာ။
ပုဂံ ကျောင်းမြေ	.... ဇီးကုန်းရွာ။
ပုဂံတတ် ကျကျောင်းမြေ	.... ဖလံအိုရွာ။
ကူဘုရားမြေ	.... ကူရွာ။
ရွှေစည်းခုံမြေ	.... ဖေါင်ခွဲရွာ။

၁၁၄၅ ခု စစ်တန်းအရ တောင်ပုံတန်းတွင် မင်္ဂလာ စေတီ၊ ပုဂံဆရာတော်ကျောင်းနှင့်မျှားသကျောင်းဝတ်မြေတို့လည်းရှိသည်ဆို၏။ ယင်းဝတ်မြေများတွင် တောင်ယာ ပဲခင်း လူးပြောင်း ဆပ်များ စိုက်လေ့ရှိသည်။ ပဲခင်းကို အများဆုံး စိုက်ပျိုး၍ လူးနှင့် ပြောင်းမှာ တန်ရုံသာ စိုက်ပျိုး၍ ဆပ်ကို တရွာ ၁၅၆ တွင်သာ စိုက်ပျိုးပါသည်။ မြေခွန်မှာ ဆယ်ခိုင့်တခိုင် ဖြစ်၍ ရေးစား ဝိုင်စား အမျိုးမျိုးရှိသည်။ ရေးစားတိုင်စား ၁ ၁၅၇ ရေးစား ၁ တိုင်စား ၁ ၁၅၈ ရေးစား ၁ တိုင်စား ၁ ၁၅၉ ရေးစား ၁ တိုင်စား ၀ ၁၆၀ ရေးစား ၀ တိုင်စား ၁ ၁၆၁ ရေးစား တိုင်စား ၀ ၁၆၂ စသည်တို့ဖြစ်ပါသည်။

ငကျော်တန်း ၁၀ ရွာတွင် ဘုရားကျောင်းဝတ်မြေ အပြင် အခြားမြေမရှိချေ။ ရှိသည့် ဝတ်မြေများမှာ——

ပုဂံရွှေကျောင်းမြေ	.... ငကျော်ရွာ။
ရွှေစည်းခုံဘုရားမြေ	.... မြင်းဝန်ရွာ။

တောင်ခွင်ရွာ၊ လက်ပံရွာ၊ မင်းနံသူဘုရားဝတ်မြေ -သဖန်းခါးရွာ၊ ညောင်ဦးရွာ၊ ဖွားစောကျောင်း ဝတ်မြေ-ပျှန်ရွာ၊ ကန်စောင်းရွာ၊ လှိုင်ရွာ၊ စကားကျောင်း ဝတ်မြေ-လက်ပံရွာ၊ ဘူးရိုးရွာ၊ မြေသင်းတွင်းရွာ၊ ပုဂံမြို့စား ကျောင်းဝတ် မြေ-ညောင်များရွာ၊ ညောင်နွယ် ကျောင်းဝတ်မြေ-လက်ထုတ်ရွာ၊ စည်သူကျောင်းဝတ် မြေ-တက်နွယ်ချောင်းရွာ၊ ပြာသာဒ် လှကျောင်းမြေ-မြေနဲရွာ၊ ငှက်ပစ်တောင် ကျောင်းမြေ-ညောင်ဦးရွာ၊ ပုဂံ ရွှေကျောင်းမြေ-စည်သာရွာ ကမွန်ရွာ၊ ညောင်ချစ်ရွာ၊ ပလင်ရွာ၊တောင်ခွင်၊ မင်းနန်သူကျောင်း ဝတ်မြေ-ညောင်ဦးရွာ၊ တုတ်လှကျောင်းမြေ....ရွာ

စသည်တို့ဖြစ်၏။ တောင်ဖက်တန်း ၂၇ ရွာ၌ ဝတ်မြေအပြင် အခြားမြေများ မရှိချေ။ ဒန့်ကျင်ရွာ၌ ဝတ်မြေချည်း ဖြစ်သော်လည်း မည်သည့် ဘုရားကျောင်း ဝတ်မြေဖြစ်သည် ကိုကား မသိရချေ။ စစ်တန်းများတွင် ညောင်ဦးရွာ၌ ရွှေစည်းခုံ ဝတ်မြေရှိသည်ဟု မလာရှိသော်လည်း အကယ်စင်စစ် ရွှေစည်းခုံ ဝတ်မြေရှိသည်။ ထိုဝတ်မြေကြောင့် ကုန်းဘောင် ခေတ်ဦးတွင် ပုဂံစည်သူနှင့် မင်းစစ်သား တရားဖြစ်ကြသည်။ စိတ်ဝင်စား ဘွယ် ဖြစ်သောကြောင့် ဤအမှုကို ထပ်မံဖေါ်ပြ ပါမည်။ ရွှေစည်းခုံ ဝတ်မြေတာ ၇၀၀ တွင်း၌ ဖြစ်ပေါ်သည့်အပေါ် ဝန်အကောက်အစား တရားကွမ်းဘိုး တို့ကို ပုဂံ စည်သူနှင့် ညောင်ဦး မင်းစစ်သား နှစ်ဦးလုံးက စားလိုကြသည်။ ထို့ကြောင့် တရားဆိုင်ကြရာ အဆုံးစွန်၌ ဒီပဲယင်းမင်း ၁၄၇ ကြားသည်အထိဖြစ်လေ၏။ ထိုအခါ ဒီပဲယင်းမင်းက နှစ်ဦးလုံးကို ရေလားစေဟု စီရင်လေ၏။ ရှင်ပြုငှဲ့ ရေငုတ်ကြလျှင် ပုဂံစည်သူ နှုံးသောကြောင့် စစ်သားပိုင်စေ ဆုံးဖြတ်ချက်ရသည်။ဤသို့ဆုံးဖြတ်သည်ကား ၁၁၂၄ ခု၊ တော်သလင်းလဆန်း ၁၄ ရက်နေ့ဖြစ်သည်။ ၁၄၈ မြေတူးမင်း ၁၄၉ လက်ထက် ရောက်သောအခါ ပုဂံဝန်ညောင်ဦး သူကြီးတို့နှင့် စစ်သားတို့ တဖန်ထပ်၍ အငြင်းပွါးကြပြန်ရာ၊ သည်ခါတွင် ဘုရင်မင်းမြတ်က အဆုံးအဖြတ်မပေးဘဲဘုံစံတုလွတ် ဆရာတော်အား အမှုနှင်းအပ်လိုက်၏။ ဆရာတော်သည် လည်းရွှေးစာတန်းများ အဆိုအမိန့်ကို စိစစ် လေ့လာ၍ စစ်သားကို နှိုင်စေဟု ၁၁၃၄ ခု၊ ကဆုန်လပြည့်ကျော် ၁၃ ရက်နေ့ ၁၅၀ အဆုံးအဖြတ်ပေးပြန်သည်။ ဗဒုံမင်း ၁၄၆ မင်းပြုသော် အထက်ဖြတ်စာရှိသည့်အတိုင်း ကျောက်စာရေးထိုး စေသည်ကား ရွှေစည်းခုံ ဝတ်မြေတွင်း၌ ဖြစ်ပေါ်သမျှသော အဖိုးအခွန် အပေါ် ဝန် အကောက်အစားတရားကွမ်းဘိုး ခိုးစစ်ရိုးမှု ဆိပ်တည်ပွဲကူးတို့ ဈေးဆိုင်ကန္ဒား အကောက်အစား များကို စစ်သားများကသာ စီရင်ကောက်သိမ်း၍ ဘုရားရင်မှာ ဆီမီးဝတ် သင်ပုတ် ဝတ် မပြတ်ပြုခါ ပြင်ဆင်ရန် ရှိသည်များကိုလည်း ပြင်ဆင်ရမည်ဆို၏။ ၁၅၁ ၁၂၀၅ ခုသာယာဝတီမင်း ရွှေစည်းခုံဘုရား၌ကျောက်စာ ထိုးသောအခါ ကျွန်သီးတော်အကြီး စစ်သားအမည်မှာ ဦးရွှေမောင် ဖြစ်၍ ၎င်း၏ သားမှာ မောင်ဘဲဖြစ်လေသည်။ ၁၅၂

Click Here To Continue Page

gold coloured rice ရွှေထမင်း
စိတ်စရီထမင်း

1 tray of assorted Burmese cakes မြန်မာမုန့်စုံ
1 dish of assorted Indian cakes ကုလားမုန့်စုံ
1 dish of mixed preserves ယိုစုံ
1 dish of pickles သနပ်
1 tray of 7 provisions စားနပ်ရမည့်ပွဲ[1]

We will leave out the head washing *sań: kram* သက်ြန် cermony which preceded all the earboring, headdressing, marriage ceremonies, etc. and its preparations as we have neither the time nor the space here for it.[2]

According to Maung Than a special house has to be built for the marriage ceremony in the compound of the princess's *wan*. The description of the house and its arrangement is as follows:

အိမ်တော်မှာ ၂ ထပ်လည်ပေါ်။ စမြင်းပါ ပွတ်လုံးလက်ရမ်း အမွမ်း ချင်ပိတ် အနီဝဲပျံ။ ၃ မျက်နှာ။ အနောက်ဆောင် စဘိုဆောင် အိမ်သာဆောင်ပါ ကောင်းမွန်စွာ ဆောက်လုပ်၍။ တိုင်ကို ရွှေဖျင်ဘဲ ရှန်နီမွမ်ရသည်။ အမိုးအတွင်းကို သရက်ထည် ကြက်သည်။ ကွန်းစင်တွင် မျက်နှာကြက် ကြာယပ်လှဇရွဲ ၂ ဆင့် ကြက်သည်။ ကွန်းစင်တွင်းကို ရွှေတင်းတိမ်ကာသည်။ တင်းတိမ်တွင် သလွန်ခင်းသည်။

On the couch သလွန် was spread the princess's mattress measuring 6 x 3 ½ feet on top of which was placed the prince's mattress. Between them was placed a viss of the best silver. On top was spread a bedsheet မွေးရာကြက် and two pillows? အုံး with pillow cases? အုံးလွမ်း

Around the wedding hall were planted banana and sugarcane while bunches of bananas, cocoanuts, betel nuts hung from the roof. Under the hall white sand was strewn aod a cow and calf of the same colour tied. Articles of daily use were arrayed at the cardinal points In the east placed on stands were a basket of white rice and a brazier? မီးမယ်ဖြူ, in the south-east an elephant goad, bows and arrow, in the

---

1 The varieties of rice and the above were from the pastry clerk? အဘွယ်အရာ စာရေး and clerk to the kitchen ပွဲစာရေး မြန်မာမဟာ မင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် ၁၀၃– ၅

2. For details see မြန်မာမဟာ မင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၁၀၆– ၁၇

south the *Mahāpinnai* မဟာပိန္နဲ icon, grindingstone with pestle ကျောက်ပျင် ကျောက်သား, in the south-west 2 elephant tusks, in the west a maid carrying gold and silver nuggets in madder dyed sacks နီပါးအိပ်, in the north west varieties of cooked rice and in the north seven water pots with flowers. In the centre of the hall were the *Piṭaka* on a stand.

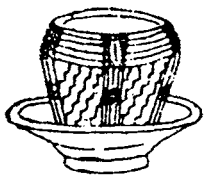

Rice and brazier?

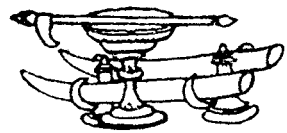

Elephant goad and tusks

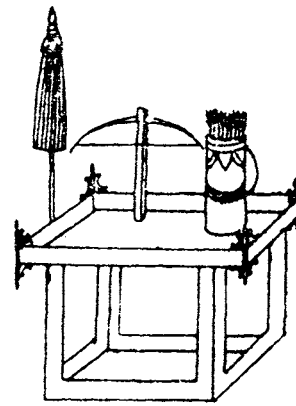

Umbrella, bow and quiver of arrows on a red stand

Mahāpinnai

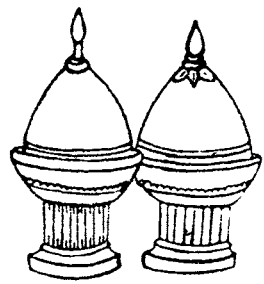

Food in covered trays

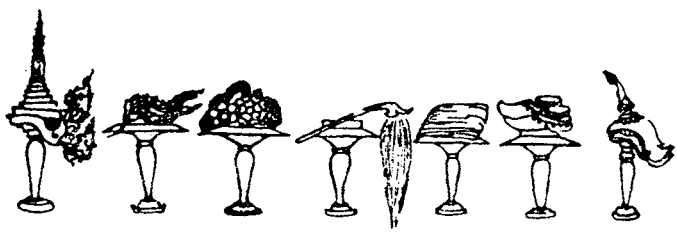

(a) *Makuta* crown (b) Ear tubes (c) *Calway* (d) Fly-whisk
(e) *Bhwai, phrū* scarf (f) Shoes (g) *Uggai* headdress

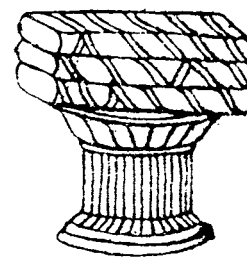

Piṭaka

Two *cakro tai* စင်္ကြာတဲ were built in the compounds of the prince and princess's *wan*. Here both the prince and princess had to wash their hair which was called *saṅ: kraṁ khoau* သင်္ကြန်ခေါ်

On the wedding day the prince left his *wan's* house on an elephant before the first *pahuir* ပဟိုရ် was struck. His retinue was as follows: two men carrying *suiṅ:* သိင်္ဃ canes, then offerings to the Three Gems and *paritta* ပရိတ် vessels carried by the

personal attendants. Then eighteen brahmans in two rows. Behind them two rows of pages carrying fans လုလင်စဉ်ယပ်နှင့်။ Then the *kyuin*: ကျိုင်း a kind of miniature sun-shade. The number of these and their quality depended on the rank of the prince. Then the prince's personal sword behind which was the prince himself on his elephant. Behind him were his attendants bearing his insignias of rank. Then came a number of the sons of various officials, after which were the prince's mounts in full harness. When the prince and his entourage reached the compound of the princess's *wan* they waited in the parlour of that official until the propitious moment.

A little while before the wedding ceremony the princess in all her finery escorted by six bridesmaids, relatives and elders left the *wan's* house and ascended the wedding hall. Soon the prince too went there and ascended by the east staircase. As soon as he was seen ascending the steps the attendants အဆောင်တော်မြဲ acting as door keepers shut the door and asked the prince why he was ascending the stairs. His chief steward အကြီးတော် answered for him that as the time being auspicious he had come to take possession of the marriage chambers. Then the door keepers said to the prince "Please ascend and take possesion of the building. May you live long and your glory be great and your stay here be quiet and prosperous" and opened the door. The prince then climbed the stairs and sat on the couch to the right of the bride.[1] The princess having changed was now wearing her white thamein.

The marriage ceremony began with the astrologers announcing that the propitious time was at hand. Then offerings were made to the Three Gems, guardians of the Religion, the parents and grandparents, the guardians of the capital, the palace and central spire. Then the verse beginning with *jayanto bodhiyāmule* ဇယန္တောဗောဓိယာမူလေ was recited.

The first business was ear-boring:two princesses who had been given the job pierced the ears of the bride. Then came the hairdressing. The princess's hair was combed with ivory, sandalwood, male and female combs ဘီးဘိုဘီးမ Then the hair was knotted. Next was the ceremony of headdress wearing. The princess had to put on seven head-dresses in turn and each time an invocation was made:

1. She had to wear the ruby studded *mrit phrū* and the words said were may she be as radiant as a nat—ဆံထုံးတော်မြိတ်ဖြူ နတ်တူတင့်မည်ဘုရား။
2. Then the *mrit cui*, with the invocation: may she be as good as a nat– ဆံထုံးတော်မြိတ်စို့နတ်သို့ကောင်းမည်ဘုရား။
3. Then the *mrit lwot* with the invocation she shall sit on the throne– ဆံထုံးတော်မြိတ်လွှတ် နန်းထွတ်စံမည် ဘုရား။

1. Maung Than: *op. cit.* P. 115

4. Then the *culañ;* with the words: may she receive great wealth–ဆံထုံးတော်စုလည်း-ပစ္စည်းရတနာများစွာ ရောက်မည် ဘုရား။
5. Then the *yakaṅ* with the words: that she may reign like a nat– ဆံထုံးတော်ရကင် နတ်သွင် စံမည် ဘုရား။
6. Then the *luṁ: taṅ* with the invocation: may she reign in the palace– ဆံထုံး တော်လုံးတင်- နန်းတွင် စံမည် ဘုရား။
7. Finally the *mrit rac* with the words: may she reign in a new palace ဆံထုံးတော် မြိတ်ရစ် နန်းသစ်စိုးမည်ဘုရား။

After this a white curtain was drawn round the couch and the princess changed from the white thamein to one of ornate gold decorated profusely. She also draped over her shoulders a stole gorgeously wrought with pearls. beads and gold tassels. The curtain was then removed and she sat on the left of the prinee.[1]

The marriage ceremony now began. An *atwaṅ:wan* and his wife or sometimes two officers, sometimes two ladies, brought a bolt of muslin ခါသာ and wound it round the prince and princess reciting the while that they may like the banker's daughter *Visakhā* ဝိသာခါ be rich in children, slaves and retinue. The prince's right hand was placed over that of the princess's,[2] water from the prince's bowl was poured into that of the princess. Then the prince's zodiac decorated silver bowl ဆယ့်နှစ်ရာသီ ငွေဘလား was placed on top of the same of the princess's and the water from the princess's gold bowl was poured over the two hands into the silver bowls.

---

1. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၄၇– ၉

A prince appears to have had his ears bored and hair dressed into a knot သျှောင်ထုံး at a rather tender age and not just before marriage as in the case of a princess. The ceremony was carried out in the Byedaik. In the course of it he had to eat a meal where he was fed seven mouthfuls of rice with seven invocations similar to that of the wedding ceremony. He was also given estates and insignias of rank and retinue. For details see ပုသိန်မြို့စား မင်းရဲမြတ်စော– လိုင်မြို့စား မင်းရဲမြတ်စွာ ကောလင်းမြို့စား မောင်ရွှေအပ် ကလေးမြို့စား မောင်ဘည့် တို့ ၄ ပါးကို နားထွင်း မင်္ဂလာစာတမ်း National Lihrary 1951 (10) ၉ ကြောင်းပေ ဌိကျော– ဌံကျော

2. On 6 waning of Tapodwe 1171 (25 Jan. 1810) Bodawpaya passed an order read by *nakhaṁ camroṅmhū:* နာခံစမြောင်မှူး *Bhaya kyoauthaṅ* ဘယကျော်ထင်။ The gist of the order was hitherto in marriage ceremonies the right hand of the bride was placed underneath that of the groom. According to the *pure hajdarapaṇ* ပုရေဟင်ဒရပဏ် the groom's right hand should be placed under that of the bride because he was the supplicant အလျှုခံ ကျား။ မြန်မာပင်း အုပ်ချုပ်ပုံစာတမ်း အတွဲ ၃၊ စာမျက်နှာ ၁၃၈ So far I have not come across such an instance.

မင်းသမီးလက်ယာ လက်ထက်။ မင်းသားလက်ယာကို ထပ်စေ၍။ မင်းသား လက်ဆေးတော်ရေ။ ရွှေဘလားကရေကို။ မင်းသမီး လက်တော်ဆေးရေ ရွှေဘလားတွင် ထည့်၍။ မင်းသမီး လက်ဆေးရေခံ၊ ငွေဖလား ၁၂ ရာသိတွင်။ မင်းသား လက်ဆေးရေခံ ငွေဘလား ၁၂ ရာသီထပ်၍ လက်ဆေးရမည်။[1]

While the hand washing was done an officer invoked that the prince and princess's lives may be as cool i. e. as placid as this water and that they may be free from all dangers and live to be over a hundred years.

An officer and wife then brought in the food prepared for the marriage repast in trays. These usually contained varieties of meat and fish dishes e.g. အမဲကြော်၊ အမဲပေါင်း၊ အမဲချက်၊ အမဲကင်၊ အမဲချဉ်၊ အမဲလက်သုပ်၊ အမဲရွှေကြော်၊ ငါးကြော်၊ ငါးပေါင်း၊ ငါးစိမ်းပေါင်း၊ ငါးချဉ်းချက်၊ ငါးတစ်ကြော်၊ ငါးဆုပ်ကြော်၊ ငါးဆပ်ချဉ်းချက်။

From them a leaf platter ဖက်ခွက် **was taken and some placed in it and put on the** *bkutcā: cā: pwai* ဘုတ်စားစားပွဲ **i.e offerings to the devils. Then rice from the prince's plate was put into that of the princess's plate. Fourteen balls of rice were made in each of which was placed a pod of garlic and a pepper corn. The prince and princess were fed seven each. With each mouthful one of the seven following invocations were made one after the other**

1. **Rice that will enable you to live over a hundred years** သက်တော် ရာကျော် ရှည်မည့် ထမင်းပါ ဘုရား။
2. **Rice that will help to make your glory great** ဘုန်းတော်ကြီးတော်မူမည့် ထမင်းပါ ဘုရား။
3. **This rice will free you from the 96 ills** ကိုးဆယ့်ခြောက်ပါး အနာရောဂါကင်းငြိမ်းမည့် ထမင်းပါ ဘုရား။
4. **This rice will increase your prosperity and posterity** စည်းစိမ်သားမြေး အခြေအရံနှင့် ပြည့်စုံမည့် ထမင်းပါ ဘုရား။
5. **This rice will give you a plentiful progeny** သားတော်မြေးတော်နှင့် ပြည့်စုံမည့် ထမင်း ဘုရား။
6. **This rice will enable you to be of service to your parents** မယ်တော်ဘုရား ခမည်းတော်ဘုရား အမှုတော်ကို ဆောင်ရွက်နိုင်မည့် ထမင်း ဘုရား။
7. **This rice will help you to serve your subjects and increase their welfare** ပြည်သူ ပြည်သားတို့ စီးပွားကို ဆောင်ရွက်နိုင်မည့် ထမင်း ဘုရား။

Then the prince was given seven mouthfuls of soup. The princess was then given seven mouthfuls of rice with the above invocations and then the soup. After this the prince and princess ate from a common plate the marriage repast. When they finished the prince's hand was placed on top of the princess's and were then washed together as before the meal. All the while an officer invoked.

---

1 မြန်မာမဟာဒမ်္မလာပင်းခမ်းတော် ဇာတ်ကိုကြည့်ပါ။

May the prince and princess be as placid as this water. May they live over a century and their glory be great. May the wealth of their descendants and subjects be ever waxing and they be able to serve them.

ဘန်းကြီး၍ သက်တော် ရာကျော်ပတ်လုံး ရှည်တော်မူလျက်။ မင်းနှစ်ပါးတို့ ငြိမ်ဝပ်ချမ်းသာစွာ။ ကိုယ်တော်၏ အစီးအပွား သားတော်အစဉ်။ မြေးတော်အဆက်စီးပွား။ ပြည်သူတကာတို့ အစီးအပွားကို ရွက်ဆောင်နိုင်၍ တနေ့တပါး တိုးတက်ခိုင်ဖြီး ကြီးမြင့် မြတ်တော်မူသည်။ ဤရေကဲ့သို့ ငြိမ်းတော်မူမည်ဘုရား။

After this the wash stands, basins and bowls were removed. Then a *samtoau chan* သံတော်ဆင့် read out the long lists of presents from the king, queens, officials, etc. Then the brahmans recited mantras and offered the flowers which were placed in gold bowls on gold salvers ကလပ် by the attendants အဆောင်တော်မြဲ and handed over to the *samtoauchan*, သံတော်ဆင့် who offered it respectfully to the prince and princess. Then the queens with their retinue, the princesses, and officials left in order of precedence. Thus the wedding was brought to a close.[1]

The Installation of the Crown Prince

The next ceremony of importance was the investiture of the Crown Prince. We have an account of the ceremony from Bodawpaya's time, in 1783, when he made Bagyidaw's father Crown Prince.

As usual the first requisite was the offerings to the Three Gems, guardian spirits, etc. The ceremony of installation was carried out at the Byèdaik. Early that day the seating plan was arranged. A bamboo mat was placed for the prince in the front part of the Byedaik. At a little distance from him, on the east, were the four *wankrī*: ဝန်ကြီး ministers in a row. Behind them were the *coaubhwā: kri: ṅok ne* စော်ဘွားကြီး နောက်နေ the high officials and *wanthok* ဝန်ထောက်၊ On the west side of the room between the double railings were the prince-commanders of the horse မြင်းမှူး မင်းသား the high officials မှူးကြီးမတ်ကြီး and *atwaṅ:wan* အတွင်းဝန် The lesser officers too were seated in their respective positions on a slightly lower platfrom. One *pro, krī: mhū* ပြော့ကြီးမှူး and a *camroṅ mhū:* စမြောင်မှူး were given the duty of seeing that everybody sat in their proper places.

The Crown Prince came from his residence in his palanquin ဝေါပလာ with his retinue. He entered by the *Rwe: toauyū* Gate ရွှေးတော်ယူတံခါး and descended from his palanquin at the stand ဝေါတော်ယှဉ် In front of the litter were the four red *kyuin:* with gold tops and red handles အထွတ်ရွှေကျိုင်းအုံအနီ အရိုးနီ He then walked to the Byèdaik and sat in his appointed place. His two personal attendants were seated a short distance from him. Behind them were the Prince's *wan* ဝန် and *atwaṅ: wan*

1. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၇၉– ၅၁ မောင်သန်း *op. cit.* pp. 115– 17

အတွင်းဝန် In front of the Prince were spread his insignias of rank – betel container ကွံးခွက် teapot လဘက်အိုး etc.

When the auspicious moment drew nigh the king left his apartment and walked along the path covered with mats surrounded by his courtiers. He entered the Byedaik by the great north entrance? မြောက်ပြတင်းကြီး and took his place on the divan. It is as well to state here that the Byèdaik was of two levels and the king was stationed on the higher level which was separated from the rest by a railing of turned wood. As soon as the king was seated the appointed *saṁtoauchaṅ*, သံတော်ဆင့် came down the north stairs, kneeled and shikoed the Crown Prince and said:

> The most glorious King, the Lord of life orders that you shall be appointed Crown Prince and that *Wankrī*: *Satui*: *mahāsīhasū* will read out your investiture order and then give it to you.
>
> ဘုန်းတော်အလွန်ကြီးမြတ်တော်မူလှသော အသျှင် ဘဝအရှင် မင်းတရားကြီးဘုရား အမိန့်တော်ရှိသည်–မောင်ကို အိမ်ရှေ့နှင်းတော်မူမည် စာကို ဝန်ကြီး သတိုးမဟာ သီဟသူဘတ်၍ လျှောက်ပြီးလျှင်။ မောင်ကိုအပ်။

So saying he handed the order written on *parapuik* ပုရပိုက် between lacquered boards to the *wan krī*: who came forward to receive it. This was done only after shikoing the Prince. The *saṁtoauchan*, သံတော်ဆင့် after shikoing the deed of gifts on a *parapuik* between lacquered boards said to the Prince.

> The most glorious king, Lord of life orders that you be made Crown Prince. The deed of gifts is to be read by *wanthok Nemyui*: *sīhasūra*, who on finishing will hand it to your *wan*.
>
> ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော် မူလှသော အသျှင် ဘဝရှင် မင်းတရားကြီး၊ အမိန့်တော်ရှိသည်။ မောင့်ကို အိမ်ရှေ့နှင်းတော်မူသည်။ လက်ဘွဲ့စာကို။ဝန်ထောက်နေမျိုးသီဟသူရ ဘတ်၍ လျှောက်ပြီးလျှင်။ မောင့်ဝန်ကိုအပ်[2]

Thus saying he handed it over to the *wanthok* who came forward to take it making an obesiance to the Prince and sat behind the *wankrī*:

The *wankrī*; then read out the investiture order. An extract will be given below:

> My son also is fit to share the great prosperity with me. In the future that sons may in succession (and) grandsons in succession be born of the king on the throne and for ever work for the weal of the Religion and the subjects

---

1. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၃၄-၅
2. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၃၅

and be an object of reverence to the people (I hereby) in accordance with my temporal and spiritual duties at this auspicious moment, with the insignias of rank, riches, horses, elephants and retinue make you Crown Prince.

ငါ့သားတော်သည်လည်း ကြီးမြတ်သော အကျိုးစီးပွားကို ငါနှင့်ညီ၍ ဆောင်ထိုက်သူ ဖြစ်သည်။ ရှေးကိုလည်း – သားတော်အစဉ် – မြေးတော်အဆက်တို့သည်။ နန်းထက်နှင်နှင့် – ဧကရာဇ်မင်းသာဖြစ်၍။ သာသနာတော်စီးပွား – ပြည်သူလူတကာတို့ စီးပွားမြင့်ရှည်စွာ ဆောင်ရွက်နိုင်စေကြောင်း – များစွာသော တိုင်းနိုင်ငံတော်နှိုက် ပြည်သူလူတကာတို့ စီးပွားမြင့်ရှည်စွာဆောင်ရွက်နိုင်စေကြောင်း များစွာသော တိုင်းနိုင်ငံတော်နှိုက် ပြည်သူလူတကာတို့၏ ကိုးကွယ်ရာဖြစ်စိမ့်သောငှာ။ မမ္မဝတ်–ရာဇဝတ်–လောကဝတ်နှင့်အညီ။ သားတော်မြတ်ကို။ အိမ်ရှေမင်းတို့၏ အဆောင်အရွက်။ ရတနာမြင်း–ဆင်–သင်းပင်း အခြံအရံနှင့်တကွ အိမ်ရှေနှင်းတော်မူသည်။[1]

After reading it the *wankrī*: handed over the *parapuik* to the Crown Prince who took and put it in his betel container စားတော်ကွမ်းခွက် Note the use of the betel container as a document case.

The appointed *wanthok* now read the deed of gifts.

The most glorious king, Lord of life at this propitious moment appoints the Crown Prince. Ten young male elephants, ten female elephants, ten horses. *wan, atwaṅ*: *wan* အတွင်းဝန် *waṅ*: *mhū*: ဝင်းမှူး *anokwan* အနောက်ဝန် *nā*: *khaṁ* နားခံ *cāre*: *krī*: စာရေးကြီး *saṁ chaṅ*, သံဆင့် *saṁ khaṁ* သံခံ elephantry ဆင်သည် swordsmen ဒါးလိုက် servers of water and betel ကွံးရေကိုင် men – in – waiting အဆောင်တော်မြဲ pages လူပျို attendants အထိန်းအချီ cavalry မြင်းစု special force? သွေးသောက်စု Ywan soldiers ယွန်းစု artillery အမြောက်စု fusiliers သေနတ်စု bodyguard ကိုယ်ရံ guards? လက်ကိုင် lancers with shields? ရွှေကာ ရွှေဒိုင်း ရွှေလွှား ရွှေလှံ။ cannon, guns, vanguard ရွှေတော်ပြေး artisans ပညာသည် gold and silver bullion? ရွှေသတိငွေသတိ bolts of fabric and textiles, slaves and household servants, and fiefs, are given as gifts.

Having read out the above the *wanthok* after an obesiance handed over the *parapuik* to the Crown Prince's *wan*.

Now the *nā khaṁ pro*, *krī*: *mhū*: နာခံပြော့ကြီးမှူး officer of ceremonies? left his place and went to the front near the Prince. After shikoing he read out the appointment order of the two *Imrhe*, *wan* အိမ်ရှေဝန် The men appointed *Lakyā wesoau* လက်ယာဝေသော် and *Sīrijeyacañsū* သိရိဇေယစည်သူ too had to come forward and listen. The missive said they were thus raised because they were well

---

[1] မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၃၅

versed in both ecclesiastical and secular matters. In the course of their duties they were to act justly and honestly. They were to have jurisdiction over everything pertaining to the Crown Prince from his elephantry, cavalry, revenues, granaries to bodyguards, personal attendants, pages, slaves etc. If the Prince had any business with the Hluttaw they were to act for him. The text of the appointment order in full was

ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော် မူလှသော အသျှင်ဘဝရှင် မင်းတရားကြီးဘုရား အမိန့်တော်ရှိသည်။လက်ယာဝေသော်။နေမျိုးသိရိဇေယစည်သူတို့ကို။မောင်အိမ်ရှေမင်း ဝန် ခန့်တော်မူသည်။ သို့ခန့်တော်မူကြောင်းလည်း၊ ငါအရှင် ကောဇင်မင်းမြတ် အကျိုးစီးပွားတော်များမည့်အကြောင်း။ မောင်အိမ်ရှေမင်း စီးပွားများမည့်အကြောင်း ကို ကြိုးစားအားထုတ် စီရင်ထမ်းရွက်မည်။ ယုံမှတ်သတိထားတော်မူ၍။ ဝန်ခန့်တော် မူသည်။ မင်းမှုမင်းခင်းရှိသည်များကို။ ရှေးဘေးလောင်းတော် ဘိုးလောင်းတော် မင်းတရားကြီး လက်ထက်တော်ကသည်-ရှေလက်ထက်တော်တိုင်။ ထုံးစံအစဉ်အတိုင်း မလစ်မဟင်း မကြွင်းမကျန်ရအောင်။ ကျေးငှူးသစ္စာတော်မြတ်-၂ပါးနှင့်အညီ။ ဓမ္မဝတ် ရာဇဝတ် လောကဝတ်ကို။ ကျွမ်းသိနားလည် ယုံမှတ်တော်မူသည်။ ကျွန်တော်မျိုး ဖြစ်၍ အချွေပ်အကိုင် ခန့်တော်မူသည်။ ဆန္ဒာ-ဒေါသာ-ဘယာ-မောဟာ-ဂတိသို့ မလိုက်။ ဟုတ်မှန်တော်တည့် ဖြောင့်မှတ်စွာစီရင်။ ကိုယ်ရံတော်မှစ၍။ ဆင်တော် မြင်းတော်။ တိုက်တော်-ကျီတော်-ကြွတော်။ အမြောက် သေနတ်ကိရိယာ။ ဝေါ-ကျိုင်း-အဆောင်တော်-ထားလိုက်-ဆင်သည်ကွမ်းရေကိုင်-ရွှေဝန်းကျင်-အဆောင်မြဲ လူပျိုတော်-ထမ်းစည် - သွေ့ဝံစု - မြင်းစု-လမိုင်း - အရွှေအစေ- မောင်အိမ်ရှေမင်းနှင့် စပ်ဆိုင်သမျှ-အလုံးစုံမျိုးကို။ မလစ်ဟင်း မကြွင်းမကျန်ရ။ ကျွန်တော်မျိုးတို့တွင်။ တရားစကားရှိသည်ကိုလည်း။ ကြီးသည့်စကားကိုငယ်အောင်။ ငယ်သည့်စကားကို ပပျောက်အောင်။ ဂတိကိုမလိုက်။ တော်တည့်ဖြောင့်မတ်အောင်စီရင်။ လွှတ်တော် ရုံးတော်သို့ လျှောက်ထားရန်ရှိသည်ကိုလည်း။ မောင်အိမ်ရှေမင်း။ ဝန်တို့ကတက်၍ အစီရင်ခံရမည်။

The appointment order of the Crown Prince's *atwan wan Nemyui cansukyoau than* နေမျိုးစည်သူကျော်ထင် and *Rhweton noauratha* ရွှေတောင်နော်ရထာ was read next. Their duties were to look after the Prince's public and private affairs and especially supervise the people in daily attendance on him. If any among the Prince's following was deserving of merit they were to tell him of it that he may reward them according to their desserts. What was needful for the Crown Prince to know must be reported to him. If people wished to have business with the Crown Prince it was through them, so also if the Crown Prince had business with the palace it was through his *atwan wan* to the king's *atwan wan* that it should be done. Their most important duty was to supervise the night watches and gentlemen of the bed chamber The appointment order in full was

---

1. မြန်မာမဟာဗန်္ဓုလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၃၇-၈

ဘုန်းတော် အလွန်ကြီးမြတ်တော် မူလှသော။ အသျှင်ဘဝရှင် မင်းတရားကြီးဘုရား အမိန့်တော်ရှိသည်။ နေမျိုးစည်သူကျော်ထင်။ ရွှေတောင် နော်ရထာတို့ကို။ မောင်အိမ်ရွှေမင်းအတွင်းဝန် ခန့်တော်မူသည်။ သို့ခန့်တော်မူကြောင်းလည်း။ ငါအသျှင် ကေရာဇ်မင်းမြတ် အကျိုးစီးပွားတော်များမည့်အကြောင်း။ မောင်အိမ်ရွှေမင်း အကျိုးစီးပွားလည်းများမည့်အကြောင်း။ အမှုကို ကြိုးစားအားထုတ်ထမ်းရွက်မည့်သူ ယုံမှတ်သနားတော်မူ၍။ အတွင်းဝန်ခန့်တော်မူသည်။ မင်းမှုမင်းခင်း အတွင်းပြင်ရှိသည့်အရာများကို။ ရှေးဘေးလောင်းတော် ဘိုးလောင်းတော် ကေရာဇ်မင်းမြတ် လက်ထက်တော်ကသည်။ ငါ့ လက်ထက်တော်တိုင်။ အစဉ် ထုံးစံရှိသည့်အတိုင်း။ မလစ်မဟင်း မကြွင်းမကျန်ရ။ ကျေးဇူးသစ္စာတော်မြတ် –၂ ပါးရှိသည်နှင့်အညီ။ ဓမ္မဝတ် ရှစ်ဝတ် လောကဝတ်ကို သိမြင်ကျွမ်းကျင် နားလည်သည့်အတိုင်း။ ဆန္ဒာ–ဒေါသာ–ဘယာ–မောဟာ–ဂတိသို့မလိုက်။ တော်တည့်မတ်စွာ ရတနာရွှေတွေ–ငွေတွေ–အုပ်မျိုး–ထည်မျိုး။ ခရာ–တံပိုး။ အဆောင်အယောင်။ ဝေါ–ကျိုင်း–ရွှေတောင်ပြေးမှူး–ဝေါမှူး လစဉ် – အတွင်းမှူးနှင့် စပ်ဆိုင်သမျှကို။ မယိုမယွင်းရအောင် ဆင့်ဆို စီရင်၍။ အဆောင်တော်မြဲမှစ၍။ အမှုထမ်းကျွန်တော်မျိုးတို့ အမှုတော်ကို ထမ်းကုန်နိုင်အောင်။ ကျေးရွာတန်လျှင် ကျေးရွာ၊ အုပ်မျိုး ထည်မျိုးတန်လျှင် အုပ်မျိုး ထည်မျိုး–ကြေးငွေတန်လျှင်–ကြေးငွေ။ အရာအထူး ခြီးမြှောက်တန်လျှင် ခြီးမြှောက်သင့်ကြောင်းနှင့်။ မောင်အိမ်ရွှေမင်းမှာ ပြသလျှောက်ထား၍။ သံတော်ဦးတင်သင့်သည့် အရာကို တင်ရမည်။ မောင်အိမ်ရွှေမင်းတွင်–ဆင့်ကဲ။ ထုတ်ပြန်ရန်ရှိသည်များကိုလည်း။ လုံလဝိရိယထုတ်၍ လျှောက်ထားပြန်ဆို။ မောင်အိမ်ရွှေမင်းက လျှောက်ထားရန်ရှိသည်ကိုလည်း။ အတွင်းဝန်တို့ကို အတွင်းတော်သို့ဝင်၍။ အတွင်းဝန်တို့မှ–ဆင့်ကဲ လျှောက်ဆိုတန်သည် အရာအကို။ ဆင့်ကဲ လျှောက်ဆိုရမည်။ မောင်အိမ်ရွှေမင်းတွင်။ နေ့ဝင်–ညဝင်–အိပ်လှည့်–အိပ်ဘန်မြဲစွဲ ရသူတို့ကို အိပ်လှည့် အိပ်ဘန် ညီညွတ်အောင် ဝင်ထွက်မြဲစွဲစေရမည့်အကြောင်းနှင့် နှိုးဆော်စီရင်။ ။

Then the other appointments were read one after the other. It is a long and tedious list but it is necessary because it shows that the Crown Prince was given a kingly estate and retinue which differed from the sovereign only in size. They were the *wan: mhū:* ဝင်းမှူး captains?, *anok wan* အနောက်ဝန် officer in charge of the ladies, the *nā kham* နာခံ *cāre krī:* စာရေးကြီး Burmese *sam kham* သံခံ Shan *sam khan* Ywan *samkhan atwan: sam chan,* အတွင်းသံဆင့် *anok wan cāre:* အနောက်ဝန်စာရေး *chan mhū:* ဆင်မှူး officer in charge of the elephants, *chan cā khyī* ဆင်စာချီ clerk to the above, *womhū:* ဝေါမှူး officer in charge of the palanquin bearers, *cā: toaukai* စားတော်ကဲ chefs, *kyī cui* ကျီစိုး officer in charge of the granary, *kyī cāre:* ကျီစာရေး clerk to the above, *rhe toaupre: mhū:* ရွှေတောင်ပြေးမှူး officer of the vanguard, *lak chon yū mhū:*

---

၁. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၃၈ · ၉

လက်ဆောင်ယူမှူး officer in charge of gifts received, *lak choṅ yū cāre:* လက်ဆောင်ယူစာရေး clerk to the above, *mraṅ: cāre:* မြင်းစာရေး clerk to the cavalry, *lak nak tuikcui:* လက်နက်တိုက်စိုး officer in charge of the arsenal, *pan: pwat tuik cui:* ပန်းပွတ်တိုက်စိုး officer in charge of the turners, *pan: pwat tuikcāre:* ပန်းပွတ်တိုက်စာရေး clerk to the above, *asuṁ: tuik cāre:* အသုံးတိုက်စာရေး clerk in charge of petty cash?, *mraṅ: mhū* မြင်းမှူး commander of the horse, *mran: cākhyī* မြင်းစာချီ clerk to the above, *kywan toau khaṁ cāre:* ကျွန်တော်ခံစာရေး clerk of the muster rolls? *swe: sok cāre:* သွေးသောက်စာရေး sergeant clerk? *ṅwe khwan cāre:* ငွေခွန်စာရေး clerk of the revenue in silver, *lamuiṅ: cāre:* လမိုင်းစာရေး clerk for the royal estates? *ywan: cu cāre:* ယွန်းစုစာရေး clerk for the Ywan contingent, *nok toau pā mraṅ: cāre:* နောက်တော်ပါ မြင်းစာရေး clerk of the household cavalry, *pan: bhai cāre:* ပန်းဘဲစာရေး clerk in charge of the blacksmiths, *kyuiṅ. swe sok kri:* ကျိုင်းသွေးသောက်ကြီး chief of the *kyuiṅ:* bearers, *asaṁ cāre:* အသည်စာရေး clerk in charge of the *asaṁ* i. e. free men who were generally not liable for military service, *amrok cāre* အမြောက်စာရေး clerk to the artillery, *duiṅ: cāre:* ဒိုင်းစာရေး clerk to the shield bearers, and *lak suṁ: toau thā:* လက်သုံးတော်ထား bearers of the personal sword.

In addition to the above the King gave the Crown Prince the following retinue:

30 servers of water and betel ကုံးရေကိုင်
20 guards? with dahs ထားလိုက်
8 gentlemen of the *Paritnāchakchoṅ* ပရိတ်နာဆက်ဆောင် chamber where *paritta* was recited
34 gentlemen of the Airy Chamber လေသာဆောင်
59 gentlemen of the antechamber လျှောင်းတော်ဦးမြဲ
35 personal attendants ဝန်းကျင်မြဲ
25 water servers ရေစင်မြဲ
30 medicine servers ဆေးတိုက်မြဲ
23 elephant men ဆင်သည်တော်

Except for the elephant men the remainder were sons of *amat.*[1] From the above it will be evident that a prince on being created the Crown Prince became in fact the Second King with all the splendour and staff requisite to the position.

---

1. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၄၁

After all these appointment orders were read the king left the Byèdaik. A few moments after his departure the Prince's servers of water and betel came and took away his betel container in which, as we have seen, the Crown Prince's investiture order had been placed. Then two gentlemen-in-waiting approached and helped the Prince to rise and leave. After him left the *wankrī*: then the *wanthok* then the rest in order of precedence.

The Crown Prince on leaving the Byèdaik got into his palanquin ဝေါ and with his full suite and others made a royal progress to the Palace of the Heir Apparent. The processional pageant was an imposing one but we are unfortunately pressed for time and cannot give a description of it.[1] When the *Uparājā* reached his new palace he may not go in at once but must wait in his palanquin at the palanquin rest a little east of the east staricase of the antechamber. The phrase describing this wait in Burmese is excellent and worth quoting. ခဏ ညောင်းတော်မူရသည် At the auspicious moment he went up and took possession of his palace. This is completed by a marriage ceremony with the princess who would be the Heir Apparent's Queen

With regard to Kanaung's installation as Crown Prince during Mindon's reign I have not come across documents relating to it. The *Konbaungzet* (p.1346) has a paragraph on the event. It said: In 1853 the Heir Apparent's palace with its quarters was completed. On Monday 11 July 1853 according to the usages of former times, when king's sons or brother's were made Crown Prince, Kanaung was made Heir Apparent with the title of *Sīripawaramahāsudhammarājā*. He was also given the insignias of rank, elephants, horses, slaves and the towns to Tapayin, Taungdwingyi Pyinsala Ngamyo and Sale. The following officers too were appointed for him. Crown Prince's *wan* အိမ်ရှေ့ဝန် Crown Prince's *atwan*: *wan* အတွင်းဝန် captains of the guard ဝင်းမှူး officer of the Scraglio အနောက်ဝန် chief clerk စာရေးကြီး secretaries နားခံသံခံသံဆင့် The Prince and his affianced bride left the Palace in their respective palanquins for the Crown Prince's palace and at the auspicious moment took possession of it. Then at the auspicious moment the Prince was wedded to his half sister *Sīrisumirat cwāratanādewī* သီရိသုမြတ်စွာ ရတနာဒေဝီ the Princess of Hlaing, the daughter of Tharawaddy's West Queen.[2]

---

1 For details see မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၄၂-၄

2 For an example of the king's orders to the Hluttaw on the investiture of the Heir Apparent see Taw Sein Ko *Selections from the Records of the Hluttaw* pp 1-2 "Royal Order of King Mindon appointing Prince Thibaw to be Einshemun

Coronation—Abhiseka

We now come to the most important court ceremony of all—the *rājabhisik*[1] ရာဇာဘိသိက် coronation. We shall be using the abridged report of Mindon's coronation in the မြန်မာမဟာဝမ်းလာမင်းခမ်းတော် (pp. 19–28) as our source as the other reports are too long for this purpose. On 14 May 1857, Mindon had an *abhiseka* ceremony. It was Thursday the 7 Waning of Kason and we find that Kason happens to be the usual time for such a ceremony. According to some authorities the *abhiseka* was held in Kason because the Buddha was born and attained Buddhahood on the fullmoon of Kason. Others say that the *abhiseka* was celebrated in Kason because it had to be done at the conjunction of the moon with *Visakhā*.[2]

We have seen that every ceremony at court was preceded by perparations whose elaborateness depended on the importance of the ceremony. The coronation ceremony being the most important function the preliminaries naturally exceeded that of all the others.

The first requisite was to build three new pavillions. The timber, bamboo, and anes required had to be provided by the *asañ* အသည် Then the site of the pavillions had to be ploughed up thrice. Once by bankers' sons *sūthe: sā:* သူဌေးသား: wearing ellow clothes, secondly by rich men's sons *sū krway sā:* သူကြွယ်သား: dressed in red with silver farrows and lastly by farmers' sons *toṅ sū kri: sā:* တောင်သူကြီးသား: wearing green clothes with iron farrows. The ceremonial ploughing had to be done with bulls and not by oxen as usual. After the earth had been turned up it had

---

The Burmese had more than one kind of *bhisik*. For instance there were the

a) *muddhābhisik* မုဒ္ဓါဘိသိက် annointing of the head
b) *mahesībhiseka* မဟေသီဘိသေက the coronation of the Chief Queen
c) *uparājābhiseka* ဥပရာဇာဘိသေက the installation of the Crown Prince
d) *jeyyabhiseka* ဇေယျာဘိသေက in order to win victories
e) *maṅgalā bhisekā* မင်္ဂလာဘိသေက held to celebrate the possession of white elephants
f) *sīriyabhiseka* သီရိယဘိသေက to renew one's glory
g) *āyudigha bhiseka* အာယုဒီဃဘိသေက consecration to gain long life
h) *mahā bhiseka* မဟာဘိသေက celebrated to increase prosperity
i) *sakalābhiseka* သကလာဘိသေက held to ensure peace in the Empire

Of these the *rājabhiseka* ရာဇာဘိသေက which may be synonamous with မုဒ္ဓါဘိသိက် *muddhābhisik* was to be held 5 years after accession. *mahābhisekā* 7 years after accession, *jeyyabhiseka* 9 years after accession, *sakalabhiseka* 12 years after accession, while *sīriyabhiseka* and *āyudighabhiseka* were to be celebrated from time to time ရာဇသေဝကဒီပနီကျမ်း စာမျက်နှာ ၁၉ See also ဧရွန်ဦးဆုံးဝေါဟာရပုအဘိဓာန် ဘဝဗိဒ် ၎ဂ

2. ရာဇသေဝကဒီပနီကျမ်း စာမျက်နှာ ၂၀ ။

to be sprinkled thoroughly with milk, then cowdung, then with grain – barley မုယော sessamum, cotton, millet, peas and paddy. Then the area was enclosed by a fence called *doṅ khraṁ* ဒေါင်းခြံ

Various offerings had to be made to the gods. The sacrificial brahmans ဟုံးနတ်ပုဏ္ဏားး had to place *Candī* စန္ဒီ *Parameśvara* ပရမေသွာ and Vishnu ဗိသ္ဏုး on carts or chariots and perhaps parade them. Mantras from the *Rājamattam* work ရာဇမတ္တမ်ကျမ်း had to be recited. Then one chapter of *saṅghā* and twelve brahmans recited *sutta* and *paritta* e. g. that beginning with *bhūmicāla* ဘူမိစာလ called the eight victories, the *maṅgalā sutta paritta* မင်္ဂလာသုတ်ပရိတ် *ratana sutta paritta* ရတနာသုတ်ပရိတ် etc. The *kammawā* or ordination service too was recited. Finally the sacrifical brahmans recited the *Shyindabhummicāla* သျှိန္ဒဘူမိစာလ verse full of propitiousness and sounded the conch. The timber, bamboo and cane for building the pavillions were sprinkled with consecrated water from the *paritta* vessels and the conch shells

The initial ceremony was that of marking the site af buildings. Four hereditary brahman astrologers and 108 brahmans versed in the astrological arts wearing white apparel waited for the propitious moment for staking the site ပန္နက်ခ့ျ The actual staking was done by sailors သဘော်သား: wearing brown raiment with gold stakes, *paritta* reciting brahmans dressed in red with silver stakes and peasants *laysūkrī* လယ်သူကြီး: in green apparel with iron stakes. At the auspicious conjunction of the planets seven guns were fired seven times, and gongs, cymbals ခွက်ခွင်: drums and conches were sounded simultaneously. All the staking was done simultanously.

The three pavillions were:

1. *Sīhāsana* သီဟာသန Lion Seat, which was draped in white and attended by *paritta* reciting brahmans
2. *Gajāsana* ဂဇာသန Elephant Seat decorated in red with sailors in attendance
3. *Morāsana* မောရာသန Peacock Seat decked in brown looked after by *asaṅ*

These pavillions were built and covered by the *asaṅ* class

The next stage was the carrying of water for the *abhiseka*. When the time was auspicious eight princesses of high lineage with gold pots, eight daughters of hereditary consecration brahmans ဘိသိက်မင်္ဂလာပုဏ္ဏားး with siver pots, eight *amat* daughters of a long line of officers with earthern pots, eight daughters of hereditary bankers သူဌေး: with brass pots and eight daughters of hereditary rich men သူကြွယ် with iron pots in all their finery together with eight consecration brahmans. *sāsanāpuiṅ* သာသနာပိုင် four *cakravatin* စကြဝတေး: eight *amat;* eight bankers, eight rich men, eight farmers and eight heads of *saṅ:* သင်း: associations accompanied by music went to the river. The water had to be taken from midstream thus the princesses embarked on a *nhakchaṅ* ငှက်ဆင် Roc? boat, the brahman daughters in a *rhwe loṅ lhe*

ရွှေလောင်းလှေ golden boat, the *amat* daughters in a *lwan: kraṅ* လွန်းကြင် boat, the bankers' daughters in a *bā: mai*, ဗားမဲ့ boat, the richmen's daughters in a crocodile boat, the consecration brahmans in an *ā: tak* အားတက် and the heads of associations သင်းမှူး in a *sare* သရေ glory? boat. When these boats left the shore seven muskets were fired thrice, the sacrificial brahmans blew their conches and the harpist brahmans played on their instruments.

Some men of ferocious aspect were dressed up as *bhilū:* ဘီလူး guardians of the river. When the water carriers arrived they had to bark out thrice sharply: "Why do you all come". The *purohita* replied: "According to tradition, as in the case of his forbears, the King intends to hold an *abhiseka* ceremony. Thus have we come to draw water" Then the *bhilū:* question: "Will he work for the weal of the Religion, the *Saṅghā* and People and act according to the law?" to which the *purohita* answered: "The King wishing to act thus wants the water". Then the *bhilū:* exclaimed: "Very well! Very well! May the King live a hundred years and look after the interests of the Religion, *Saṅghā* and People. May his children, grandchildren and greatgrandchildren prosper."

When the *bhilū:* granted permission to draw water, offerings had to be made of gold and silver flowers, gold and silver parched rich ပေါက်ပေါက် gold and silver nuggets, the nine gems, oil lights and chandeliers, betel and tea. When the auspicious conjunction was achieved seven muskets were fired seven times, the ten noises အသံဆယ်ပါး were sounded, the *mantras* from the *vedas* were chanted and the water was drawn. Then the return journey; on the arrival ashore seven muskets were again fired thrice and the procession wended its way to the pavillions.

At the arrival of the water carriers at the pandals the royal path was strewn full of flowers and the *cīrīsā:* စီရီသား sprinkled it with water. The *paritta* was recited by the appointed brahmans. In the *Sīhāsana* was kept the water drawn by the princesses and brahman daughters, in the *Gajasana* that of the *amat* daughters, in the *Morāsana* that of the bankers' and rich men's daughters. This is carried out to the accompaniment of seven muskets fired firice each.

The middle section of the route from the Palace to the pavillions was strewn with flowers and covered above with gold and silver cloth so that not a speck of sunlight fell on the King in his progress. On either side of the path were planted sugarcanes, cocoanut, banana palms. In the pavillions themselves all kinds of fruit and flowers were hung Cocoanuts, sugarcane, henna, *chapswā: paṅ* ဆပ်သွားပင် screwpine?, *eugenia*, thim ထိမ် a species of coffeewort *Nauchea cordifolia*, *kukkui* ကုက္ကို a species of acacia *Albizzia Lebbek*, *lakpaṁ* လက်ပံ *bombax malabaricum*, too were planted so that they may not droop. The streets inside and outside the capital too were lined with banana, sugarcane, cocoanut and screwpine trees with fruit. Pots full of water too were kept. Offerings of sweetmeats too had to be made to the eight great nats by the mediums နတ်ဝင်သည် This brings the preliminaries to an end.

At the auspicious conjunction of the planets the ten noises were sounded, fifteen muskets were fired seven times each and the King dressed like *Brahma* and the Queen like a Queen of the *devaloka* made a right royal progress to the

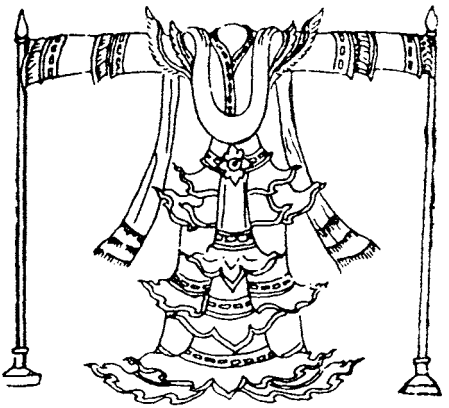

(a) *Brahma* dress

(b) *Mahallatā* dress

pavilions. They were escorted by twelve regiments in the van and twelve in the rear in military uniform. *Amat* of the left and the right as well as the commanders' of the guards accompanied them. The above marched on eithdr side of the canopied way. On the covered path the King and Chief Queen, in their state palanquin studded with the nine precious stones were preceded by one hundred consecration brahmins headed by two *cakravartin* on each side, the *Sasanāpuiñ* သာသနာပုံင် the Chief *Purohita* carrying a nine gems studded conch in a gold flower basket ရတုပန်းတောင်း in joined hands, then one hundred brahmin astrologers headed by four *hūrātuiñ* ဟူးရာတုံင် one hundred sacrificial brahmins, one hundred brahmin harpists, one hundred *paritta* reciting brahmins, and one hundred flower offering brahmins. These five hundred brahmins blew on the conch. They were followed by the water drawing eight princesses, eight daughters of brahmins, eight daughters of bankers and eight daughters of rich men. When the King reached the Pavillions the muskets were fired again. Then the *Sāsanapuiñ Vinayadhara*

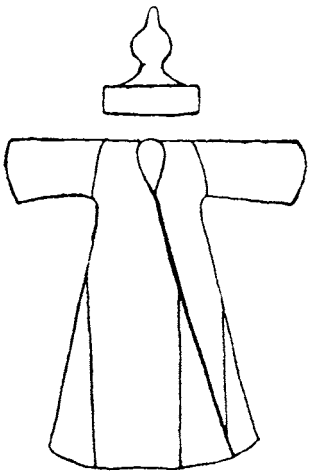

Dress worn by the consecration brahmans at the *Uparājabhiseka*

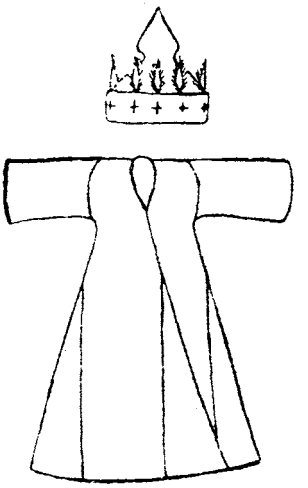

Dress worn by the consecration brahmans at the *Rājabhiseka*

ဝိနယဓရ and twelve *purohita* brought the *Tipitaka* to the *Sīhāsana* pavillion and left in there, and proceeded to the Palace where one hundred and eight *saṅghas* were reciting the *paritta*. Then the *prañ cūi: krī: amat* ပြည်စိုးကြီးအမတ် washed the Palace.

The King bathed his body in the *Morāsana* pavillion, proceeded to the *Gajāsana* and washed his head. Then he recited the verse

> *Buddhañca dhammañca saṁghañca saranaṁ gato upāsakattaṁ deseti / sakyaputtassa sasano sadāguṇa mupehīti*
>
> ဗုဒ္ဓဥ၊ ဓမ္မဥ၊ သံဃဥ၊ သရဏံဂတော ဥပါသကတ္တံ ဒေသေသိ၊ သကျပုတ္တဿ သာသနော သဒါ ဂုဏမုပေဟီတိ[1]
>
> Having taken refuge in the Buddha, the *Dhamma* and the *Saṅgha* he pointed out the fact of his being a lay-disciple. Always trust in the virtue of the biddings of the *Sakyaputta*, i.e. the Buddha.[2]

and proceeded to the *Sīhāsana* pavillion and sat in state on the gold covered figwood (*ficus glomoreta*) seat ရေသဖန်းပျဉ်

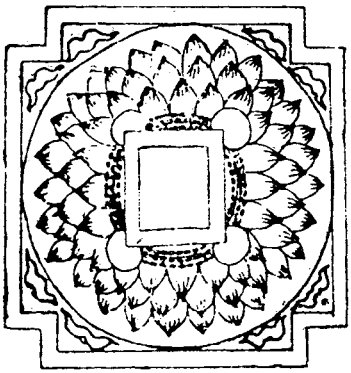

Top view of the coronation throne

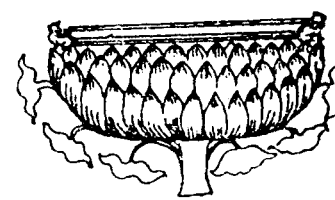

Side view of the coronation throne

The eight princesses dressed georgeously and bearing each a clockwise conch studded with the nine gems filled with the water of the five rivers ဂင်္ဂါငါးရပ်ရေ in joint palms stood in front of the King and respectfully poured water on his head one after the other saying the while:

> Oh King! please act always as the good and righteous kings from *Mahasamata* at the beginning of the world onwards. Oh King! do not be harsh to your vassals, bestow rewards on all deserving people love compassionately everyone as though they are children of your bosom, guard the welfare of everyone, treasure their lives as though your own. May you be free of the obstructions of greed and anger, and give light to the darkness of stupidity *moha* မောဟ Oh King!

---

1. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၂၅

2. This translation is by courtesy of Mr. Devaprasad Guha:

your actions must be only those that bring you credit, so must your words, your thoughts and zeal.

အရှင်မင်းကြီး ရှေးဦးစွာ ကမ္ဘာအစဉ်ဖြစ်သော မဟာသမတ မင်းကောင်း မင်းမြတ်တို့ ကျင့်တော်မူသော တရားကိုမြဲစွာ ကျင့်ဆောက်တည်တော်မူပါလော့၊ အရှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသော ပြည်ထောင်မင်းတို့ကို အမျက်မလွန်စေခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသော သူတို့ကို ကောင်းကြီးမြောက်ခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသောသူတို့အား ရင်တော်သားအမျှ ချစ်သနားခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသောသူတို့ စီးပွားကိုစောင့်ခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသောသူတို့အသက်ကို ကိုယ်တော်၏ အသက်ကဲ့သို့ ထင်မှတ်ခြင်းပြုပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး၊ လောဘ ဒေါသတို့၏ ပိတ်ပင်ခြင်းကို ကင်းစေ၍ အဝိဇ္ဇာမိုက်မဲစွာသော မောဟတရားကို လင်းတော် မူပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး ကျက်သရေရှိသော အမှုကိုသာပြုခြင်း၊ ကျက်သရေရှိသော စကားဆိုခြင်း၊ ကျက်သရေရှိသော လုံးလအကြံကိုသာ ကြံခြင်းတို့ကို ပြုတော်မူပါလော့။[1]

Then the eight brahmans of pure blood bearing in their joint hands clockwise conches filled with water from the five rivers poured the water of consecration most respectfully on the King's head in turn saying the while:

Please make the Religion and its attributes shine forth. Oh King! love all beings as your own children, their weal and their lives must be as your own. Oh King! do not be harsh to your vassals. Be just, attend to the sayings of the wise, and look after your kith and kin. This you must always do.

ဣတိပိသော၊ သွာက္ခတော။ သုပ္ပဋိပန္နော စသော ဂုဏ်တော် သာသနာတော် ပွင့်လင်းအောင်ပြုပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး၊ ခပ်သိမ်းသော သတ္တဝါအပေါင်းတို့အား၊ ကိုယ်သားနှင့်အမျှ ချစ်ခင်ခြင်း၊ ပြည်သူတို့၏စီးပွားကို ကိုယ်တော်၏စီးပွား ခပ်သိမ်းသော သတ္တဝါတို့၏ ဇီဝိတိန္ဒြေအသက်ကို၊ ကိုယ်တော်၏အသက်ကဲ့သို့ စောင့်ရှောက်ဘော်မူပါလော့။ အသျှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသော ပြည်ထောင်မင်းတို့အား အမျက်မလွန်ခြင်း၊ တရားစောင့်ခြင်း၊ ပညာရှိစကားကိုနာလွယ်ခြင်း၊ အမျိုးစောင့်ခြင်းများကို၊ မြဲမြံစောင့်ထိန်းတော်မူပါလော့။[2]

It was now the turn of the eight bankers and richmen to pour respectfully on the King's head the water of consecration from the five rivers. They said to him:

Oh King! look after everyone as though of yourself. Guard their welfare as though your own. Do not be harsh to your vassals. Be just in your taxation. Eschew the unjust and the foolish. Consult the wise men and take their advice.

အသျှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသောသူတို့အား၊ ကိုယ်တော်၏အသက်ကို စောင့်သကဲ့သို့၊ စောင့်တော်မူပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသောသူတို့ စီးပွားဥစ္စာကို၊ ကိုယ်တော်၏

1. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၂၆ ရာဇသေဝကဒီပနီ စာမျက်နှာ ၂၅
2. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၂၆--၇ ရာဇသေဝကဒီပနီ စာမျက်နှာ ၂၆

your actions must be only those that bring you credit, so must your words, your thoughts and zeal.

အရှင်မင်းကြီး ရှေးဦးစွာ ကမ္ဘာအစဉ်ဖြစ်သော မဟာသမတ မင်းကောင်း မင်းမြတ်တို့ ကျင့်တော်မူသော တရားကိုမြဲစွာ ကျင့်ဆောက်တည်တော်မူပါလော့၊ အရှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသော ပြည်ထောင်မင်းတို့ကို အမျက်မလွန်စေခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသော သူတို့ကို ကောင်းကြီးမြောက်ခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသောသူတို့အား ရင်တော်သားအမျှ ချစ်သနားခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသောသူတို့ စီးပွားကိုစောင့်ခြင်း၊ ခပ်သိမ်းသောသူတို့အသက်ကို ကိုယ်တော်၏ အသက်ကဲ့သို့ ထင်မှတ်ခြင်းပြုပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး၊ လောဘ ဒေါသတို့၏ ပိတ်ပင်ခြင်းကို ကင်းစေ၍ အဝိဇ္ဇာမိုက်မဲစွာသော မောဟတရားကို လင်းတော် မူပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး ကျက်သရေရှိသော အမှုကိုသာပြုခြင်း၊ ကျက်သရေရှိသော စကား ဆိုခြင်း၊ ကျက်သရေရှိသော လုံးလအကြံကိုသာ ကြံခြင်းတို့ကို ပြုတော်မူပါလော့။[1]

Then the eight brahmans of pure blood bearing in their joint hands clockwise conches filled with water from the five rivers poured the water of consecration most respectfully on the King's head in turn saying the while:

Please make the Religion and its attributes shine forth. Oh King! love all beings as your own children, their weal and their lives must be as your own. Oh King! do not be harsh to your vassals. Be just, attend to the sayings of the wise, and look after your kith and kin. This you must always do.

ဣတိပိသော၊ သွာက္ခတော။ သုပ္ပဋိပ္ပန္နော စသော ဂုဏ်တော် သာသနာတော် ပွင့်လင်းအောင်ပြုပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး၊ ခပ်သိမ်းသော သတ္တဝါအပေါင်းတို့အား၊ ကိုယ်သားနှင့်အမျှ ချစ်ခင်ခြင်း၊ ပြည်သူတို့၏စီးပွားကို ကိုယ်တော်၏စီးပွား ခပ်သိမ်းသော သတ္တဝါတို့၏ ဇီဝိတိန္ဒြေအသက်ကို၊ ကိုယ်တော်၏အသက်ကဲ့သို့ စောင့်ရှောက်ဘော်မူပါလော့။ အသျှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသော ပြည်ထောင်မင်းတို့အား အမျက်မလွန်ခြင်း၊ တရားစောင့်ခြင်း၊ ပညာရှိစကားကိုနာလွယ်ခြင်း၊ အမျိုးစောင့်ခြင်းမျှားကို၊ မြဲမြံစောင့်ထိန်းတော်မူပါလော့။[2]

It was now the turn of the eight bankers and richmen to pour respectfully on the King's head the water of consecration from the five rivers. They said to him:

Oh King! look after everyone as though of yourself. Guard their welfare as though your own. Do not be harsh to your vassals. Be just in your taxation. Eschew the unjust and the foolish. Consult the wise men and take their advice.

အသျှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသောသူတို့အား၊ ကိုယ်တော်၏အသက်ကို စောင့်သကဲ့သို့၊ စောင့်တော်မူပါလော့၊ အသျှင်မင်းကြီး ခပ်သိမ်းသောသူတို့ စီးပွားဥစ္စာကို၊ ကိုယ်တော်၏

1. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၂၆ ရာဇသေဝကဒီပနီ စာမျက်နှာ ၂၅
2. မြန်မာမဟာမင်္ဂလာမင်းခမ်းတော် စာမျက်နှာ ၂၆--၇ ရာဇသေဝကဒီပနီ စာမျက်နှာ ၂၆

The King, as an act of merit on his coronation, set free all prisoners except the enemies of the Religion သာသနာတော်ဝန်အညစ်အကြေး

Then the King and his pageant returned to the Palace in the order already mentioned. As for the three ceremonial pavillions, they were dismantled and cast into the river. This in brief is the coronation *abhiseka* ceremony of King Mindon.

The Assumption of the Royal Residence

This is a ceremony closely connected with the *abhiseka* and usually celebrated shortly after. The preliminaries that preceded the ceremony were somewhat different from the others we have seen so far because it was mostly religious and almost entirely Buddhist. Three tazaungs of three tiers were buil outside the *Rwe: toauyū* ရွေးတော်ယူတံခါး gate. In the first tazaung was hung a white cloth on which were painted 500 *arahant* figures. In this the texts of the First *Pitaka* were recited by fifty *saṅghā* on the first day. In the second hung with the figures of 700 *arahants* were recited the texts of the Second *Piṭaka* by seventy *saṅghā* on the second day. In the third tazaung, were hung the pictures of 1000 *arahants* on white cloth. Here on the third day one hundred *saṅghā* recited the texts of the Third *Piṭaka*.

In the inner city in the first tazaung of the *Pitakatuik* ပိဋကတ်တိုက် Library eight *Asīti Mahāsāwaka*s အသီတိ မဟာသာဝက *Arahant* figures were drawn on white cloth and strung up. Here eight *rahan* recited the *Piṭaka* all night and were offered *chwan:* ဆွမ်း in the morning. In the *Rhe, wan: rum:* ရှေ့ဝင်းရုံး office in the east quarter, a picture of the *Brahmāloka* ဗြဟ္မာလောက paying homage to the Buddha on a white cloth in accordance with the verse *brahma gaṇā mahesino* ဗြဟ္မဂဏာမဟေသိနော် In the *Lakyā wan: rum:* လက်ျာဝင်းရုံး office of the right i.e. south quarter was hung a picture of the *devatā* paying homage to the Buddha in accordance with the verse *devagaṇa mahesino* ဒေဝဂဏာမဟေသိနော် In the office of the western quarter was hung a picture of the *garuda* ဂဠုန် doing obeisance to the Buddha according to the verse *suhaṇṇa gaṇā mahesino* သုပဏ္ဏဂဏာ မဟေသိနော် and in the office of the left or north quarter was hung the picture of the *nagā* doing homage to the Buddha in accordance with the verse *nagā gaṇā: mahesino* နဂါဂဏာ မဟေသိနော် Moreover in each office were laid out two *paritta* vessels full of flowers, a basket of white sand blessed by the *paritta*, a pot containing one viss of oil and one hundred lamps with wicks. In each office eight *rahan* had to recite the *Tipiṭaka* all night and were offered *chwan:* in the morning. Then the *paritta* sermon was heard after which the oil lamps were lighted with the *paritta* oil. When the lamps went out, the two brahmans papointed for this purpose sprinkled the consecrated water and

Paritta vessel with flowers

sand. The same sort of ceremony was carried out in the Main Palace နန်းမဆောင်တော် the *Mrenan* မြေနန်း *Jetawan chon* ဇေတဝန်ဆောင် the Byèdaik, *Tonkamut* တောင်စမုတ် *Mrokcamut* မြောက်စမုတ် *Anokpwaitak* အနောက်ပွဲတက် *sabhan nan* သဘင်နန်း theatre royal, Hluttaw, Clock Tower, eight towers တန်ဆောင်း of the wooden stockade surrounding the Palace, the east and west *rum* office, the four main thoroughfares at the corners of the inner city

At the eight cardinal points of the Palace were placed the following In the east were a basket of *kon pancan* ကောင်းပင်စည် paddy, a basket of the same rice, a brazier? မီးမယ်ဖြူ on two red painted stands. At the south east corner were a crossbow ဒူးလေး a common bow လင်းလေး and a quiver of arrows: In the south were a grinding stone, a pestle, three gudgeons ငါးကြင်း *cirrhinamorigala* stuck together in wood, a wooden icon of *Syan Siwali* holding an alms bowl. In the north western corner were a pair of elephant tusks and a red carpet? ကမ္ဘလ္လာ To the west were a cat cage with a red cat and gold and silver nuggets in sacks. In the north west were a gold plated brass tray, a silver plated bowl, a silver plated brass spoon, a tray of rice and sweetmeats. To the south were a pot of clarified butter covered with green leaf, a pot of milk covered with the same, a conch shell filled with *kusa* grass and flowers. To the north east, were a pot full of water covered with green leaf, a white umbrella with gold top and red handle and pennants

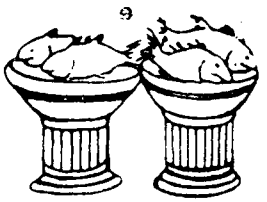

Gudgeons

At the foot of one *kranhan tuin* ကြင်္ကန်းတိုင် —the *kranhan* pillar of the *Nan machon* နန်းမဆောင်— Main Palace, were arranged a thamein with a border စက်နှာ white shawl, a *sui ran* သိုရင် full sleeved gown, a turban, a pair of bracelets? and a ring. At the foot of the other were placed a pasoe with border, a tight sleeved jacket, a muslin gaungbaung, headdress and ear tubes. (See Pl VII) Underneath the Palace were kept a white mare with a white filly a red cow with a red female calf

In the middle of the Palace were arrayed one *pran* of cooked *kon pancan* ကောင်းပင်စည် rice, a curry of white pumpkin ကျောက်ဖရုံသီး fish fried whole ငါးခေါင်းမြီးဝိုကြော် *canap* စနပ် pickle? a gold platter မနောလင်ပန်း a gold bowl သန္ဓေး a silver spoon, a gilt salver ခေါင်းပေါင် a silver plated cover, a bamboo mat, a rush mat with decorated borders At the *urin* ဥရုတိုင် post was kept the offering of rice ထမင်းပွဲစုံ for the *uru nat* In the *Mrenan* were offerings to the *Mahāgiri* of varieties of rice On the east platform of the main palace the chief architect and the wisemen made offerings of rice to the various guardians of the Palace chambers Bordered rush mats which were covered with carpets and cotton cloth were spread out from the *man tak*

မင်းတက် king's staircase, to the *Nan ma* Main Palace. On the right side of the stairs were attendants holding trays of offerings in readiness so that when the King ascended he may make offerings. At each of the following staircases were two bolts of muslin, two bunches of cocoanut, two bunches of bananas, two live banana and sugar cane plants- the 3 stairs of the *Mrenan*, the stairs to the throne, two stairs of the East *Canu* စန္ဒု , the Byèdaik, the north west stairs of the *Mrok Daway* မြောက်ဒဝယ် *Toncamut* တောင်စမုတ် *Morkcamut* မြောက်စမုတ် and the two stairs of the *Anokpwaitak* အနောက်ပွဲတက်

At the auspicious moment the King dressed in white wearing the head-dress called *bon kri nwan sway* ဗေါင်းကြီးညွှန့်သွယ် and ear tubes holding in his right hand a bunch of gold flowers and the Chief Queen holding in her right hand a bunch of gold lotuses circumambulated *pradakṣina*—wise round the Palace and came to the *Mrenan chon tan* ဆောင်းတန်း covered stairway. At the foot of it was the chief architect who invoked benedictious on the King. At the top were eight Brahmans who did the same as the King ascended. When the King reached the chamber of the *Mrenan* the propittous verses မင်္ဂလာရတု were intoned. As soon as the King arrived, offerings to the *samādevā* in the form of gold and silver nuggets, rubies, pearls and coral were made. Five baskets of cooked rice too were showered simultaneously. As he climbed up the stairs to the throne the princesses poured benedictions on him. When he reached the top they struck a silver gong five times. In front of the Lion Throne were stretched paintings of the Palace, Hluttaw and Library. As soon as the King ascended the throne the brahmans made offerings. The eight consecration brahmans with consecrated flowers, water and conch handed the flowers and water to the King whose attendants placed them on either side of the throne in gold salvers. From there the King proceeded to the *Jetawan chon* ဇေတဝန်ဆောင် and sat on the couch in the *Kyaksare tuik* ကျက်သရေတိုက်

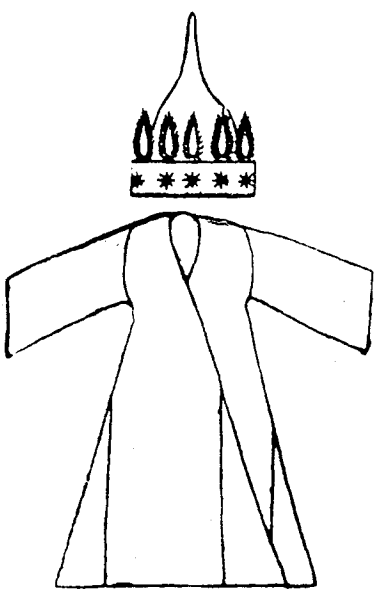

Chief Architect's dress

There a banquet of 170 pots of rice and 170 of curry were laid out. Articles of daily use were spreadout—a gold tray မနောလင်ပန်း of 250 ticals weight (See Pl. VIII), a gold and silver broiled chicken ကြက်ကင် of 22 ticals each, a gold and silver gudgeon ငါးကြင်း of 10 ticals each, gold and silver cakes, gold and silver banded snake head ငါးရံ့ of eight ticals each, gold and silver crayfish of 7 ticals each, gold and silver ducks of 26 ticals each

gold and silver tables, gold and silver mats, gold and silver water stands, gold and silver cots, gold and silver canopies screened off by gold and silver partitions. The delicacies were stuffed into the gold and silver chicken, gudgeons, ducks, etc and placed on the gold tray. Before the King and Queen dined offerings were made to the pagodas which agreed with their zodiacal signs and were under the same planetary influences နှံ့ကြိုဟ်သင့်ဘုရား the *Brahma*, *Sakra*, guardians of the central spire the palace and the capital. Food was also scattered on the palace platform and antechambers. Twenty minutes later two cats were fed, then twenty minutes later two persons. Then twenty minutes later the King and Queen ate and after them the princes and *amat*.

The pagodas and Buddha images within and withoul the city and the *saṅghā* received munificent alms for seven whole days. Arrangements too were made for donations to the many pagodas and the *saṅghā* throughout the realm received the eight requisites This ends the ceremony of the royal assumption.

There are many more ceramonies we could speak of e. g. the investiture of the titles of the *amat*, the assumption of the Hluttaw, the Byedaik etc. but we will not do so. In resume, we have spoken first of the composition of the court- the King, his queens, the Crown Prince, the princes, princesses, the *amat* and their wives with their ranks and titles. Then we have spoken of the feeding of the first betel which was done on the seventyfifth day after birth in which the highlight was to feed the infant betel mixed with camphor and other ingredients. The next ceremony was the *nāmakaraṇa* i.e. naming ceremony held on the hundredth day after birth. The name was inscribed either on gold or palm leaf. Next we dealt with the marriage ceremony of a prince and princess of the highest rank. The ceremony was preceded by earboring, shawl-wearing, hairdressing and headdressing wearing ceremonies. The gist of the functions was that the princess tried on one headdress after another while an attendant invoked that she may be as beautiful as a *nat*, that she may sit on a throne, that she may have a new palace, etc. The highlight of the wedding was the ceremonial binding, the handwashing and the eating of the feast. In the investiture of the Crown Prince the most significant facts were that the Heir Apparent was given a palace of his own and a domestic staff commisserate with his rank which is only a small degree less than that of the King. It is worth noting that the important positions in the Prince's household were appointed by the King no doubt with a view to the security of his own position. We then dealt with the most important court ceremony of all the *abhiseka* which was usually held in Kason. The attainment of the Kingship owing to past merits and present glory is analogous to the Buddha attaining enlightenment. The *abhiseka* may be considered of three parts—the water fetching, the ceremonial bath and the anointment. The most important feature is the King's oath which flavours very much of a contract theory.

Let us study the rites that accompanied the various ceremonies. Offerings to the Three Gems, the *samādevā*, the recitation of *paritta* which accompanied

every ceremony were naturally Buddhist. But there were others which were not quite so. For instance the offering to the *Naṅdī natsamī* in the Feeding of the First Betel and the *Nāmakaraṇa* Ceremony The *Nandī*, we have seen was head of the *Pītarā nat* i.e. a hundred *pī*. The Siamese believed in a species of spirits known as *phi*, so one wonders whether the *pītarā nat* was not an import of our intercourse with Siam. The offerings to *Mahāpinnai*, the *Kālā nai* and the Fire Spirit were by no means Buddhist. Nor is the *bhut cā cā: pwai* offerings to the devils which was done before the prince and princess ate the wedding repast.

Of the ceremonies dealt with, the most Indian influenced seems to me to be the *abhiseka*—the ceremonial ploughing, the offerings to *Candī*, *Parameśvara* and Vishnu, the idea of the water of the five rivers, etc. The assumption of the royal residence by the King and Queen, and the assumption of the wedding house by the prince too were indicative of Indian influence but to a lesser degree—the keeping of a white mare and white filly, a red cow and a red she calf under the Palace and a cow and calf of the same colour under the wedding house. The most Buddhist of the ceremonies were the assumption of the palace when the *Tipiṭaka* were recited, figures of *arahants* were hung up, and generous alms bestowed on the *saṅghā* and the pagodas in all the land. No doubt there were a lot of purely Burmese ideas in the ceremonies but I am unable to say which except for the worship of the *Mahāgiri*. All I can say is that the Court Burman was very catholic in his religious beliefs--he was as ready to invoke the aid of Hindu deities, propiate devils and spirits as to make offerings to the Three Gems. There may have been survivals of primitive beliefs too in the rites e.g the placing of the following at some of the cardinal points at the assumption of the palace—the bows and arrows, grinding stone and pestle (firmness), gudgeons (fertility?), the cat (domesticity)' etc It is possible that the offerings made to the deceased royal grandparents and parents which seems to be a sort of ancestor worship was due to Chinese influence It may therefore be possible to concluded that the ceremonies at the Burmese Court was a composition of native beliefs with a strong admixture of Indian ideas, and for good measure a few from her eastern neighbours thrown in

(We are very grateful to the Director, Archaeological Survey of Burma, for permitting us to illustrate this article with the sketches that we copied from *parapuik* Ac 1904/2554, Ac 1925/2563 and Ac 1917/2581 of the Survey Department's collection and also to the Burma Historical Commission, the Victoria and Albert Museum and John Vickers for the photographs —EDITOR).

Return To Main Page